

Északi-manysi nyelvtanulmányok

1952 szeptemberében a Magyar Tudományos Akadémia háromhónapos tanulmányútra küldött ki a Szovjetúnióba. Tanulmányutam célja az volt, hogy meglátogassam azokat a kutatóintézeteket, amelyekben finnugor nyelvészeti munka folyik s hogy tájékozódjam a különféle munkálatokról. Utazásaim során október 26-tól november 5-ig Leningrádban tartózkodtam s megtudtam, hogy a városban több fiatal manysi tartózkodik. Noha előre nem volt tudomásom arról, hogy szovjetuniói tartózkodásom idején módomban lesz a manysi nyelvvel is foglalkozni és így megelőzően kellő előtanulmányokat nem végeztem, mégsem tudtam ellenállni a csábításnak, hogy manysi tanulmányokat kezdjek és hogy megpróbáljak manysi származású nyelvmester segítségével ismereteket szerezni a mai manysi nyelvről. Tanítómul — a leningrádi Nyelvtudományi Intézetnek és A. I. POPOV professzornak, a finnugor filológia egyetemi tanárának szíves közbenjárásával — E. I. ROMBANGYEJEVA manysi anyanyelvű főiskolai hallgatónót sikerült megnyernem. Tanítóm előbb kissé idegenkedve, később egyre növekvő kedvvel és érdeklődéssel végezte feladatát. Nemcsak fáradhatatlan, lelkes nyelvmesternek, hanem avatott tanítónak is bizonyult. Anyanyelvének, az északi-manysi nyelvjárásnak a használatában határozott biztonságot árult el, úgyannyira, hogy tankönyvünket bíráló szemmel olvasta s több hibára habozás nélkül rámutatott. Magyarázatokat orosz nyelven kaptam tőle. Az orosz nyelvet folyékonyan, de még nem hibátlanul beszéli. Anyja még nem tud oroszul.

ROMBANGYEJEVA a tyumeni területhez tartozó chanti-manysi kerület berjozovi járásában lévő Haslog faluba való. Szülőfalujának manysi nyelvi neve: $\chi\acute{a}sl\acute{o}y$. Haslog a Szigva (manysiul *sakφ*) folyó mellett van, közel Saranpaulhoz. Bizonyára azonos azzal a faluval, amelyről MUNKÁCSI (VNGy. IV, 439) *χasilax-paul* néven tesz említést. MUNKÁCSI e faluról a következőket írja: „*Muuñ-kēs* partfelén, most üres; nyáron egy halászó öreg lakik ott”. Tanárnom szerint Haslog lakosai *Muuñ-kēs*ből költöztek Haslogba. E falunak ma kb. 70 lakosa van; többségükben manysik, de vannak köztük komik is. Erdőműveléssel, halászattal és rénszarvastenyéztéssel foglalkoznak.

A Szigva vidék nyelve, melyet az én feljegyzéseim képviselnek, 70, ill. 100 évvel ezelőtti fejlődési fokán már az eddigi népköltészeti gyűjtésekből is többé-kevésbé megismerhető. REGULY északi-manysi gyűjtésének java részét a Szigva vidékén gyűjtötte (vö. MUNKÁCSI: Budapesti Szemle 1889 : 403), s innen származik MUNKÁCSI északi-manysi szövegeinek több értékes darabja is (i. h.). A Szigva-vidéket mind MUNKÁCSI (VNYj. 1), mind pedig KANNISTO (Suomen Suku II, 372) az ún. északi nyelvjáróterülethez, közelebből a Szoszva vidékéhez számítja. Mindamellett kisebb nyelvjárási eltérésekkel,

illetőleg annak a lehetőségével, hogy a mai szigvai nyelvjárás már valamelyest eltér a MUNKÁCSI és KANNISTO feljegyzéseiből megismerhető északi, ill. szoszvai nyelvjárástól, nyilvánvalóan már eleve számolnunk kell. Ezt valószínűvé teszi egyrészt az a körülmény, hogy az ún. szoszvai nyelvjárás-terület, melyről KANNISTO északi-manysi szövegei származnak, nagy kiterjedésű, másrészt pedig az a félszázad, amely MUNKÁCSI és KANNISTO tanulmányútja óta eltelt. A szoszvai és a szigvai nyelvjárás különbözősége MUNKÁCSINÁL (pl. VNyj. 19, 22, 32; VNGy. I, 275) találunk is néhány megjegyzést, ezek azonban nem hangtani természetűek. KANNISTO a Szigva mellett csak statisztikai adatokat gyűjtött, de egy olyan megállapítást ő is tett, amelyből bizonyos szigvai nyelvjárású sajtásokra következtethetünk. Azt írja ugyanis (Suomen Suku II, 372), hogy az Ob vidéki manysi település viszonylag új s átköltözés útján keletkezett, mely főleg a Ljapin (= Szigva) területéről tovább folytatódik. STEINITZ (ÖESA. 1937 : 245, 2. jegyzet) viszont arra mutat rá, hogy az Ob melléki manysi nyelvjárás konsonantizmusa több tekintetben eltér a szoszvai nyelvjárás konsonantizmusától.

Szigva vidéki nyelvmesteremtől, ROMBANGYEJEVÁTÓL leningrádi tartózkodásom idején 12 nyelvórát vettem. Tanulmányaink alapjául A. N. BALANGYIN ábécéskönyve (Букварь. Leningrad. 1947) szolgált. E könyvecske olvasmányai közül mindössze ötöt tudtunk átvenni. Tanítóm segítségével fonetikus lejegyeztem az olvasmányokban előforduló szavak kiejtését, megbeszéltük a problematikus szavak jelentését, majd fonetikusán átírtam az olvasmányok szövegét. Az átírást többszöri elolvasás útján ellenőriztem, végül pedig leírtam az olvasmányok orosz fordítását, s megbeszéltük az előforduló nyelvtani alakokat. Utolsó nyelvóráimat a manysi alaktan fő vonásainak tisztázására és kisszámú, általánosan ismert szó feljegyzésére fordítottam. Segítségül véve AHLQVIST nyelvtanát, manysi főnevek, igék stb. paradigmáját állítottuk össze.

A manysi nyelv fonetikájáról és hangtanáról szóló irodalom behatóbb tanulmányozásához csak leningrádi tanulmányaim befejezése után, idehaza fogtam hozzá. Összehasonlítottam feljegyzett szóanyagomat KANNISTO hozzáférhető feljegyzéseivel, és STEINITZ „Der Vokalismus des Sosva-Wogulischen” (ÖESA. 1937 : 244—77) c. tanulmányából világos képet alkottam magamnak a szoszvai nyelvjárás hangrendszeréről. E kettős munka végzése közben, érthető módon, számos kétely ébredt bennem saját feljegyzéseim helyességét illetően. Minthogy azonban ezek tisztázására nem láttam lehetőséget, kételyeim ellenére végeztem s jórészt be is fejeztem anyagom sajtó alá rendezését. Ekkor váratlan lehetőség nyílt meg előttem: a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának meghívására 1954 márciusában ismét ellátogathattam a Szovjetunióba. Kérésemre a Szovjet Tudományos Akadémia két napra Moszkvába hívta ROMBANGYEJEVÁT, s ekkor sikerült néhány kételyemet tisztázni, feljegyzett anyagom egy részét ellenőrizni, ill. kijavítani. Minthogy új megfigyeléseket is tettem, hazatértem után e dolgozatomat részben újra kellett írnom. E munka végzése közben jelent meg E. I. ROMBANGYEJEVA orosz—manysi szótára (Русско-Мансийский Словарь. Leningrad. 1954), melyhez A. N. BALANGYIN összeállításában ragozási táblázatok és a manysi helyesírás fő szabályairól rövid áttekintés csatlakozik. Ez a szótár jó segítséget nyújtott feljegyzéseim egy részének ellenőrzéséhez.

Jelen tanulmányomban azokat a feljegyzéseimet teszem közzé, amelyeket E. I. ROMBANGYEJEVÁnak köszönhetek, s csatolom hozzájuk azokat a megállapításaimat, észrevételeimet, amelyeket feljegyzéseimnek a tanulmányozása

és rendszerezése, illetőleg mások feljegyzéseivel való összehasonlítása során tettem. Tisztában vagyok azzal, hogy feljegyzéseimnek és észrevételeimnek közlésével az északi-manyisi nyelvjárás hang- és alaktanának megismerésére vonatkozó igényeket távolról sem tudom kielégíteni. Anyagom ehhez csekély mennyiségű, és fonetikai pontosságához is bizonyára szó fér. Mindamellet úgy vélem, hogy közlésével tudom szolgálni a tudomány érdekét, tekintettel arra, hogy a manyisi nyelvre vonatkozó eddigi ismereteink egyrészt hézagosak, másrészt túlnyomórészt immár elég régi anyaggyűjtésen alapulnak. Fonetikai és hangtani észrevételeim közlését azért is megokoltnak látom, mert STEINITZ-nek a szoszvai nyelvjárás vokalizmusát tárgyaló dolgozata aránylag kevésbé ismert évkönyvben látott napvilágot. Alaktani feljegyzéseim az északi-manyisi nyelvjárásról illetőleg talán némileg pótolják azt a hiányt, amely évtizedek óta érezhető annak következtében, hogy MUNKÁCSI BERNÁTnak „A vogul nyelvjárások szóragozásukban ismertette” című kitűnő tanulmánya (NyK. XXI—XXIV. és külön: Ugor Füzetek 11. szám. 1894) már évtizedek óta nem kapható. A manyisi nyelv megismeréséhez értékes segédeszközül szolgálhatnának ugyan CSERNYECOV nyelvtani vázlatai,¹ minthogy azonban nálunk ezek a legnagyobb ritkaság számba mennek, a manyisi nyelv iránt meglévő és növekvő érdeklődést ezek sem tudják kielégíteni. Végül ott lennének még BALANGYIN ragozási paradigmái (ROMBANGYEJEVA említett szótárában), irodalmi nyelvi hangjelölésük miatt azonban nálunk oktatási célokra ezek is nehezen használhatók, demeg tudtommal már ROMBANGYEJEVA szótára sem kapható.

Közleményem végén foglal helyet az általam feljegyzett szavak jegyzéke. Bár ez igen kis terjedelmű, létjogosultságot ad ennek is az a körülmény, hogy az eddig megjelent szójegyzékek, ill. szótárak egyrészt hibásak és elavultak, másrészt másutt, mint egy-egy könyvtárban, aligha hozzáférhetők.

„A manyisi irodalmi nyelv hangjelölése” című fejezet azt a célt szolgálja, hogy megkönnyítse számunkra az irodalmi nyelven már megjelent és egyre gyarapodó manyisi irodalom helyes olvasását és megértését. A fonetikus átírásban is közölt olvasmányok az olvasási szabályok elsajátításához adnak szemléltető anyagot, s egyben némi fogalmat nyújthatnak a kis manyisi népi művelődési színvonaláról.

*

A magam és mások adatainak közlésében az alábbiakban következőképp járok el. A manyisi irodalmi nyelvi alakokat csak az esetben közlöm, ha megállapításaim megvilágításához és megerősítéséhez hozzájárulnak. Az irodalmi nyelvi alakok közléséről általában nemcsak helykímélés céljából mondom le, hanem azért is, mert számos szót és szóalakot csupán fonetikusán jegyeztem fel. Ha az irodalmi nyelvi alakot közlöm, csatolom hozzá — egyenlőségjellel (=) — saját feljegyzésem szerinti olvasatát. Minthogy az irodalmi nyelvi alakot saját feljegyzésemtől a cirillbetűs alfabétum rendszerint megkülönbözteti, az ilyen alak irodalmi nyelvi voltát külön csak akkor jelölöm (ír. = irodalmi), ha máskülönben félreértés keletkezhetnék. MUNKÁCSI adatait általában SZILASI MÓRIC Vogul Szójegyzékéből (NyK. XXV. és különnyomat) veszem, s É. (= északi) megjelöléssel látom el. MUNKÁCSI adatait csak abban az esetben közlöm más forrásból, ha a SZILASI szójegyzékében levő alak

¹ В. Н. Чернецов и И. Я. Чернецова. Краткий мансийско-русский словарь (Leningrád, 1936) és Языки и письменность народов севера I. (Leningrád, 1937).

helytelen, ill. ha a szükséges alakot ez a szójegyzék nem tartalmazza. Az utóbbi esetekben a forrást a szokásos rövidítéssel jelölöm meg. KANNISTO szoszvai-manyisi adatait általában „Zur Geschichte des Vokalismus der ersten Silbe im Wogulischen vom qualitativen Standpunkt” (SUSTOim. XLVI és külön) című tanulmányából idézem „Szo.” (= Szoszva) megjelöléssel. Ez esetben az adat után zárójelbe tett szám a nevezett tanulmány lapszámát jelenti. A szoszvain kívül más nyelvjárási alakokat csak az esetben idézek, ha ez valamilyen okból célszerűnek látszik. Nem szoszvai, hanem egyéb nyelvjárásbeli változatot idézek néha akkor, ha a szoszvai alakot KANNISTO feljegyzésében nem ismerem. Ha KANNISTO adatait nem fenti tanulmányából veszem, akkor a forrást a szokásos rövidítéssel jelölöm meg. Ha KANNISTO adatait nem saját műveiből, hanem mások cikkeiből merítem, ezt a körülményt külön nem jelölöm.

STEINITZ megállapításaira és feljegyzéseire általában pusztán számmal utalok. Ez a szám STEINITZ „Der Vokalismus des Sosva-Wogulischen” c. tanulmányának (Ópetatud Eesti Seltsi Aastaraamat. 1937. I. 244—77) megfelelő lapszámát jelenti. Minthogy STEINITZ saját feljegyzései mind a szoszvai nyelvjárásból valók, nyelvjárási hovatartozásukat általában nem jelölöm; ha félreértés elkerülése végett szükséges, akkor STEINITZ feljegyzése elé „St.” rövidítést írok.

AHLQVIST adatainak közlését általában nem tartottam szükségesnek. Ha feljegyzését idézem, ezt „A.” megjelöléssel teszem.

S a j á t feljegyzéseimet vagy a nyelvjárás megnevezése nélkül, vagy pedig — szükség esetén — „Szi.” megjelöléssel közlöm. Azt a nyelvjárást, amelyet nyelvmesterem nyelve képvisel, rövidség kevéért szigvai nyelvjárásnak nevezem. Minthogy a Szigva vidéki nyelvjárás beszélői közül csupán egynek a nyelvét ismertem meg, vitatható, hogy jogos-e nyelvmesterem nyelvéről mint „Szigva vidéki nyelvjárás”-ról beszélnem. Mégis alkalmazom a fenti elnevezést az okból, hogy ezen megjelölés alkalmazása útján a saját feljegyzéseim alapján tett megállapítások KANNISTO és STEINITZ megállapításaitól bővebb magyarázkodás nélkül különválaszthatók legyenek.

Fonetikai és hangtani észrevételek

H a n g s ú l y

A manyisi nyelv hangsúlyáról MUNKÁCSI (VNyj. 5—6) azt írja, hogy „a vogulban általában a szó első tagjára esik a főhangsúly s a harmadikra a mellékhangsúly . . . Ez általános hangsúly-törvénytől csak a tavadai nyelv tér el sok tekintetben . . .”. KANNISTO (vö. *Vok. XIV—XV*) a főhangsúlyt (az expiratorikus hangsúlyt) csak akkor jelöli, ha az nem az első szótagon van. Ebből az eljárásból arra következtethetünk, hogy a manyisi nyelvjárások többségében — valószínűleg csak a tavadait kivéve — a főhangsúly az ő megfigyelései szerint is á l t a l á b a n az első szótagon van. Az én feljegyzéseimben a főhangsúly majdnem minden esetben az első szótagon van, ezért általában nem is jelölöm. Nyelvmesterem megjegyezte, hogy az ő nyelvjárásában — eltérően az orosz átadó nyelvi alakoktól — még a *kārandas̄* 'ceruza', *tētrađ* 'füzet', *būkpar* 'ábécéskönyv' szavakban is az első szótagon van a hangsúly, (vö. or. *карандаш, тетрадь, букварь*). Később hanglemez lehallgatása alkalmá-

val észrevettem, hogy ez a megállapítása legalábbis saját hangsúlyozását illetően nem teljesen állja meg a helyét: épp a 'füzet' szónak *tétrə'd* ejtés-módja is előfordul nála.

A harmadik, ötödik szótagra mellékhangsúly esik. A háromnál többtagú szavak harmadik szótagjának mellékhangsúlya majdnem olyan erős, mint a főhangsúly. Az igekötő magára vonja az ige tőszótagának a hangsúlyát.

Hangok és hangjelölés

A manysi nyelv hangjainak pontos meghatározása és jelölése nyilvánvalóan nem könnyű feladat. Elég csak arra utalnunk, hogy nemcsak KANNISTO (FUF. VIII, Anz. 194–205) talált sok kifogásolnivalót MUNKÁCSI hangjelölésében, hanem STEINITZ (i. m.) KANNISTO hangjelölését is sok esetben helyteleníti, noha KANNISTO az északi-manysi nyelvjárások tanulmányozására több, mint féleztendődt fordított. Egy és ugyanazon szónak vagy nyelvtani alaknak több változatban való előfordulása mögött persze joggal kereshetjük a hibát egyik vagy másik feljegyzőben. Sok esetben azonban a feljegyzők látszólagos következetlenségei a nyelvmesterek beszédének különbözőseit, kiejtésük ingadozásait vagy egyéb nyelvi tényezők hatását tükrözik. Például az infinitivus végződése az én szógyűjteményemben mindig *-ηkβε* (MUNKÁCSMÁL, VNyj. 42–3, az északi-nyelvjárásban *-ñkwé*), KANNISTO szövegeiben viszont az infinitivus végződésének számos változata van a szoszvai nyelvjárásban:

- 1) *-ηu,εβε, -η,εβε: tēηuεβε* 'zum Essen' [„zu essen”] (255), *βāγlɪttanū,εβε* 'zu töten' (258), *lōββintanū,εβε* 'zu zählen' (263), *tō,βη,εβε* 'zu rudern' (215);
- 2) *-ηu,εβε: sayrəηu,εβε* 'hacken' (210), *anīγlanū,εβε* 'zu küssen' (211), *tēηu,εβε* 'zu essen' (264);
- 3) *-η,εβε: βāηksanη,εβε* 'zu kriechen' (271);
- 4) *-ηu,εφ: βāγanηu,εφ* 'machen' (14), *tēηu,εφ* 'zum Essen' (135), *iqβəηu,εφ* 'hinzuwandern' (357);
- 5) *-η,εφ: kēzəη,εφ* 'anzuspannen' (227);
- 6) *-ηuku: xarɪtīylanuku* 'hearsuziehen' (142), *nōβxatəηuku* 'einzulassen' (143), *βāηcralanuku* 'herauszuangeln' (144);
- 7) *-ηu,εu: tūβəηu,εu* 'zu führen' (20), *tōtəηu,εu* 'zu tragen' (21), *iubšaltəηu,εu* 'herein... zu treten' (63);
- 8) *-η,ε: kō'iyη,ε* 'nachzujagen' (61), *kitīγlanə* 'zu fragen' (231), *kīβtχatəη,ε* 'zu schleifen' (254);
- 9) *-ηu,εβ: tēηu,εβ* 'zu essen' (65), *liηu,εβ* 'zu schießen' (151);
- 10) *-ηu,ε: tū'nšəηu,ε* 'zu weinen' (210).

Az infinitivus végződésének e sokfélesége egyazon nyelvjáráson belül egyrészt jele lehet annak, hogy a nyelv ugyanazon a nyelvjárásterületen belül sem egészen egységes: helyi és egyéni sajátságok tarkítják, másrészt valószínűvé teszik azt is, hogy ugyanazon beszélő nyelvében is vannak ingadozások, illetőleg hogy ugyanazokat a hangokat a feljegyző más-más időpontban másként fogja fel. Mindezeknél jelentősebb körülmény az, hogy az infinitivus végződésének fenti változataival mondatokban, szövegösszefüggésekben találkozunk. Ugyanazon formánsnak különféle mondatfonetikai hely-

zetekben különféle változatai fejlődnek, a beszédtempó és az összefüggő beszédet befolyásoló egyéb tényezők szerint más-más alakjai vannak. A szavak, szóalakok hangalakját a mondatbeli összefüggés igen lényegesen módosítja. Teljesen helytelen lenne azt várni, hogy a szavak és a szóalakok hangalakja (az egyes hangok hangszíne és időtartama stb.) a mondatban is minden esetben ugyanolyan legyen, mint izoláltan történő kiejtésük esetén. Épp az ellenkező jelenséggel kell számolnunk, s azt állíthatjuk, hogy az olyan feljegyzés, amelyben a szavak és szóalakok mondatbeli hangalakja minden esetben és teljesen megegyezik az izolált ejtés esetén hallható hangalakkal, semmi esetre sem tükrözi híven a nyelv használatát. Ezt a nézetemet támogatják ERNST LEWY megfigyelései (Tscheremissische Grammatik VI—VII) és HEGEDŰS LAJOS tapasztalatai is (vö. A magyar nyelv atlasz munkamódszere. 1955. HEGEDŰS LAJOS: „A hangfelvételek szubjektív elemzése”, 228—233. l.).

*

A manysi nyelv hangjairól részletes tájékoztatást nyújt KANNISTO „Zur Geschichte des Vokalismus der ersten Silbe im Wogulischen vom qualitativen Standpunkt” (SUSToim. XLVI.) c. művében (IX—XV. l.). Ehhez igen értékes észrevételeket csatol STEINITZ „Der Vokalismus des Sosva-Wogulischen” c. tanulmányában (Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamat 1937: 244—277), amelyben elsõnek ad összefoglaló, jól áttekinthetõ képet egy manysi nyelvjárásnak, a szoszvainak a hangrendszerérõl.

Rõvid tanulmányaim során én természetesen nem merülhettem bele a manysi nyelvi hangok fonetikai sajátosságainak beható vizsgálatába, s nem törekedhettem a fonetikai sajátosságok olyan aprólékos jelölésére, mint amilyent KANNISTO mûveiben találunk. Viszont hogy KANNISTÓTÓL ne térjek el fõlõslegesen is, általában kerültem azokat a hangjelölésbeli újításokat, amelyeket az utóbbi évtizedek folyamán finn és észti nyelvészek javasoltak s amelyek közül egyet-kettõt STEINITZ is magáévá tett idézett tanulmányában.

Feljegyzéseimnek KANNISTO feljegyzéseitõl való különbözése nem egyöntetû. Ahogy munkámban haladtam, több és több hangsajátságot vettem észre, illetõleg több ilyen sajátátságot tudtam jelõlni. Eltérés van 1952-ben és 1954-ben készült feljegyzéseim között is, mert 1954-ben — bizonyos elõtanulmányok végzése után — több hangsajátságra figyeltem, mint korábban. Egyes szavak pontosabb ejtémódját pedig nem is a helyszínen, hanem a Nyelvtudományi Intézet fonetikai laboratóriumában tisztáztam. Itt ugyanis alkalmam volt arra, hogy HEGEDŰS LAJOS közremûködésével lejegyezsek hanglemezrõl egy rövid manysi szõveget (a felvétel a leningrádi fonetikai laboratóriumban készült, épp az én nyelvmesterem, ROMBANGYEJEVA egy rövid elbeszélése alapján). Mindent összevéve az általam feljegyzett szavaknak és szóalakoknak a megfelelõ szoszvai szavaktól és szóalakoktól való különbözése több tényezõnek tudható be. Ilyenek: a szigvai nyelvjárásnak valamelyes mértékû különbözése a szoszvaitól, az északi nyelvjárássterületen végbement újabb nyelvi változások, egyéni ejtémód, alkalmi nyelvi ingadozások és — talán elsõsorban — saját feljegyzéseim hibás, illetõleg kevésbé pontos volta. Egy-egy feljegyzésemnek más kutató egy-egy feljegyzésétõl való eltéréseben mégsem kell okvetlenül hibát sejtenuünk. Ezt példával is igazolhatom. Én az 'enni' igét *tēŋkβe* alakban jegyeztem fel, míg KANNISTONÁL egy helyen (Vd. 264) Szó. *tēŋu.αβe* alakot, másutt azonban *ē*-vel írt válto-

zatokat: *tēnuβ* (65) és *tēnuku* (250) találunk. A 'fejsze' szó az én feljegyzéseim közt *sāyrap* alakban szerepel. A szoszvai nyelvjárából *ā*-val írt alakot ugyan nem ismerek, de az első szótagbeli magánhangzó időtartama KANNISTO feljegyzései szerint is ingadozik: *сарраβ* ~ *sāyrap* (Vd. 217, ill. 251, 256), stb., stb.

Az alábbiakban a szigvai nyelvjárás hangviszonyainak tisztázását saját feljegyzéseimnek STEINITZnek 1937-ben gyűjtött szoszvai anyagával való összehasonlítása útján kísérem meg. E feladatot azonban nem tudom részletekbe menően megoldani, tekintettel arra, hogy 1952-ben készített feljegyzéseim fonetikai pontosság dolgában nem érték el STEINITZ feljegyzéseinek színvonalát, 1954-ben pedig anyagomnak csak egy kis részét sikerült ellenőriznem és szükség esetén kijavítanom.¹

Magánhangzók

I. A magánhangzók kvalitása

A) Az első szótag magánhangzói

STEINITZ szerint a szoszvai nyelvjárásban 8 magánhangzó-fonéma van, mégpedig 4 hosszú: *ā*, *ō* (= *ō̄*), *ū*, *ē* és 4 rövid: *a*, *o*, *u*, *i*. E magánhangzók 4 magánhangzó-párt alkotnak, amelyek tagjai nemcsak kvantitatív, hanem kvalitatív szempontból is különböznek egymástól, mégpedig oly módon, hogy a hosszú kvantitás nyíltabb kvalitással, a rövid kvantitás pedig zártabb kvalitással van összekötve. A kvalitásnak és a kvantitásnak ez a szoros kapcsolata az *ō̄* ~ *o* és az *ū* ~ *u* magánhangzó-párnál különösen világos, míg az *ā* ~ *a* párnál kevésbé. Az *ē* ~ *i* csak feltételesen („nur bedingt”) tekinthetők egymásnak megfelelő magánhangzónak. Az egyes magánhangzó-fonémáknak több kombinatórikus változatuk van, amelyek csak bizonyos környezetben jelentkeznek. Megjegyzi STEINITZ (264), hogy KANNISTO tanulmányútja idején még egy *ē* fonéma is lehetett a szoszvai nyelvjárásban.

A szigvai nyelvjárásban a következő rövid magánhangzó-fonémák vannak: *a*, *o*, *u*, *i*.

a. — Hogy minőségi szempontból különböző lenne az *ā*-tól, azt 1952-ben nem észleltem, 1954-ben pedig nem volt időm vizsgálni. Példák: *am* 'én', *zal* 'köz'. *j* és palatalizált mássalhangzók szomszédságában néha az *a* palatalizált változatát hallottam, melyet *ā*-val jelölök, pl. *sār jānyās* 'különösen'.

o. — Általában megfelel STEINITZ *ō*-jának. Ezt annál bátrabban állíthatjuk, mert STEINITZ (259) maga is azt írja, hogy az általa *ō*-val jelölt hang nem *o* és *u* közti hang, s jelölésére csak azért használ *o* helyett *ō*-t, hogy jelölésmódban ne térjen el KANNISTÓTÓL. Példák: *po'ra* 'idő', *to'tun.kβe* 'vinni, hozni'. *j* után (hanglemezről) zárt, majdnem *u*-nak hangzó változatot (*ō*) is hallottam: *jōmsakβ* 'jól', *jōnyun.kβe* 'játsszani'.

u. — Megfelel STEINITZ *ū*-jának. STEINITZ (262) ugyanis azt írja, hogy ő nem találta ezt a hangot a normálisnál előrébb képzettnek. Példák: *tur*

¹ Kb. 60 adatom utólagos ellenőrzésére BEREZKI GÁBOR aspiránst kértem meg. FOKOS DÁVID és KÁLMÁN BÉLA pedig egész dolgozatom kéziratát elolvasták és értékes megjegyzésekkel támogattak munkámban. Segítségükért fogadják őszinte köszönetemet.

'torok', *ur* 'hegy'. *i* és *i* között előforduló palatalizált változata (*u*) majdnem *ü*-nek hallik: *jüi-pält* 'után'.

i. — Példák: *jilpi* 'új', *pi'lun₁kβε* 'félni'. Az *i*-től fonetikai szempontból olyannyira különböző *i* hang — amint a szoszvai, úgy a szigvai nyelvjárásban is — fonológiai szempontból csak az *i* variánsának tekintendő, figyelembe véve, hogy csak *γ* előtt fordul elő. Példák: *pi₁riš* 'fiúcska', *βi₁ri* 'vörös'.

A szigvai nyelvjárásban a következő hosszú magánhangzókat jelöltem:¹ *ā*, *ō* (*ō*), *ū* (*ū*), *ē*, *ē*, *ī*.

ā. — Példák: *āpa* 'függő bölcső', *ās* 'apa', *βā₁η₁* 'váll'.

ō. — Az esetek többségében csak 1954-ben észleltem. Feljegyzéseimben különben nem nagyon gyakori, mert az elsőszótagbeli (MUNK.) *ō*, *ū*, (KANN.) *ō* helyett a szigvai nyelvjárásban sokszor diftongus van (ld. alább).

Példák: *βō₁βun₁kβε* 'kérni', *βō₁r* 'erdő', *χō₁lun₁kβε* '(meg)halni', *χō₁slō₁γ* helynév (or. Хашлог), *jō₁mun₁kβε* 'járni, menni', *jō₁rn* 'nyenyec', *nō₁r* 'hegy', *slun₁kβε* 'lenni', *tō₁βaltan₁kβε* 'teljesíteni'.

ō hangot a gyermeknyelvi *ōma* 'anya, mama' szóban jelöltem.²

Nyelvmesterem nyelvére bizonyos mértékig jellemzőnek mondható, hogy benne a MUNKÁCSITÓL *ō*-, ill. *ū*-val jelölt első szótagbeli monoftongusnak (egyes szavakban *ō*-val váltakozó) *ō₁* diftongus felel meg. Példák: *βō₁t* 'szél' ~ É. *vōt*, Szo. *βō₁π₁* 'Wind' (90); *βō₁ti* 'fúj a szél' ~ É. *vōti*, Szo. *βō₁ti* (Vd. 329); *χō₁t* 'hat (6)' ~ Szo. *χō₁t* (FUF. VIII, Anz. 200; É. *χat* bizonyára helytelen); *χō₁tal* 'nap' ~ É. *χō₁tél*, Szo. *χō₁tal* (89); *mō₁t* (~ *mō₁t*) 'más' ~ É. *mōt*, Szo. *mō₁t*, *mō₁t* (191); *ō₁lun₁kβε* (~ *slun₁kβε*) 'lenni' ~ É. *ō₁li* 'van', Szo. *ō₁lēm* 'ich bin' (166); *ō₁s* (~ *ō₁s*) 'is' ~ É. *ō₁s*, Szo. *ō₁z* (Vd. 62); *tō₁tap* '(posta)láda' ~ É. *tō₁tēp*. — Ezek mellett feljegyeztem olyan *ō*-val hangzó szavakat is, amelyeknek az én feljegyzéseimben nincs diftongusos változatuk. Persze lehetséges, hogy ezen szavaknak is él diftongusos változatuk is, csak a rendelkezésemre álló rövid idő alatt ezek nem kerültek elő.

Az idézett szavak közül legalábbis háromnak ismeretesebb diftongussal hangzó változatai KANNISTO feljegyzésében is. KANNISTO (Vok. 90) megjegyzi, hogy az *ō* az *ō₁* diftongusban *m*, *p* és *β* után lép fel, de csak nehezen észrevehető. Az általam észlelt diftongus egészen világosan hallható, megjelenési feltételeit illetően pedig jóval szélesebb körűnek látszik, mint a KANNISTO jegyezte *ō₁*. Ezért nem bizonyos, hogy az előbbi az utóbbi folytatása. Mivel STEINITZ (vö. 259. l.) a szoszvai nyelvjárásban semmiféle diftongust sem észlelt, valószínű, hogy önálló szigvai nyelvjárási sajátossággal, vagy esetleg újabb fejleménnyel van dolgunk. A diftongizálódást legnagyobbbrészt olyan szavakban észleltem, amelyeknek első szótagbeli magánhangzója KANNISTO szerint ósmanyisi **ā*-ra, ill. **ā* ~ **ā₁*-ra, STEINITZ szerint mind **ā₁*-ra megy vissza, s amelyekben STEINITZ (259) szerint fonematikai szempontból mai szoszvai (nyílt, hosszú) *ā*-val van dolgunk. Egy példában (*jō₁mas* 'jó') azonban a diftongus olyan esetben jelenik meg, amelyben KANNISTO (Vok. 111) Szo. *ō₁*-t jelöl (*jō₁mas*), s ennek előzményeül ósms. **ō*-t tesz fel. A fentiekben ismertetett diftongizálódás kereteinek a megállapítása tehát további vizsgálatokat kíván.

Az *ā* > *ō₁* diftongizálódással párhuzamos *ē* > *ē₁* diftongizálódásról ld. alább.

¹ Zárójelbe teszem a feltehető kombinatórikus változatokat, ill. azokat a hangokat, amelyeket nem ellenőrzött szavakban jelöltem.

² Variánsként *m* előtt és után más szavakban is előfordul.

\bar{u} (\bar{u}). — Az \bar{u} hangot csak 1954-ben észleltem.

KANNISTO (Vok. XII) ezt írja róla: „So \bar{u} wird sehr wenig von u nach \acute{o} hin artikuliert; die Artikulation offener als bei $fi. u$.” Példák: $\bar{u}n\acute{s}u\eta k\beta e$ 'sírni', $s\bar{u}i$ 'fenyőerdő', $s\bar{u} kr$ -ja folyó neve (or. Шекурья), $t\bar{u}r$ 'tő', $\bar{u}nlu\eta k\beta e$ 'ülni', $\bar{u}r\chi at\eta k\beta e$ 'várni', $\bar{u}s$ 'város', $\bar{u}sla\chi t\eta k\beta e$ 'pihenni'.

A χ utáni \bar{u} talán az \bar{u} kombinatórikus változata: $\chi\bar{u}l$ 'hal', $\chi\bar{u}ri\eta$ 'tarisznya', $\chi\bar{u}rum$ 'három'.

1952-ből származó feljegyzéseimben csak \bar{u} -t jelöltem: $m\bar{u}\beta nkes$ (hely-név), $t\bar{u}\beta$ - pi $nun k\beta e$ 'odatenni', $t\bar{u}p$ 'evező', $\bar{u}\beta$ 'sí' 'nővér', $j\bar{u}ntu\eta k\beta e$ 'varrni', $t\bar{u}ji$ 'havazik', $t\bar{u}it$ 'hó' (az utóbbi három szóban meg a χ -val kezdődő szavakban BEREZCKI közlése szerint is \bar{u} van, nem pedig \bar{u}).

$\bar{\epsilon}$ és \bar{e} . — STEINITZ (263—5) szerint a $s z o s z v a i$ nyelvjárásban ma már csak az $\bar{\epsilon}$ hang fonéma; az \bar{e} ennek kombinatórikus variánsa. Minthogy azonban KANNISTO feljegyzései szerint az $\bar{\epsilon}$ mellett van \bar{e} fonéma is, STEINITZ felteszi, hogy KANNISTO tanulmányútja idején még mind az $\bar{\epsilon}$, mind pedig az \bar{e} fonéma megvolt, s ezek csak később estek egybe egy fonémába. A mai $\bar{\epsilon}$ és \bar{e} ennek az egy fonémának a kombinatórikus változatai.

Saját anyagom ennek a kérdésnek a szempontjából nem elegendő s nem is elég pontos. Bár $\bar{\epsilon}$ hangot már 1952-ben is jelöltem, valószínű, hogy nem ellenőrzött feljegyzéseim között vannak hibásak. A kérdés eldöntését megnehezíti egyrészt az a körülmény, hogy a kérdéses hangok körében mások feljegyzései szerint is előfordul ingadozás, pl. (KANN.) $t\bar{\epsilon}n\eta k\beta e \sim t\bar{e}n\eta k\beta$ (Vd. 264, ill. 65), (KANN. 5) $n\bar{\epsilon} \beta r \sim$ (St. 267) $n\bar{e}wr$, másrészt pedig az a tény, hogy a szigvai nyelvjárásban az idetartozó szavak egy része diftongussal hangzik, ill. esetleg előforduló monoftongusos változatukat nem volt alkalmam hallani.

\bar{e} -t jelöltem γ előtt, jésített mássalhangzó előtt és után, de egyéb, nem ellenőrzött esetben is. Példák: $t\bar{e}ym$ 'eszem'; $\bar{e}ti\bar{p}ala\eta$ 'este' (Szo. $\bar{e}ti$, FUF. XIV, 36), $n\bar{e} \beta r$ 'csikó'; $n\bar{e}n$ 'ti (ktsz.)' (Szo. $n\bar{e}en$, FUF. XXVIII, 22), $t\bar{e}n$ 'ők (ktsz.)' (Szo. $t\bar{e}n$ uo.).

$\bar{\epsilon}$ nem fordul elő γ előtt és jésített mássalhangzó szomszédságában, hanem csak egyéb helyzetekben, pl. $\bar{\epsilon}rupt\eta k\beta e$ 'szeretni', $k\bar{\epsilon}r$ 'vas', $n\bar{\epsilon}pak$ 'könyv', $t\bar{\epsilon}m$ 'megevett (part. perf.)'.

Néhány példából az látszik, hogy a fentebb tárgyalt $\bar{\epsilon} < \acute{o}n$ diftongizálódással párhuzamosan $\bar{\epsilon} > \acute{e}e$ diftongizálódás is történt: $n\bar{\epsilon}epak$ ($\sim n\bar{e}pak$) 'könyv' \sim Szo. $n\bar{e}p\acute{a}k$ (44), $n\bar{e}p\acute{a}k$, $n\bar{e}p\acute{a}k$ St. 270, É. $n\bar{e}p\acute{e}k$; $\bar{e}e\acute{e}lum$ 'nyelv' \sim Szo. $n\bar{e}lum$ (57); $t\bar{e}epkan$ 'konyhakert' \sim P. $t\bar{e}p$ - $k\acute{a}n$, AL. (NyK. XXII, 60) $t\bar{e}p$ - $k\acute{e}n$, (A.) $t\bar{e}p$ - $k\acute{a}n$.

Néhány idevonható szóban KANNISTO (Vok. 45—6) is jelöl diftongust: $e\bar{\epsilon}$. Ebből az emelkedő diftongusból legfeljebb közbeeső fejlődési fokokon keresztül fejlődhetett az általam jelölt $\acute{e}e$.

\bar{i} — Csak néhány szóban jelöltem: $k\bar{n}\bar{i}ga$ 'könyv'; $t\bar{i}ji$ 'ez'; $k\bar{i}\bar{f}ort$ '(loc.)' 'ban, -ben' ($\bar{a}pan k.$ 'bölcsődben'); $k\bar{i}\bar{\beta}ern$ (lat.) 'ba, -be' ($\bar{a}pan k.$ 'bölcsődbe'). STEINITZ (266—7) szerint a szoszvai nyelvjárásban nincs \bar{i} fonéma. Ennek a megállapításnak a $k\bar{n}\bar{i}ga$ mint orosz jövevényszó nem mond ellent. A $t\bar{i}ji$ \bar{i} -je bizonyára emfaticus nyúlás eredménye, vö. ti 'ez' és Szo. (Vd. 212) $t\bar{i}i$: $n\bar{a}\eta t.$ 'du hier'. A fennmaradó harmadik szó ($k\bar{i}\bar{\beta}er$, vö. ir. $кубыр$ 'внутренность') ragos alakjait ugyan KANNISTO is \bar{i} -vel írja: $k\bar{i}\bar{\beta}er\bar{v}$, $k\bar{i}\bar{\beta}ern$ (Vd. 217, ill. 222, 264), mégis valószínű, hogy az \bar{i} ezekben kései keletkezésű, vö. (A.)

kēver, kēvir, kevir, keur 'das Innere; Höhlung (in einem Baume)', É. (V Nyj. 18) *kiwr* 'belső, *kiwert* 'belül, benn', *kiwérné* 'be' stb.

*Magánhangzók paradigmatisus kvalitatív
váltakozásai*

Egy és ugyanazon szó ragos-képzős alakjaiban gyakran más-más tőmagánhangzó áll. E paradigmatisus magánhangzéváltakozásoknak egy része legalábbis az ósmányisi korig vezethető vissza, vö. GOMBOCZ: NyK. XXXV, 474—6, STEINITZ, FgrVok. 84—6 és az itt említett irodalom. E magánhangzéváltakozásnak a szigvai nyelvjárásból az alábbi eseteit jegyeztem fel: *tāl* 'tél' ~ *tēli* 'télen'; *miηkβε* 'adni' ~ *ma'jen* 'adj!'; *βiηkβε* 'venni' ~ *βοje ln* 'vedd!'

B) Magánhangzók az első szótagnál hátrább

STEINITZ (268) szerint a *s z o s z v a i* nyelvjárásban az első szótagnál hátrább — függetlenül a szótagszámtól — az *a, ε, i*, a redukált *ə*, továbbá — bizonyos kombinatórikus helyzetben (*w = β* előtt) — az *u* és — kivételesen — az *o* hang fordul elő.

Én a *s z i g v a i* nyelvjárásban a következő hangokat jelöltem: *a, (v), ε, e, i, ə (u, u, î, o)*. A zárójelben jelzett hangok kései eredetűek: kombinatórikus változatok, a környező hangok hatására hasonulás útján keletkeztek, stb. Ha az első szótagnál hátrább egy-egy nem várt hang előbukkan, magyarázata nemegyszer az lehet, hogy (elhomályosult) összetétellel van dolgunk. Így tudjuk megmagyarázni pl. a *māsnut* (ir. *machym*) 'ruha' szó *u*-ját: *māsnut* < *masn'-ut* < **masnē-ut* 'felvenni-, felölteni-való' (tkp. felöltő holmi, felvenni való valami), vö. É. (VNGy. IV, 325) *masn'-ut* 'öltözet, öltetni való', FK. (VNGy. II, 598) *māsnē* 'ruha'. Ilyen alakulások még pl. (ROMB.) *тэнут* 'пища; enni-való', *аһнут* 'напиток; inni-való' stb. A *χῶσλογ* (or. Хащлог) helynév utótagjában talán az É. *lḡχ* 'zug; öböl' szó rejlik.

a. Gyakran fordul elő, mégpedig mind nyílt, mind pedig zárt szótagban: *a'kβα* 'egy', *a'la* 'tető', *a'imalən* 'íme', *εruptaηkβε* 'szeretni', *χῶσταη-ḡ* 'Konda (folyó)' stb.

Zárt utolsó szótagban gyakran redukált *v* áll, pl. *χῶσ* '(ő) meghalt', *ḡβrom* 'gyerek', *to'rvs* 'zavar, rendetlenség'. Első feljegyzéseimben ilyen helyzetben néhány esetben *ə*-t jelöltem, pl. *ḡβrəm* 'gyerek', *jo'məs* 'jó'. Ugyanígy MUNKÁCSI, pl. *ḡawrəm*, (V Nyj. 49) *ḡāmés* stb. STEINITZ (273) szerint az *é* ezekben az esetekben téves: *ḡ, v* helyett áll. STEINITZnek bizonyára igaza van. Az idetartozó esetekben ugyanis sohasem jelöltem *ḡ*-s változatot. Az igazi *ə*-re pedig épp az jellemző, hogy a kiejtésben *ḡ*-vel váltakozik. Az idetartozó esetekben az irodalmi nyelv sem használja az *ə*-jelét (természetesen más módon sem jelöli a kérdéses hang redukáltságát), vö. ir. *пумасъ* = *pūmās* 'érdekes', *εмас* = *jo'məs* 'jó', *ḡврам* = *ḡβrəm* 'gyerek' stb. Ez a körülmény is amellettszól, hogy a kérdéses szavakban az *ə*-től különböző redukált magánhangzó áll.

e és *ε*. — STEINITZ (273) szerint a *s z o s z v a i* nyelvjárásban fonémaként csak az *ε* van meg. Az *e* csak *γ* előtt jelentkezik, tehát az előbbi kombina-

tórikus változatának tekintendő. KANNISTO az első szótagonál hátrább is jelöl mind ε , mind pedig e fonémát.¹

A szigvai nyelvjárásban én általában e -t jelöltem. Tekintettel azonban arra, hogy az ε és e megkülönböztetésére csak későn fordítottam kellő figyelmet, lehetséges, hogy az általam jelölt e -nek sok esetben ε értéket kell tulajdonítani. Példák: *ja'limen* 'járunk' (ktsz.); *lo'βintiten* 'olvassák' (ktsz.); *lo'βintanuß'te* 'olvassá', *lo'βintijaye* 'olvassa' (ktsz. tárgy), *lo'βintasane* 'olvasta', *lo'βintasanen* 'olvasták (ketten)' stb.

γ előtt én is mindig e -t jelöltem, pl. *ja'lēym* 'járok', *lo'βintēym* 'olvasok', *βāβēyn* 'kérsz', *βāreyn* 'csinálsz', *ja'leyen* 'jártok', *ja'ley't* 'járnak' stb.

ε hangot az alábbi esetekben jelöltem:

a) az infinitivus végződésében minden esetben, pl. *ja'lun̄kβε* 'járni', *βo'ratan̄kβε* 'kíváncozni' stb.;

b) j után (a j palatalizáló hatására a -ból keletkezett hang jeleként), pl. *lo'βintije nl* (\sim *lo'βintijan̄l*) 'olvassák'; *lo'βintijeya nl* (\sim *lo'βintijaya nl*) 'olvassák' (ktsz. tárgy); *βos lo'βintijene* 'olvassa' (tbsz. tárgy); *βos lo'βintijen̄en* '(ketten) olvassák' (tbsz. tárgy);

c) a felszólító módban, pl. *ālen!* 'légy!', *jalen!* 'járj! járjatok!' (ktsz., tbsz.);

d) egyéb helyzetben (ritkán), pl. *ko'layen* 'kettőjük két háza'; *āte* (\sim *āta*) 'apa' (ir. атя), stb.

i és \dot{i} . — Az i gyakori az első szótagon túl is, pl. *ja'nit* 'nagyságú', *jilpi* 'új'. Nyilvánvalóan kései sarjadékhangként is előfordul, pl. *xanuc-maxmyn̄kkee* = *χa'ništāχtun̄kβε* (\sim *χańštāχtun̄kβε*) 'tanulni' (vö. É. *χańsi* '(fő)l ismer; tud', Szo. (70), *χańs-*, (FUF. XIV, 77) *χańštaχts* 'er lernte sich').

Az \dot{i} nem önálló fonéma; mint az 1. szótagban, úgy hátrább is csak $\dot{\gamma}$ előtt fordul elő. Az ilyen $\dot{\gamma}$ előtti \dot{i} ugyanazon szó ragos-képzős alakjaiban egyéb mássalhangzók előtti i -nek a megfelelője pl. *ja'niḡ* 'nagy', de: *ja'nit* 'nagyságú', s éppen ez a körülmény mutatja kombinatórikus voltát. Ilyenek még: *χuriḡ* 'táska', *ki'tiḡ* 'kettő', *ko'liḡ* 'háznak, házzá'.

A γ előtti i j után, azaz a *jiḡ* kapcsolatban — kivéve az utolsó szótagot — megmarad i -nek, pl. *māńsiji yn*, *māńsijiyn̄l*, *māńsijiḡḡ* (ktsz. lat., elat.-abl., ill. transl. a *māńsi* 'manysi' szóból), de: *māńsijiḡḡ*, *māńsijiḡ't* (ktsz. nom., ill. instr.-com.). Vö. Szo. (Vok. 32, 208) *iḡḡḡḡ* 'Bruder'.

Redukált magánhangzók (ε , \dot{i} , u). — Az első szótagonál hátrább mind a szoszvai, mind a szigvai nyelvjárásban több redukált magánhangzó fordul elő. STEINITZ (268—9) helyeselhető álláspontja szerint azonban fonematikai szempontból csupán egy redukált magánhangzóval, az ε -vel kell számolnunk; a többi ennek bizonyos helyzetben előforduló, kombinatórikus változata. A különféle változatok mind kvalitatív, mind pedig kvantitatív szempontból erősen eltérnek egymástól. A redukált magánhangzó kvalitását általában a környező mássalhangzók szabják meg, mindamellet még egy és ugyanazon személynél is vannak ingadozások.

ε hangot én szóbelseji χ , szóbelseji és szóvégi l , továbbá szóvégi η és s előtt jelöltem, pl. *si'rəχtan̄kβε* 'recsegní'; *tōβaltan̄kβε* 'teljesíteni', *lātən* 'nyelv',

¹Előfordulásukban több esetben ingadozás észlelhető.

abl. *lātηal*; *kāsən* 'minden'; *jòβ'tas* 'vásárolt'. Az irodalmi nyelvben (vö. ROMB. 381) ilyen helyzetben *u* a redukált *ə* jele, pl. *лaтuнz, кaсuнz*. Szóvégen az *ə* nem fordul elő.

ə > *u*, ill. *u* változás ment végbe a környező mássalhangzók minősége szerint.

a) Redukált *u*-t csak *m* és *p* előtt jelöltem. Hogy az *u* a redukált magánhangzó (*ə*) kombinatórikus változata és belőle keletkezett, az kivüláglik abból, hogy az *ə* *m* és *p* előtt nem fordul elő. Példák: *ānumn* 'nekem' ~ Szo. (FUF. XXVIII, 20) *ānumn*, É. *ānēmne*; *ēruptaηkβε* 'szeretni' ~ É. *ērepti*; *χūrum* 'három' ~ Szo. (115) *χūrum*, É. *χūrēm*; *ñēlum* 'nyelv' ~ Szo. (57) *ñēlum*. MUNKÁCSI — amint a fenti példákból látjuk — az *u* helyén is *ē*-t jelöl. A Szo., Szi. *u* azonban hangszínét tekintve lényegesen különbözik az *ə*- (*ē*)-től. Erre mutat az irodalmi nyelvi hangjelölés is: amíg az *ə* (*ē*) jeleként az *u* használatos, addig az *m* és *p* előtt jelentkező redukált hangot *γ*-val jelölik, pl. *χυρuм* = *χūrum* 'három'. Vö. ROMB. 380—1.

b) Az infinitivus végződése (*-ηkβε*) előtti magánhangzót általában teljes hangnak (*u*) fogtam fel. Minthogy KANNISTO ez esetben is redukált hangot jelöl, tehát a Szi. *u* < **ə*. Példák: *βāruηkβε* 'tenni' ~ Szo. *βāρυηuσφ* (Vd. 14); *ja'luηkβε* 'járni' ~ Szo. *ιάλ'ηuσφ* (Vd. 357); *lūnsuηkβε* 'sírni' ~ Szo. *lūnsəηgu* (Vd. 210); *pi'luηkβε* ~ Szo. *πιλəηgu* (Vd. 212); *to'tuηkβε* 'hozni' ~ Szo. *tó'təηgu* (Vd. 21). Az irodalmi nyelvi hangjelölés is arra mutat, hogy az *u* az infinitivus végződése előtt ma már nem redukált. Az ilyen *u*-t ugyanis *γ*-val írják, s ennek csupán *m* és *n* (*m* és *p*) előtt van redukált magánhangzó értéke, vö. ROMB. 380—1.

c) Redukált hangból (*ə*) labializáció útján keletkezettnek kell tekintenünk a *β* előtt jelentkező *u* hangot is, figyelembe véve, hogy *ə* a *β* hang előtt sohasem fordul elő.

KANNISTO *β* előtt a normálisnál előrébb képzett hangot, *u*-t jelöl, pl. Szo. *ιάγυβ* 'unser Vater', *šā'nyβ* 'unsere Mutter' (Vd. 360, 225). STEINITZ (275) szerint viszont az első szótagnál hátrább *β* előtt ugyanolyan magánhangzó van, mint az első szótagban, azaz *u* (vö. 20. l.). Én a szigvai nyelvjárásban *u*-t hallottam; legalábbis az a hang, melyet én hallottam, semmi esetre sem azonosítható a Szo. (KANN., Vd. 218) *iu'ipālv* 'nach' szigvai megfelelőjében (*ju'ipalt*) hallható *u* hanggal (az utóbbi ugyanis majdnem *ü*-nek hallik).

Példák: Szi. *ko'luβ* 'házunk', *ūβ'siγyβ* 'nenénk', *ko'layyβ* 'két házunk', *ko'lanuβ* 'házaink', *'jalsuβ* 'jártunk', *jalnūβn* 'járnál'.

d) Bizonyos ragos alakokban hol *ə*-t, hol pedig ennek *i* variánsát hallottam és jelöltem, anélkül, hogy ingadozásukban bármiféle szabályszerűséget vettem volna észre, pl. tbsz. elat.-abl. *mānsitnəl*, *d e*: *škōlatnəl* (nom. *mānsi* 'manyasi', *škōla* 'iskola'); *ko'lən* ~ *ko'līn* 'házatok' (*kol* 'ház'); *jalnūβn* 'járnál', *d e*: *lo'βintanūβīn* 'olvassál'.

e) A zárt (utolsó) szótagban levő redukált magánhangzó (*ə*, ill. ennek *i* variánsa) gyakran kiesik, azaz a redukált magánhangzóval ejtett és az *e* nélkül hangzó alak váltakozva fordul elő nyelvmesterem beszédében. STEINITZ (269—70) is azt tapasztalta, hogy a fenti helyzetben a redukált magánhangzó — egyéni kiejtéstől, beszédtempótól stb. függően — kieshetik. Példák: *ko'lən* ~ *ko'ln* 'házatok'; *āleyət* ~ *āley't* 'vannak'; *bibliotēkanəl* ~ *bibliotēka.nl* 'könyvtárból', *lo'βintələn* ~ *lo'βintī,ln* 'olvassátok', *lo'βintūjanəl* ~ *lo'βintūja.nl* 'olvassák' stb. Az én nyelvmesterem nyelvében gyakoribb a redukált magánhangzó nélküli alak, mint MUNKÁCSMÁL, pl. *jā'rn* 'nyenyec',

Szo. *ĩr̄n* (SUSAik. LIV₁, 21) ~ É. *ĩr̄n*; *маныр* = *ma'nr* 'mi?' ~ É. *man̄er*, Szo. *man̄nr* (35); *sũkr-ja* 'Щекурья' (folyó) ~ É. (Nyr. LXIV, 30) *sũkər-jā paul*.

f) *a* > *o* változásra csak egy példám van: *òntoloß* 'kilenc' (É. *ontollou*). Itt a második szótag *o*-ja a megelőző és rákövetkező *o* hasonító hatására *a*-ból keletkezett, vö. É. (ÁKE. 562) *antellqu*, továbbá: É. *antel* 'oldal' (ÁKE. 562), Szo. (FUF. XXXI, 119) *ant̄il* 'Rippe' (~ chti DN. *ant̄s*, V. *ant̄i*, Kaz. *ant̄i* ua.), ld. ÁKE. 562, 606 és ORBÁN, Fgr. számn. 50. — A *no'lol(o)ß* 'nyolc' (ir. *h̄ellolov*) második *o*-ja a háromszótagos *òntoloß* hatására keletkezett kései sarjadékhang, vö. É. (M.—Sz.) *ant̄llqu*, (ÁKE. 606) *ant̄llqu*.

II. A magánhangzók kvantitása

A) Az első szótag magánhangzói

KANNISTO a manysi magánhangzók időtartamának 4 fokozatát különbözteti meg: (közönséges) rövid, gyengénvágott rövid ('kurz-schwachgeschnitten'), félhosszú és hosszú; ezekhez csatlakozik még a sorfeletti kis betűvel jelzett redukált magánhangzók ún. „igen rövid” kvantitásfokozata.

Számomra a hangjelölésben épp a magánhangzók e kvantitásfokozatainak meghatározása okozta a legnagyobb nehézséget. Jóval hosszabb ideig tartó tanulmányokat kellett volna végezni ahhoz, hogy e téren valamelyes biztonságra tegyek szert. Annyi kétségtelen, hogy a magánhangzók időtartama — legalábbis bizonyos körülmények közt és bizonyos határokon belül — a manysik kiejtésében is ingadozik. Pl. a 'sok' jelentésű szóról KANNISTO Munkácsi-bírálatában (FUF. VIII, Anz. 200) azt állapítja meg, hogy e szó magánhangzója hosszú, szövegeiben (WogVd.) azonban ugyanez a szó ugyanazon északi nyelvjárásban előfordul mind hosszú, mind pedig félhosszú magánhangzóval jelölve: Szo. *süβ*, *sāβ* (245, 251, 362), *sāy* (360) ~ *sāβ* (255), s bár KANNISTÓNÁL a hosszú magánhangzós változat látszik gyakoribbnak, STEINITZ (249) mégis *sāw* alakban közli szavunkat. A 'sogleich, sofort' jelentésű szó első szótagbeli magánhangzója gyengénvágott: Szo. *mōlaχ* (70), de rövidnek jelezve is előfordul: *mōlaχ* 'plötzlich' (Vd. 345). Vö. még Szo. *χait̄nē* ~ *χait̄ne* 'laufend' (Vd. 352, ill. 350, 354).

Hogy bizonyos típusú melléknevek magánhangzójának az időtartama ingadozik — aszerint, hogy a melléknév állítmányi avagy jelzői funkciót tölt-e be, azaz: önálló szót alkot-e, vagy nem, azt magam is észrevettem, s arra nyelvmesterem is felhívta figyelmemet, pl. *kol mān* 'a ház kicsi', de: *mān āps̄i k̄be* 'kis öcsém'. Egyes névutók hosszú magánhangzója is általában megrövidült, pl. *ēali-palt* 'előtt', *jui-palt* 'után', vö. É. *pält* '-hoz, -hez, -höz', Szo. (Vd. 212) *pālv*, *pält*. E jelenségnek az lehet a magyarázata, hogy a fenti típusú jelzős, ill. névutós kifejezések már többé-kevésbé összetétel számba mennek, s bennük a jelző, ill. a névutó elveszti önálló szó jellegét. Magától értetődik, hogy a szó magánhangzójának az időtartama eltérhet a megszokottól, ha a szóhoz erős érzelmi mozzanat kapcsolódik. A feljegyzésbeli ingadozások oka nemegyszer az is lehet, hogy a nyelvmester ugyanazt a szót másképp ejti a természetes beszélgetés során, mint akkor, amikor a feljegyző nehézségeire tekintettel kell lennie, például felszólításra meg kell ismételnie a szót.

A KANNISTÓTÓL jelölt magánhangzókvantitásokat előbb-utóbb, több-

kevesebb következetességgel én is észleltem. A nehézség nem is annak a pusztá észlelésében áll, hogy a rövid és a hosszú kvantitásfokokon kívül egyéb fokozatok is vannak, hanem mindezeknek egymástól, különösen pedig a rövid és a hosszú fokozatok közti fokozatoknak a két szélső fokozattól és egymástól való következetes megkülönböztetésében.

Ebben az összefüggésben külön is szót érdemelnek az ún. „rövid, gyengénvágott” („kurz-schwachgeschnitten”) magánhangzók. KANNISTO feljegyzéseiben ezek nagy számban fordulnak elő. STEINITZ (249) megállapítja, hogy a fonematikai szempontból rövid magánhangzók kétszótagos szavak első, nyílt szótagában általában „gyengénvágottak”. Nyilvánvaló tehát, hogy az ilyen magánhangzók igen gyakoriak.

STIEVERS (vö. Grundzüge der Phonetik⁵ 222—3) szerint gyengénvágott magánhangzó akkor keletkezik, ha a hangképző szerveknek a magánhangzót követő mássalhangzó képzésére való átállása nem hirtelen és erősen, hanem csak mérsékelt erővel és akkor következik be, amikor a szótag szonans eleme már vesztett erejéből s képzése már túlhaladta a szótagcsúcsot (a szonans szonoritásának maximumát). ÄIMÄ (SUSAik. XLVI₃, 81) szerint a magánhangzó gyengén- vagy erősenvágott voltának külön jelölése nem is szükséges, mert az egyik vagy másik ejtémód rendszerint bizonyos, azaz más-más kvantitással jár együtt. KARJALAINEN (OL. 228) a chanti nyelv gyengénvágott magánhangzóiról a következőket írja: „Dass die ostjakischen kurzen schwachgeschnittenen Vokale überhaupt auf das Ohr des Beobachters den Eindruck eines (mehr oder weniger) gedehnten Vokals machen, beruht darauf, dass das allmähliche decrescendo am Schluss eine geringe (längere oder kürzere) Dehnung hervorruft”.

Szerintem a manysi gyengénvágott magánhangzókra nem valamilyen meghatározott kvantitásfok a jellemző, hanem — talán a beszédtempótól függően — épp a kvantitásfoknak bizonyos határok közötti ingadozása. A manysi nyelv gyengénvágott magánhangzói ejtethők rövideknek is, de hajlamosak arra, hogy megnyúljanak, azaz hogy a rövidnél többé-kevésbé hosszabb kvantitásfokon jelentkezzenek. A rövid ejtés lehetőségének bizonyítékait látom KANNISTO következő feljegyzéseiben: Szo. *mōlax* 'plötzlich' (Vd. 345) ~ *mō'laχ* (Vok. 70); *pōra'd* ~ *pō'ra* 'Zeit' (Vd. 13, 224, 256, ill. 136), *iō'mas* 'gut' (Vd. 214, 219) ~ *iō'mas* (Vok. 79). Általában azonban a gyengénvágott magánhangzókat magam is rövidnél hosszabbnak fogtam fel. Eleinte félhosszúaknak jelöltem őket, s később sem tudtam megbizonyosodni afelől, hogy a gyengénvágott magánhangzók kvantitásfoka minden esetben rövidebb, mint a félhosszúaké (sőt — mint MUNKÁCSI — több esetben hosszúaknak jelöltem őket). Mégis feljegyzéseimben meghagytam a gyengénvágott magánhangzók általánosan használt jelölésmódját, tekintettel arra, hogy az időmérték azon ingadozása, melyet a gyengénvágottság jelével jelezni kívánok, csak a magánhangzókra erre a típusára jellemző. STEINITZ alapos vizsgálata alapján és meggyőző megállapításai szerint a gyengénvágott magánhangzók kvantitásfokozatának és a félhosszú kvantitásfoknak egyforma jelölése fonematikai szempontból fontos kvantitásfokozat felismerését akadályozná. Azon magánhangzók ugyanis, amelyek nyílt szótagban mint gyengénvágott magánhangzók általában rövidnél hosszabb kvantitásfokon jelentkeznek, e r e d e t i l e g rövidek (zárt szótagban így is jelentkeznek). A gyengénvágott magánhangzók tehát nem egyebek, mint eredetileg rövid magánhangzók kombinatórikus kvantitatív variánsai.

STEINITZ (249) szerint a szoszvai nyelvjárásban a gyengénvágott magánhangzóknak egyéb kvantitásfokoktól különböző, állandó kvantitásfokuk van, amelyet ő negyedhosszúnak („viertellang”) nevez. Hanglemez lehallgatása útján nyert megfigyeléseink ennek a megállapításnak ellentmondanak.

STEINITZ (246—56) elismeri ugyan a KANNISTÓtól jelölt kvantitásfokokzatok meglétét a szoszvai nyelvjárásban, de az a véleménye, hogy fonematikai szempontból csak két kvantitásfokozattal: a röviddel és a hosszúval kell számolnunk, s a többi kvantitásfokozat csak az előbbieknél bizonyos helyzetekhez kötött, kombinatórikus változata.

Összehasonlítva a magánhangzók időtartama szempontjából saját feljegyzéseimet KANNISTÓ feljegyzéseivel, az alábbi megállapításokat tehetjük.

Rövid kvantitásfokozatot általában (kb. 20 példában) ugyanazon esetekben jelöltem, mint KANNISTÓ.

Hosszú kvantitásfokozat nálam a következő esetekben fordul elő:

a) általában (kb. 43 példában) ugyanazon szavakban, mint KANNISTÓNál;

b) legalább két olyan szóban, amelyben KANNISTÓ rövid, de MUNKÁCSI hosszú fokozatot jelöl: *lūβ* 'ló' ~ É. *lūw*, Szo. (121) *lūβ*; *pīγ* 'fiú' ~ É. (ÁKE. 274) *pī*, Szo. (109) *pīγ* [= *pīγ*];

c) egy olyan (később nem ellenőrzött) esetben, amikor KANNISTÓ félhosszú magánhangzót jelöl: *tāyt* 'Északi-Szoszva' ~ Szo. *tāyt* (Vd. 204).

Félhosszú fokozatot jelöltem:

a) két esetben KANNISTÓval egyezően: *māñsi* 'manysi' ~ Szo. *māñš* (SUSAik. XLIII, 7), *nāβram* 'gyerek' ~ Szo. *nāβram* (Vd. 212);

b) néhány olyan esetben, amikor KANNISTÓ rövid hangot jelöl: *at* 'öt' ~ Szo. *av*, FL. *a't* (31); *χum* 'ember' ~ Szo. *χum* (185);

c) zárt szótagban számos olyan szóban, amelyben KANNISTÓ hosszú magánhangzót jelöl, pl. *īβ* 'fa' ~ Szo. *īβ* (160); *sāβ* (~ *sāβ*) 'sok' ~ Szo. *sāβ* (Vd. 362; de: *sāβ*, Vd. 351); *mēn* 'mi (ketten)' ~ Szo. *mēn* (45); *mōt* (~ *mōt*) 'más' ~ Szo. *mōt* (~ *mōt*; 191); *nēn* 'ti (ketten)' ~ Szo. *nēn* (FUF. XXVIII, 22); *tēn* 'ők (ktsz.)' ~ Szo. *tēn* (uo.); *mānki* 'mi (magunk)' ~ Szo. *mānki* (FUF. XXVIII, 44); *mēnki* 'mi (magunk)' (ktsz.) ~ Szo. *mēnki* (FUF. XXVIII, 43); *nānki* 'ti (magatok)' ~ Szo. *nānki* (FUF. XXVIII, 45); *nēnki* 'ti (magatok)' (ktsz.) ~ Szo. *nēnki* (FUF. XXVIII, 43); *tānki* 'ők (maguk)' ~ Szo. *tānki* (FUF. XXVIII, 45); *tēnki* 'ők (maguk)' (ktsz.) ~ Szo. *tēnki* (FUF. XXVIII, 44).

Gyengénvágott magánhangzót jelöltem:

a) kétszótagos szavak nyílt első szótagjában (későbbi feljegyzéseimben), pl. *ra'kβi* 'esik az eső' ~ Szo. *ra'kβi* (Vd. 329); *ta'kβi* 'ő maga' ~ Szo. *tā'kβi* (FUF. XXVIII, 43);

b) kettőnél több szótagos szavak nyílt első szótagjában, pl. *χo'lun'kβe* 'elfogni', *mīnun'kβe* 'menni';

c) ritkán az első szótagnál hátrább, pl. *χa'nista'χtēyn* 'tanulsz', *χa'nis'ta'χten!* 'tanulj!'.

A fentiek alapján a következő, általánosabb jellegű megállapításokat, ill. következtetéseket tehetjük:

1) az a körülmény, hogy az én feljegyzéseim számos esetben nem

hosszú, hanem félhosszú magánhangzót mutatnak olyan esetekben, amikor KANNISTO hosszú fokozatot jelölt, talán STEINITZnek (249) azzal a megállapításával magyarázandó, hogy a fonematikai szempontból hosszú ná k minősülő magánhangzó zárt szótagban valamivel rövidebb (STEINITZ szerint „minderlang” v. „dreiviertellang”), mint nyílt szótagban;

2) a fonematikai szempontból hosszú magánhangzó zárt szótagban β előtt megrövidült, és ma rendszerint félhosszú kvantitásfokon jelentkezik (vö. STEINITZ, 249), pl. $j\beta$ 'fa', $s\beta$ 'sok';

3) a gyengénvágott kvantitásfokozat fonetikai szempontból nem hanyagolható el;

4) a kettőnél több szótagos szavak nyílt első szótagjának magánhangzója — éppúgy, mint a kétszótagosaké — sokszor gyengénvágott (STEINITZ kutatásai ezen a ponton még nem zárultak le, vö. 249);

5) a manysi nyelvben fonematikai szempontból valóban elegendő — amint már STEINITZ megállapítja — csupán két kvantitásfokozattal számolunk; a többi fokozat ezeknek csupán bizonyos helyzetben előforduló, kombinatórikus változata. (Azok a feljegyzéseim, amelyekben KANNISTÓtól eltérően rövid, ill. félhosszú magánhangzó helyett hosszút jelöltem, valószínűleg tévesek. Azokban az esetekben, amelyekben rövid fokozat helyett félhosszút jelöltem, BERECZKI közlése szerint is félhosszú magánhangzó van.)

Magánhangzók paradigmatis kvantitatív váltakozásai

A szoszvai nyelvjárásban — éppúgy, mint a többi manysi nyelvjárásban — egy és ugyanazon szó tömagánhangzója a különféle nyelvtani alakokban néha más-más kvantitásfokon jelenik meg, vö. GOMBOZ: NyK. XXXV, 474. E jelenségre számos példát lehet találni KANNISTO WogVok. c. művében (pl. 131–141, 166–171, 180–3, 191–5). Részletesen tárgyalja e magánhangzóváltakozás megjelenési formáit és az egyes kvantitatív fokok megjelenésének feltételeit STEINITZ „Der Vokalismus des Sosva-Wogulischen” c. tanulmányában. E kvantitatív váltakozások egy részének a magyarázata — mint több más nyelvben, vö. E. ITKONEN: FUF. XXIX, 246 — az lehet, hogy egyfelől a mássalhangzón végződő szavak rövid magánhangzója — bizonyos ragos-képzős alakokban nyílt szótagba kerülve — megnyúlt, másfelől viszont a mássalhangzón végződő szavak hosszú magánhangzója zárt szótagban megrövidült, nyílt szótagban pedig megtartotta eredeti kvantitását.

Több szó paradigmáján belül kvantitatív eltérés van az egyes alakok magánhangzói között a szigvai nyelvjárásban is.

Zárt szótagban levő, rövid magánhangzó váltakozik nyílt szótagban levő gyengénvágott magánhangzóval, pl. *jalne* (part. pr.) 'járom' ~ *ja'luŋkβe* 'járom'; *janmaltaŋkβe* 'nevelni' ~ *ja'niŋ* 'nagy', *ja'niŋ* 'nagy'; *mastuŋkβe* 'felöltöztetni' ~ *ma'suŋkβe* 'felöltetni'; *rakq* 'eső' ~ *ra'kβi* 'esik az eső'; *takqs* 'ősz' ~ *ta'kβsi* 'ősszel'; *kol* 'ház' ~ *ko'le* 'háza'.

Itt említem meg azt is, hogy kétszótagos igetövek hosszú magánhangzója képzők hozzájárulása esetén megrövidülhet, pl. É. *āñxwi*, Szó. (FUF. XXVI, 84) *āñuqβ-* 'levet' ~ Szi. *āxqsalaxtuŋkβe* 'levetközni'.

Feljegyzéseimben nagy számmal fordulnak elő más jellegű kvantitásváltakozások is. Ezek feltételeinek a tisztázására anyagom nem elegendő.

B) Magánhangzók az első szótagonál hátrább

Az első szótagonál hátrább a magánhangzók időtartama függ a szótag-számtól, a kérdéses szótag mellékhangsúlyos vagy hangsúlytalan voltától, továbbá valószínűleg attól is, hogy magánhangzón vagy mássalhangzón végződő szó ragos alakjának magánhangzójáról van-e szó. Az időtartamot különösen gyenge spirantikus zörejjel képződő mássalhangzók (β , γ) előtt nehéz megállapítani, mert a gyakorlatlan fül nehezen tudja észlelni, hogy hol végződik a megelőző magánhangzó artikulációja, és hol kezdődik a spiransé.

Saját anyagomon belül az első szótagonál hátrább levő magánhangzók időtartamára vonatkozólag elsősorban a ragozási paradigmák alakjaiból vonhatók le következtetések. Arra azonban nem volt időm, hogy az egyes alakok kiejtését mondatbeli összefüggésben is megfigyeljem. A paradigmákat úgy jegyeztem fel, hogy nyelvmesterem sorban egymás után ejtve diktálta az egyes alakokat. Így lehetséges, hogy egy-egy alak ejtésében érvényesült a megelőzően ejtett nyelvtani alak hatása. Ezért feljegyzéseim egyes esetekben talán nem helyesen tükrözik a valóságos kvantitásvizonyokat. Persze annak a lehetősége, hogy egy paradigma alakjai — például a magánhangzók időtartama tekintetében is — hatnak egymásra, s hogy így az eredeti kvantitásvizonyok kiegyenlítődnek, illetőleg bizonyos mértékig összezavarodnak, nem csupán alkalmilag, hanem egyébként is fennáll.

a. — Nyílt, hangsúlytalan szótagban rövid, pl. *a'la* 'tető', *ní'la* 'négy'; *βo'rati* 'igyekezik', *úr'zaden!* 'várj!', *lāβaβe* 'mondatik', *jo'masa kβe* 'jól', *škòlanal* 'iskolából', *ko'lanal* 'házuk'.

Mellékhangsúlyos szótagban is általában rövid, de néha gyengénvágott, sőt hosszú *a*-t is jelöltem, pl. *jo'masa kβe* 'jól', *űβ'sija nl* 'nénjük', *de: lo'βinta'sum* 'olvastam', *lo'βinta'sen* 'olvastál', *amkinā mn* (Szo. *amcināmn*) 'nekem' stb.

Zárt szótagban az *a* rövid, pl. *sāγrap* 'fejsze', *tòtəp* '(posta)láda', *tēpkan* 'veteményeskert'; *sa'kβatan kβe* 'szántani', *sai'kalan kβe* 'ébredni'.

e és *e*. — Szóvégen mindig, egyébként pedig általában rövid. A *kivételek* az egyes ragos alakok szerint a következők:

a) a jelen idejű igealakok γ praesensképzője előtt az igető *-e* véghangzóját (a tbsz. 3. személy kivételével) hol félhosszúnak, hol pedig hosszúnak jelöltem (minden következetesség nélkül, úgyhogy az idetartozó alakok egy részében az időtartam jelölése valószínűleg téves), pl. *ja'ləym* 'járok', *òrləym* 'vagyok'; *ja'ləyn* 'jársz', *òrləyn* 'vagy'; *ja'ləy* '(ketten) járnak', *òlèy* '(ketten) vannak' stb.

KANNISTO feljegyzései szerint a Szo. *e* ilyen helyzetben mindig félhosszú, pl. *minəym* 'megyek', *ynləyn* 'ülsz', *òlèy* '(ketten) élnek', *ionnyəyt* 'játszanak' (Vd. 213, 265, 217, 226);

b) a tárgyas ragozásban a felszólító mód *-ln* végződése előtt az igető *-e* véghangzója néha félhosszú, pl. *lo'βintè ln!* 'olvasd! olvassátok! (egysz. tárgy)'. Vö. Szo. *χòndè ln!* 'finde!', *maĩè ln!* 'gib!' (Vd. 220, 225);

c) \bar{e} hangot jelöltem a tbsz. birtokot jelölő paradigma olyan instr.-comitativusi alakjaiban, mint *ko'lanē tl* 'házaival', *apanē tl* 'bölesőivel';

d) a ktsz., ill. tbsz. 1. személyű birtokos személyragos, ill. igealakok személyragjában a magánhangzó-kvantitás ingadozik: *-mèn ~ -men*, pl. *kolmèn* 'kettőnk háza', *de: ko'lanamen* 'kettőnk házai'; *lo'βintanubaymèn* '(ketten) olvasnánk' (ktsz. tárgy), *de: ja'limen* '(ketten) járunk'. KANNISTO

szövegeiben még hosszú a magánhangzó, pl. *ā·šmēn* 'unser Vater' (ktsz. birto-
kos), *āγicēmēn* 'unser Töchterchen' (Vd. 221, 226); *lāβimēn* 'wir sagen',
šāpitiīgymēn 'wir bringen . . . unter' (Vd. 221, 227).

i. — Általában rövid. A mellékhangsúlyos *i*-t — főleg nyílt szótagban —
néha félhosszúnak jelöltem, pl. *lo'βintilum* 'olvasom (egysz. tárgy)', *lo'βintī-
jayum* 'olvasom (ktsz. tárgy)', *janmaltite* 'neveli'.¹

u. — Általában rövid. A feltételes mód jelét néha *-nuβ* helyett *-nūβ*
alakúnak írtam.

Az É. nyelvjárásban MUNKÁCSI a tbsz. I. személyű igealakok végződés-
ében gyakran *ū*-t jelöl, pl. *minēsūw* 'mentünk', *totsūw* 'hoztunk' stb. A Szi.
nyelvjárásban e végződés magánhangzója is mindig rövid, pl. *jalsuβ* 'jártunk'.

ə. — A redukált magánhangzó időtartama a különféle variánsok
minősége és a fonetikai helyzet szerint változik. Az *u* változatot eleinte néha
teljes hangnak fogtam fel, viszont az *ə* változat sokszor igen rövid és a szó
zárt utolsó szótagjában ki is eshetik, pl. *ko'lan ~ ko'ln* 'házad'. Az *ə ~ i ~ ø*
(hanghiány) váltakozásnak semmiféle fonematikai jelentősége nincs: a kér-
déses szóalakok tetszés szerint ejthetők *ə*-vel vagy *i*-vel, ill. redukált magán-
hangzó nélkül. A redukált magánhangzós alakok jelölése terén egységesítést
csak azért nem hajtottam végre, hogy a fenti váltakozás gyakoriságát szem-
léltessem.

*

Bizonyos mondatfonetikai helyzetben előfordul szóvégi teljes magán-
hangzók kiesése is. A rákövetkező szó kezdőmagánhangzója előtt *-a*, ill. *-i*
kiesésére példák: *nāβromt tsak ērptije nm* 'a gyerekeket nagyon szeretem'
(*sak < saka* 'nagyon'); *mūn tēγum* 'tojást eszem', vö. ir. *μυηzu*, L. (M.—TR.)
mūni 'tojás'.

Mássalhangzók

I. Fonetikai megjegyzések

A szószvai nyelvjárásban STEINITZ (249, jegyz.) szerint a következő
mássalhangzófonémák fordulnak elő: *γ, χ, χ^w (= χ^β), i, k, kw (= k^β), l, l̄, m, n, n̄, η, p, r, s, š, t, t̄, w (= β)* és (a hosszú affrikáta:) *ttš*.

Ehhez, anélkül, hogy a fonéma-kérdéshez hozzá akarnék szólni, hozzá-
teszem, hogy — (egyebek közt) a szószvai nyelvjáráson alapuló manysi
irodalmi nyelv ábécéjéből következett — előfordulnak még a következő
mássalhangzók is: *b, d, g, š, z, ž, φ*. A manysi irodalmi nyelv ábécéjében leg-
alábbis a *θ, δ, ρ, z, u, φ* és talán a *u*, és *u* is olyan mássalhangzókat jelölnek,
amelyek orosz jövevényszavak révén honosodtak meg a manysi nyelvben,
s ma is csak orosz jövevényszókból fordulnak elő.

A szigvai nyelvjárás mássalhangzórendszere lényegében a szószvaié-
vel azonosnak látszik. Saját feljegyzéseimben — bizonyára csak az anyag
csekélyisége miatt — a *χ^β* és a *ttš* meg az orosz nyelvből átvett hangok többsé-
ge nem fordul elő, illetőleg csak 1—2 példában szerepel.

Az egyes hangokra (hangvariánsokra) vonatkozólag az alábbi meg-
jegyzéseim vannak.

γ. — Időtartam és így hallhatóság szempontjából is különféle variánsai
vannak. Magánhangzók között tisztán észlelhető *γ* hallik, pl. *βiγiγ* 'vörös',

¹ A félhosszúnak jelölt mellékhangsúlyos magánhangzók sokszor rövidekkel
váltakoznak. Ilyen esetekben bizonyára helyesebb lett volna gyengénvágottaknak
jelölnöm őket.

jëmtëyan 'leszel', *χa'ništa'χtëyan* 'tanulsz'. Mássalhangzó előtt és szóvégen a γ néha egészen gyenge, alig hallható, sőt prekonzonantikus helyzetben ki is eshetik. Ilyen esetekben γ -vel jelölöm. Példák: *kiti*(γ)*las* 'kérdzte', *tälj* (*täl* 'év' transl.-a), *χürj* 'táska'.

χ . — Csak eredetileg veláris magánhangzó előtt, ill. után fordul elő, pl. *χürj*, *χāp*, *mo'laχ*.

i , ill. j . — KANNISTO sok olyan emelkedő diftongust jelöl a manysi nyelvjárásokban, köztük a szoszvaiban is, amelyeknek első, simuló eleme i , pl. Szó. *iās*- 'zeichnen, ritzen' (21), *iā'niγ* 'gross' (35), *iāl.μη* 'heilig' (35), *iīγ* 'blutiges Opfer' (FUF. XVII, 230), *iīβ* 'Baum, Holz' (160), *iārn* 'samojedi' (SUSAik. LIV₁, 21), *iōft*- 'kaufen' (112), *iō'mas* 'gut' (79), *iūn* 'zu Hause' (199), *iūnd*- 'nähen' (122) stb. KANNISTÓNAK a feljegyzései abból az időből származnak, amikor még pl. a finn *jalka* 'láb' szókezdő hangját is i -vel jelölték, mintha ez a hang a következő magánhangzóval emelkedő diftongust alkotna. ÁIMÁ (SUSAik. XLVI₃, 78) azonban megállapítja, hogy az ilyen esetekben a finnben gyenge zörejú frikatíva hallik. Spirans j - van szó elején az ilyen magyar szavakban is: *játék*, *jó* (vö. GOMBOCZ, magyar Fonétika 22; BÁRCZI: Fonetika 20; DEME: Magyar Nyelvjárások II, 31 és A Magyar nyelvjárások néhány kérdése 58).

En a szigvai nyelvjárás megfelelő szókezdő hangja és a finn, ill. a magyar szókezdő j - között semmi különbséget sem észleltem, ezért (gyenge zörejú) spiranst jelölök (ÁIMÁTÓL eltérően nem pont nélküli, hanem pontos j -vel) az ilyen szavak elején, mint *jā* 'folyó', *ja'lun.kβe* 'járni', *jīβ* 'fa', *joχtun.kβe* 'érkezni', *jārn* 'nyenyec', *jūγ* 'be; vissza' stb. j -t jelöltem szöbelsejében is ott, ahol KANNISTO i előtagú emelkedő diftongust jelöl. Ellenben i utótagú diftongus van mássalhangzó előtt az olyan szavakban, mint pl. *χaitun.kβe* 'futni', *saikalan.kβe* 'felébredni' stb.

l . — Ejtésmódjára és hangszínére eleinte nem fordítottam figyelmet, s minden l hangot l -lel jelöltem. Később észrevettem, hogy legalábbis az az l , amely az első szótagnál hátrább redukált magánhangzóból fejlődött u (u) előtt áll, valamelyest különbözik az egyéb helyzetekben hallható l hangtól: u (u) előtt bizonyára hátrább képzett likvidával, l -lel van dolgunk. Bár a következetesség megkívánná az ilyen l jelölését, ezt mégis mellőzöm, mint-hogy feljegyzéseimet nem tudtam ebből a szempontból ellenőrizni. KANNISTO és STEINITZ szoszvai nyelvmesterek nyelvében általában l -t jelölnek.

$š$. — Nyelvmesterem szerint az igazi, tősgyökeres manysik (hihetőleg akik még nem, vagy nem jól tudnak oroszul) nem tudják az $š$ hangot kiejteni (STEINITZ felsorolásában, ÖESA. 1937 : 249, nem is szerepel az $š$ a szoszvai nyelvjárásban előforduló hangok között). Megjegyezte azonban, hogy már sokan megtanulták e hang ejtését, s ezt maga is tudta ejteni. Én csak orosz jövevényszókból talákoztam vele, pl. *kārandāš* 'ceruza', *plōšvd* 'tér', *škōla* 'iskola'.

$ś$. — $ś$ hang a szoszvai nyelvjárásban sem KANNISTO, sem STEINITZ szerint nincs. MUNKÁCSI jelöl ugyan $ś$ hangot, de (VNyj. 4) azt jegyzi meg róla, hogy „a vogul $ś$ nem a közönséges s (magy. *sz*) palatalizált alakja (minő pl. az orosz *сѣть* szó kezdőhangja); hanem egy $š$ felé hajló hang. A nyelvhegynek a kemény ínnyel való érintkezési pontja mindkettőnél ugyanaz; a különbség közöttük csak az, hogy az $ś$ -nél a nyelv érintkező lapja nagyobb, az $š$ -nél csak a nyelvhegy legvége érintkezik”. KANNISTO (FUF. VIII. Anz. 195) nem ért egyet MUNKÁCSIVAL; szerinte a kérdéses hang nem $ś$, hanem $š$. Képzés-

módjáról így nyilatkozik: „Nach meiner Auffassung ist der gemeinte Laut alveolar; vom *s* unterscheidet er sich durch die Rinnenbildung der Zunge, die bei ihm ähnlich, obwohl geringer ist als bei *š*, vom *š* andererseits in bezug auf die Artikulationsstelle, die bei ihm dieselbe ist wie bei *s* (*š* ist postalveolar), und von beiden unterscheidet er sich ausserdem durch die Palatalisierung”.

MUNKÁCSI és KANNISTO jelölismódjának fenti eltérése élénken emlékezetemben volt, s ezért különös érdeklődéssel figyeltem a kritikus szavakat, de a kérdéses hang ejtémódjának tudakolására vagy megvizsgálására nem volt időm. Én e hangot minden esetben *š*-nek fogtam fel, s ezért *š*-szel jelölöm. Persze ennek ellenére is lehetséges, hogy e hang képzésének helye és módja más, mint azé az *š* hangé, amelyet általában így szoktunk jelölni (erre — mint láttuk — MUNKÁCSI is utal). A kérdés magyarázata esetleg abban rejlik, amire KANNISTO (Vok. VII) mutat rá, hogy ti. ugyanaz a hangbenyomás fiziológiailag meglehetősen különböző artikulációs kombinációk útján is előidézhető. Feltűnő azonban, hogy a szóban forgó hang (KANNISTO szerint *š*) — úgy látszik — épp a magyar fülre teszi az *š* hang benyomását, noha a finn *s* képzésmódja közelebb áll az *š* hangéhoz, mint a magyar *sz*-é. A kérdés tisztázása érdekében megpróbáltam a tőlem *mánši*-nak hallott és jelölt szót *mánši*-nak mondani, s megkérdeztem nyelvmesteremtől, hogy e szót nem inkább az utóbbi módon kellene-e kiejteni. Válasza az volt, hogy „egyesek *mánši*-t mondanak”. Az *š*-szel (és nem *š*-sel) való olvasat mellett szól bizonyos mértékig az is, hogy a vitatott hang jelölésére a manysi irodalmi nyelv a *c* betűt (nem pedig az *u*-t) használja fel. A manysi *š* mindenesetre különbözik az *š*-nek jelölt komi spiranstól. S ez ismét feltűnő: én a komi spiranst fogtam fel *š*-szerű hangnak.

β . — KANNISTO feljegyzéseinek hatása alatt minden esetben β -t jelöltem anélkül, hogy a jelölendő hang képzésmódjára figyelmet fordítottam volna. BEREZKI GÁBOR arról értesít, hogy az infinitívus végződésében (nálam $-\eta k\beta\epsilon$), a $-k\beta\epsilon$ kicsinyítő képzőben, úgyszintén pl. a $\beta\eta k\beta\epsilon$ 'venni' ige elején ROMBANGYEJEVA labiodentális *v*-t ejt. Az általam használt β jelölésmód tehát ellenőrzésre szorul. STEINITZ — éppúgy, mint KANNISTO — csak β -t ismer (az előbbi ezt *w*-vel jelöli). MUNKÁCSI szó elején *v*-t jelöl, de egyéb helyzetben ismeri a *w*-t is, amely nála (vö. VNYj. 4) az „interlabiális spirans”, ill. (vö. VNGy. II, 268) az η jele.

Zöngétlen médiák (pl. *d*) és gyengébb zörejű réshangok vagy léniszek (pl. *z*) mind KANNISTO, mind pedig az én feljegyzéseim szerint előfordulnak. KANNISTO mássalhangzó utáni helyzetben is jelöl zöngétlen médiákat. Én ilyeneket csak magánhangzók közti helyzetben és szóvégi *t* előtt tudtam észlelni. Feljegyzéseim szerint azonban az előbbi helyzetben nem mindig médiák fordulnak elő. Előfordulásuk feltételeit nem ismertem fel. Példák: *sopamu* = $\beta o r a d i$ 'kéretődzik', *yrxamən* = $\eta r x a d e n$! 'várj!', *юстомən* = $j u (\beta) t o ' d e n$ 'hozz haza!'. Léniszt csak egy esetben jelöltem: *kolxozyb* = $k o l x o z y \beta$ 'kolhozunk'.

II. Ujabbán végbement és szórványos mássalhangzó-változások

1. MUNKÁCSI feljegyzéseiben a szóeleji *kw*-hangkapcsolat mind *o*, mind pedig egyéb magánhangzók előtt gyakori, pl. *kwol* 'ház', *kwon* 'ki; künn', *kwoss* 'habár'. Én azonban — mint KANNISTO és STEINITZ is — *o* előtt csak

k-t hallottam, pl. *kol* 'ház' ~ Szo. *kōl* (29), (St. 248) *kōl*; *kon* 'ki; kint', *kos* '(ha)bár'. Amint már STEINITZ (265. l., 49. jegyzet) utal rá, az északi-manysi-ban tehát a MUNKÁCSI és KANNISTO tanulmányútja közti időben *kβo* > *ko* hangváltozás ment végbe.

A *kβ*- ha nem *o* követte — megmaradt, pl. *kβālun* *kβe*: *kon-k*. 'kimenni' ~ É. *kwāli*.

2. Az olyan szavakban, amelyekben MUNKÁCSI *χ* és *k* után *w*-t jelöl, KANNISTO (FUF. VIII, Anz. 198) szerint nincs a szóvégen *w*, csak a *χ* és *k* labializáltan hangzik. Én a kérdéses helyzetben bilabiális zöngétlen spiranst (*φ*) hallottam és jelöltem. Minthogy az ilyen helyzetben a manysi irodalmi nyelv is jelöl valamilyen labiális spiranst (*ε*-vel), ebből is az következik, hogy a *χ* és *k* nemcsak labializált ejtésű, hanem *e* hangokat ma már valóban labiális spirans követi: a *χ* és *k* labiális ejtése következtében utánuk *φ* sarjadékhang fejlődött. Példák: *akε* = *a'kφ* 'egy'; *nakε* = *pā'kφ* 'cirbolyatoboz'; *pakε* = *rakφ* (É. *rakw*; Vd. 330 Szo. *rāku*) 'eső'.

3. Zöngés mássalhangzók z ö n g é t l e n n é válása. — KANNISTO hangjelöléséből az látszik, hogy a szoszvai nyelvjárásban a zöngés mássalhangzók zöngétlenek előtt vagy után részben vagy egészben sokszor zöngétlenül hangzanak (vö. *Vok. XIII—XIV.*). De — hacsak nem következetlen jelölésről van szó — ez a zöngétlenné válás mégsem általános, vö. Szo. (200) *puβt*- 'stechen, stossen', (121) *puβtus* 'Fischgabel'.

Az én megfigyeléseim szerint a *β* szóvégen mindig elzöngétlenedik (eleinte *φ*-nek jelöltem). Szó belsejében zöngétlen mássalhangzó előtt a *β* mindig, a *γ* pedig általában elzöngétlenedik, pl. *joβ'tun* *kβε* 'venni, vásárolni', *juβ'to* *tun* *kβε* 'behoz., -visz', *uβ'si* 'nővér'; *āley't* (~ *āleyāt*) 'vannak'. Valószínű, hogy a zöngés mássalhangzók zöngétlenek előtt történő elzöngétlenedése jóval általánosabb, mint ahogy én jelöltem.

4. Szórványos jésülés: *n* > *ñ* figyelhető meg *i* után, pl. É. *lowinti*, Szo. (Vd. 263) *lōββintan* *kβε* 'zählen', Szi. *lo'βintan* *kβε* ~ *lō'βintan* *kβε* 'olvasni'; É. *mūyinti*, Szo. (32) *mōββind*- ~ Szi. *mo'βintan* *kβε* 'nevetni'.

5. Néhány esetben *t* előtt *γ* > *i* változást jelöltem, pl. *pākβiit*, *pākβiitil* < **pākβiγt*, **pākβiγtil* (ktsz. loc., ill. instr.-com.; *pākφ* 'cirbolyatoboz'); *javleit* < **javley't* 'járnak'.

* * *

Mondatbeli kapcsolatokban a szavak hangalakja sok tekintetben módosul. Néhány, mássalhangzók körébe vágó gyakori jelenségre alább említek példákat.

a) A szó kezdő mássalhangzója előtt *s a r j a d é k h a n g* fejlődik, pl. *ñābramt* *tsak* *ērptije nm* 'a gyerekeket nagyon szeretem', *ūrokt* *tjuipält* 'tanórák után', *βōrt* *tšōnyast* (< *βōrt* *jōnyast*) 'az erdőben játszottak', *ūrokt* *tan* *suital* *ünlēt* *t* *ōš* *tšōmsa* *kφ* *χüntlēt* *t* (< ... *ōš* *jōmsa* *kφ* ...) 'az órán csendben ülnek és figyelmesen hallgatnak'.

b) Intervokalikus helyzetbe kerülő mássalhangzó *i k e r í t ő d i k*. Pl. *sāj* *jājēyum* (< *sāj* *ājēyum*) 'teát iszom'.

c) A szóhatár eltolódik, pl. *kā.ſŋ pora.t a.m āl.pl χ̣ṭ ṭšes porat no.χ-kβālēym* 'általában reggel hat órákor kelek fel'; *βilt-susne kē.r eālipālt ātanum kōnsēym* 'a tükör előtt megfésülködöm'; *nāβramt ān m o.ſ ērptije.nl* 'a gyerekek is szeretnek engem'; *kā.ſŋ χ̣o.ſtpa puſta.χ̣ ḷ ālvη.kβe taŋ̄χ̣i* 'mind-egyik egészséges akar lenni'.

III. Más alhangzóváltakozások

1. Szóvégi *-kφ* ~ szóbelseji *-kβ-* paradigmátikus váltakozás, pl. *a.kφ* (jelzőként): *a.kβa* 'egy'; *rakφ* 'eső': *ra.kβi* 'esik (az eső)'.

2. *-kβ(e)* ~ *-k(e)* paradigmátikus váltakozás. A *-ke* változattal *-kβe* kicsinyítő képzős szók birtokos személyragos alakjaiban talákoztam. Példa: *āvi.kβe* 'leányka'; *āvikem* 'leánykám', vö. Szo. (Vd. 258) *āvi.kβe* 'Töchterchen'; (Vd. 226) *āvi.ēemēn* 'unser Töchterchen'.

3. *-β-* ~ *-γ-* váltakozás jelentkezik szórványosan. E jelenség más nyelv-járásokból is jól ismert, éppúgy, mint a nyelvjárásközi *-β-* ~ *-γ-* megfelelés. Példák: *iūγ* 'vissza; haza; be' ~ É. *jūw* 'be a házba'; *mō.βintan.kβe* 'nevetni', É. (NyK. 25:259) *mūwint-*, *mōwēlāli* 'mosolyog', Szo. (32) *mōββind-* ~ É. *mūγinti* 'nevet'.

ALAKTANI VÁZLAT

Névragozás

I. Főnevek

A főnevek egyes számban (egysz.), kettős számban (ktsz.) és többes számban (tbsz.) ragozódnak. Az egyes számnak külön jele nincs. A kettős szám jele: -*γ*- (-*γ̄*-). A többes szám jele: -*t*.

Az eseteket és az esetragokat az alábbi felsorolás mutatja.¹

Nominativus² (основной): —

Locativus (местный): -*t*

Lativus (направительный): -*n*

Elativus-ablativus (исходный): -*nəl*, -*nīl*

Translativus³ (превратительный): -*γ* (-*γ̄*)

Instrumentalis-comitativus (творительный): -*l*, a kettős számban és a birtokos személyragos paradigmában: -*təl*, -*tīl*.

Külön tárgyeset (accusativus) nincs. Accusativusi funkcióban a nominativus használatos.

A kettős számban és a többes számban az esetragok azonosak az egyes számú esetragokkal (kivételek csak a ktsz. instr.-com.). A kettős szám és a többes szám ragozása úgy történik, hogy az esetragok a kettős szám, illetőleg a többes szám jelével ellátott tőhöz járulnak.

A tő rendszerint azonos a nominativussal; a nyelvtani végződések (számjelek, esetragok, birt. személyragok, képzők) előtt általában nem szenved lényegesebb változást. Az egytagú, mássalhangzón végződő szavak tőmagánhangzója nyílt szótagba kerülve rendszerint egy kissé megnyúlik, pl. *kol* 'ház': *ko'lum* 'házam', *ko'lanum* 'házaim'.

Példák egyéb tőváltozásokra: *mànši* 'manysi': translát. *mànši-j-ij̄*; *pākq* 'cirkolyatoboz': loc. *pākut*, translát. *pākβij̄*; *lātəŋ* 'nyelv': instr.-com. *lātəŋəl*; *nēlum* 'nyelv': instr.-com. *nēlməl*; *ja'niγ* 'nagy': adv. *janγəs*; *āyikβe* 'leányka': *āyikem* 'leánykám' stb. L. még a paradigmákat.

A. Abszolút ragozás

škòla iskola; *mànši* manysi; *pākq* cirkolyatoboz

Egyes szám

Nom.	<i>škòla</i>	<i>mànši</i>	<i>pākq</i>
Loc.	<i>škòlat</i>	<i>mànšit</i>	<i>pākut</i>
Lat.	<i>škòlan</i>	<i>mànšin</i>	<i>pākun</i>
Elat.-abl.	<i>škòlanəl</i>	<i>mànšinəl</i>	<i>pākunīl</i>
Translát.	<i>škòlaγ</i>	<i>mànšij̄</i>	<i>pākβij̄</i>
Instr.-com.	<i>škòlal</i>	<i>mànšil</i>	<i>pākul</i>

¹ Gyakorlati okokból közlöm a ROMBANGYEJEVA szótárához csatlakozó nyelvtani vázlatban használt orosz nyelvi elnevezéseket is.

² Helyesebben alapalak.

³ Birtokos személyragos alakokból nem használatos.

K e t t ős s z á m

Nom.	<i>školaŷ</i>	<i>mànsijjŷ</i>	<i>pākβijŷ</i>
Loc.	<i>školaŷt</i>	—	<i>pākβijit</i>
Lat.	<i>škola yn</i>	<i>mànsiji yn</i>	<i>pākβijn</i>
Elat.-abl.	<i>školaynŷl</i>	<i>mànsijijnal</i>	<i>pākβijnŷl</i>
Translat.	<i>školaŷ</i>	{ <i>mànsijjŷ</i> <i>mànsijjijŷ</i>	<i>pākβijŷ</i>
Instr.-com.	{ <i>školaŷtal</i> <i>školaŷt</i>	— <i>mànsijjŷt</i>	<i>pākβijitil</i> —

T ö b b e s s z á m

Nom.	<i>škòlot</i>	<i>mànsit</i>	<i>pākβæt</i>
Loc.	<i>škòlatt</i>	—	<i>pākβætt</i>
Lat.	<i>škòlatn</i>	<i>mànsitn</i>	<i>pākβætn</i>
Elat.-abl.	<i>škòlatnŷl</i>	<i>mànsitnal</i>	<i>pākβætнал</i>
Translat.	m i n t a z e g y e s s z á m b a n		
Instr.-com.	<i>škòlatil</i>	<i>mànsitil</i>	<i>pākβætil</i>

M e g j e g y z é s e k

1. Nyelvemsterem szerint a kettős és a többes számú t r a n s l a t i v u s nem használatos, ill. azonos alakú az egyes számú translativussal (vö. ROMB. 357). Ennek ellenére a *mànsi* ktsz. translativusaként az egyes számúval azonos *mànsijjŷ* mellett a *mànsijjijŷ* alakot is közölte. Ez bizonyára új alakulat a többi ktsz. eset analógiájára. Keletkezését annak a körülménynek köszönheti, hogy ezen -i végű szónak a ktsz. jele előtt mutatkozó töve különbözik az egyes számitól, s így a kettős számú és az egyes számú esetek alaki megkülönböztetésére irányuló törekvés könnyen létrehozta a fenti alakot.

2. ROMBANGYEJEVA (357) szerint a ktsz. instr.-com. az irodalmi nyelvben csak egy alakú, s végződése *-mɔl*. MUNKÁCSI (VNyj. 9–10) csak arról tesz említést, hogy „a birtokos alakokon bővebb *-tél* rag fejezi ki az instrumentalis viszonyt s átviteleit”. Lehetséges, hogy az irodalmi nyelv a birtokos személyragos paradigmából vette a *-tél*, *-tíl* végződést a ktsz. instr.-com. ragjául. A ktsz. instr.-com. ragja ma tehát különbözik ezen eset egyes és többes számi ragjától (ROMBANGYEJEVA szerint nem is csak az irodalmi nyelvben, hanem a szigvai nyelvjárásban is).

AHLQVIST (Gramm. 140) szerint a ktsz. instrumentalisnak igen gyakran *-tel* végződése („Anhangsposition”) van a kondai nyelvjárásban is. MUNKÁCSI (VNyj. 193) megjegyzi, hogy a kondai nyelvjárásban *-tél* rag csatlakozik nemcsak birtokosragos alakokhoz, hanem „némely ragozatlan névszóhoz is”.

Két példából ítélve, a szigvai nyelvjárásban ktsz. i n s t r . - c o m i t a t i v u s ként a ktsz. locativus is előfordul. Locativusnak eszközhatározói funkcióban való használata önmagában véve könnyen érthető, vö. KLEMM, Magyar tört. mondattan 190.

3. Úgy látszik, a *pākφ* típusú szavak kettős számában a ktsz. *γ-je -t* előtt néha *i*-re változott: *pākβijit* (loc.), *pākβijitil* (instr.-com.). — *pākβijn* (lat.)

és *pākβijnil* (elat.-abl.) < **pākβijn*, ill. **pākβijnil*. A -*γ* kieséséről ld. 32. l. és VNyj. 5.

B. Birtokos személyragozás

kol ház; *ūβ^osi* nővér, néne

a) Egyes számú birtok

Egyes számú birtokos

1. sz.	<i>ko'lv̄m</i> házam	<i>ūβ^osim</i> néném
2. sz.	<i>ko'lv̄n, ko'lv̄n</i> házad	<i>ūβ^osin</i> nénéd
3. sz.	<i>ko'le</i> háza	<i>ūβ^osité</i> nénje

Kettős számú birtokos

1. sz.	<i>kolm̄n</i> kettőnk háza	<i>ūβ^osim̄n</i> kettőnk nénje
2. sz.	<i>ko'lv̄n, ko'lv̄n, ko'lv̄n</i> kettőtök háza	<i>ūβ^osin</i> kettőtök nénje
3. sz.	<i>ko'lv̄n</i> kettőjük háza	<i>ūβ^ositen</i> kettőjük nénje

Többes számú birtokos

1. sz.	<i>ko'lv̄β^o</i> házunk	<i>ūβ^osijūβ^o</i> nénénk
2. sz.	<i>ko'lv̄n, ko'lv̄n, ko'lv̄n</i> házatok	<i>ūβ^osin</i> nénétek
3. sz.	<i>ko'lv̄n̄l, ko'lv̄n̄l</i> házuk	<i>ūβ^osija^{nl}</i> nénjük

Megjegyzések

1) Az egysz., ktsz. és tbsz. 2. személyű alakok MUNKÁCSMÁL: *kwol̄n* 'házad', *kwol̄n* 'kettőtök háza' és *kwol̄n* 'házatok'. Ma a szigvai nyelvjárásban mindezek funkcióját az eredetileg egysz. 2. személyű birtokost jelölő *ko'lv̄n* alak tölti be.

2) Az egysz. birtokost jelölő 3. személyű alakok végződése mássalhangzó után: -e, magánhangzó után: -te, pl. *ko'le* 'háza', de: *ūβ^osité* 'nénje', *ūpate* 'bölcsoje'. Vö. É. (VNyj. 10—11) *kwol̄a* 'háza', *t̄t̄ap̄a* 'ládikája', *potr̄a* 'beszéde' (*kwol* 'ház', *t̄t̄ép* 'ládika', *pot̄er* 'beszéd'), de: *m̄at̄a* 'földje', *p̄ern̄at̄a* 'keresztje', *s̄alit̄a* 'rénszarvasa' (*m̄a* 'föld', *p̄ern̄a* 'kereszt', *s̄ali* 'rénszarvas').

3) A ktsz. birtokost jelölő 3. személyű alak végződése ugyancsak kétféle a fenti körülménytől függően: -en ~ -ten. Vö. É. (VNyj. 11) *lv̄w̄n* (*lv̄w* 'ló'), de: *m̄at̄en*, *p̄ern̄et̄en*, *s̄alit̄en*.

4) Az -i végű szavak tbsz. birtokost jelölő 1. és 3. személyű alakjaiban (*ūβ^osijūβ^o*, *ūβ^osija^{nl}*) az -i utáni -j- sarjadékhang, vö. É. (VNyj. 11) *s̄ali* 'rénszarvas': *s̄aliūw* és *s̄aliānl* (-j- nélkül).

b) *Kettős számú birtok*A kettős számú birtok jele: *-γ*

Egyes számú birtokos

1. sz.	<i>ko'layum</i>	két házam
2. sz.	<i>ko'layən</i>	két házad
3. sz.	<i>ko'laye</i>	két háza

Kettős számú birtokos

1. sz.	<i>ko'laya(γ)men</i>	kettőnk két háza
2. sz.	<i>ko'layin</i>	kettőtök két háza
3. sz.	<i>ko'layən, -ayən</i>	kettőjük két háza

Többes számú birtokos

1. sz.	<i>ko'layuβ</i>	két házunk
2. sz.	<i>ko'layən</i>	két házatok
3. sz.	<i>ko'la_{nl}, ko'laya_{nl}</i>	két házuk

M e g j e g y z é s e k

1) A 2. személyű alakok egybeesnek, míg az É.-ban különböznek egymástól: Szi. *ko'layən* (*ko'layin*) = a) É. *kwoläyən* 'két házad', b) *kwoläyən* 'kettőtök két háza', c) *kwoläyän* 'két házatok'. A ktsz. és a tbsz. 2. személyű alak funkcióját itt is az egysz. alak vette át.

2) A ktsz. 1. személyű alak: *ko'layaymen* 'kettőnk két háza' személyragja elsősorban nem az É. *kwoläyemən* alakkal, hanem az AHLQVIST (167) feljegyezte Szo. *xäpagamen* ragjával mutat rokonságot.

3) Nyelvmesterem megjegyzése szerint a tbsz. 3. személyű *ko'laya_{nl}* 'két házuk' alak ritkább, mint a *ko'la_{nl}* alak, de az irodalmi nyelvben az előbbivel egyező alakokat találunk: *апагааныл 'их (две) люльки'*, *хапагааныл 'их (две) лодки'* (ROMB. 358). (MUNKÁCSINÁL, VNYj. 11, a *kwoläyän_{nl}* fordítása helytelen; helyesen: 'az ő két házuk').

c) *Többes számú birtok*A birtok többségének a jele: *-n*

Egyes számú birtokos

1. sz.	<i>ko'lanum</i>	házaim
2. sz.	<i>ko'lan</i>	házaid
3. sz.	<i>ko'lane</i>	házai

Kettős számú birtokos

1. sz.	<i>ko'lanamen</i>	kettőnk házai
2. sz.	<i>ko'lan(in)</i>	kettőtök házai
3. sz.	<i>ko'lanen</i>	kettőjük házai

Többes számú birtokos

1. sz.	<i>ko'lanuβ</i>	házaink
2. sz.	<i>ko'lan</i>	házaitok
3. sz.	<i>ko'lanl</i>	házaik

Megjegyzések

1) MUNKÁCSINÁL (VNYj. 12) a 2. személyű alakok különböznek egymástól: *kwolanēn* 'házaid', *kwolanēn* 'kettőtök házai', *kwolan* 'házaitok'. A szigvai nyelvjárásban a legrövidebb, azaz a többes szám 2. személyű alak vette át a másik két alak funkcióját is. Az irodalmi nyelvben az általánosabb rövid alak mellett hosszabb alak is előfordul: *хапан(ын)* 1.) 'твои лодки', 2.) *ваши (вас двоих) лодки*, 3.) 'ваши лодки'.

2) A ktsz. 2. személyű *ko'lanamen* 'kettőnk házai' nem felel meg az É. *kwolanēmēn* alaknak (az utóbbi alapján Szi. **ko'lanumen* volna várható). De helyességét igazolják az irodalmi nyelvi alakok: *апанамен* 'наши (нас двоих) люльки', *хапанамен* 'наши (нас двоих) лодки' (ROMB. 358).

A birtokos személyragos alakok esetragozása

I. A birtokos egyes számú, első személyű. Példa: *kol* ház

Eset	a)	b)	c)
	A birtok egyes számú	A birtok kettős számú	A birtok többes számú
Nom.	<i>ko'lum</i> házam	<i>ko'layum</i> két házam	<i>ko'lanum</i> házaim
Loc.	<i>ko'lumt</i>	<i>ko'layumt</i>	<i>ko'lanumt</i>
Lat.	<i>ko'lumn</i>	<i>ko'layumn</i>	<i>ko'lanumn</i>
Elat.-abl.	<i>ko'lumnīl</i>	<i>ko'layumnīl</i>	<i>ko'lanumnīl</i>
Instr.-com.	<i>ko'lumtīl</i>	<i>ko'layumtīl</i>	<i>ko'lanumtīl</i>

II. A birtokos egyes számú, második személyű.

Példák: *kol* ház, *āpa* bölcső

Eset	a)		b)	
	A birtok egyes számú		A birtok kettős számú	
	házad	bölcsőd	két házad	két bölcsőd
Nom.	<i>ko'ln</i>	<i>āpan</i>	<i>ko'layən</i>	<i>āpayən</i>
Loc.	<i>ko'lənt</i>	<i>āpant</i>	<i>ko'layənt</i>	<i>āpayənt</i>
Lat.	<i>ko'lənn</i>	<i>āpann</i>	{ <i>ko'layənn</i>	{ <i>āpayənn</i>
			{ (-yənən)	{ (-yənən)
Elat.-abl.	<i>ko'lənnəl</i>	<i>āpannəl</i>	<i>ko'layənnəl</i>	<i>āpayənnəl</i>
Instr.-com.	<i>ko'ləntəl</i>	<i>āpantəl</i>	<i>ko'layəntəl</i>	<i>āpayəntəl</i>

	c) A birtok többes számú	
Nom.	<i>ko'lan¹</i> házaid	<i>āpan¹</i> bölcsőid
Loc.	<i>ko'lanənt</i>	<i>āpant</i>
Lat.	{ <i>ko'la₂nn</i> <i>ko'lan₂nn</i>	{ <i>āpa₂nn</i> <i>āpan₂nn</i>
Elat.-abl.	<i>ko'lanənnəl</i>	<i>āpann₂l, āpan₂nn₂l</i>
Instr.-com.	<i>ko'lanəntəl</i>	<i>āpant₂l</i>

III. A birtokos egyes számú, harmadik személyű

	a) A birtok egyes számú	
Nom.	<i>ko'le</i> háza	<i>āpate</i> bölcsője
Loc.	<i>ko'let</i>	<i>āpatet</i>
Lat.	<i>ko'len</i>	<i>āpaten</i>
Elat.-abl.	<i>ko'lenn₂l²</i>	<i>āpate₂nl</i>
Instr.-com.	{ <i>ko'let₂l</i> <i>ko'le₂l</i>	<i>āpate₂tl</i>

	b) A birtok kettős számú	
Nom.	<i>ko'laye</i> két háza	<i>āpaye</i> két bölcsője
Loc.	<i>ko'layet</i>	<i>āpayet</i>
Lat.	<i>ko'layen</i>	<i>āpayen</i>
Elat.-abl.	<i>ko'laye₂nl</i>	<i>āpaye₂nl</i>
Instr.-com.	<i>ko'laye₂tl</i>	<i>āpaye₂tl</i>

	c) A birtok többes számú	
Nom.	<i>ko'lane</i> házai	<i>āpane</i> bölcsői
Loc.	<i>ko'lanet</i>	<i>āpanet</i>
Lat.	<i>ko'lanan</i>	<i>āpanen</i>
Elat.-abl.	<i>ko'lanenn₂l³</i>	<i>āpanenn₂l³</i>
Instr.-com.	<i>ko'lanē₂tl</i>	<i>āpanē₂tl</i>

IV. A birtokos kettős számú, első személyű

	a) A birtok egyes számú	
Nom.	<i>kolmèn</i> kettőnk háza	<i>āpamèn</i> kettőnk bölcsője
Loc.	{ <i>kolmènt</i> <i>kolmèn₂t</i>	<i>āpamènt</i>
Lat.	{ <i>kolmè₂nn</i> <i>kolmèn₂n</i>	{ <i>āpamè₂nn</i> <i>āpamen₂n</i>
Elat.-abl.	<i>kolmènn₂l</i>	<i>āpamen₂n₂l</i>
Instr.-com.	{ <i>kolmènt₂l</i> <i>kolmèn₂tl</i>	{ <i>āpamènt₂l</i> <i>āpamen₂tl</i>

¹ Az irodalmi nyelvben **ko'lanin* típusú alak is van, vö. *хапан, хапанын* 'твоя лодки' (ROMB. 359). A feljegyzett függő esetek egyik része a rövidebb *ko'lan*, másik része a feljegyzetlen hosszabb **ko'lanin* nominativusra épült, vö. *хапант* (loc.), *хапанныл* (elat.-abl.), *хапантыл* (instr.-com.) (*хан* 'csónak').

² Utólagos közlés szerint használatos a *ko'len₂l* alak is, vö. (AHLQV. 166) *xāpen₂l*, ir. (ROMB. 360) *хапен₂л*.

³ Utólagos közlés szerint a *ko'lanan₂l*, *āpanen₂l* alakok is használatosak, vö. (AHLQV. 167) *xāpanen₂l*, ir. (ROMB. 360) *хапанэн₂л*.

b) A birtok kettős számú

Nom.	<i>ko'laya(γ)men</i>	<i>āpaya(γ)men</i>
	kettőnk két háza	kettőnk két bölcsője
Loc.	<i>ko'laya(γ)ment</i>	<i>āpaya(γ)ment</i>
Lat.	{ <i>ko'laya(γ)me₂nn</i> <i>ko'laya(γ)men₂n</i>	<i>āpaya(γ)me₂nn</i>
Elat.-abl.	<i>ko'laya(γ)mènnil</i>	<i>āpaya(γ)mènnil</i>
Instr.-com.	<i>ko'laya(γ)mèntil,</i> -mentel	<i>āpaya(γ)mentil</i>

c) A birtok többes számú

Nom.	<i>ko'lanamen</i> kettőnk házai	<i>āpanamen</i> kettőnk bölcsői
Loc.	<i>ko'lanament</i>	<i>āpanament</i>
Lat.	{ <i>ko'laname₂nn</i> <i>ko'lanamen₂n</i>	{ <i>āpaname₂nn</i> <i>āpanamen₂n</i>
Elat.-abl.	<i>ko'lanamènnil</i>	<i>āpanamènnil</i>
Instr.-com.	<i>ko'lanamèntil,</i> -mentel	<i>āpanamèntil</i>

V. A birtokos kettős számú, második személyű

a) A birtok egyes számú

Nom.	<i>ko'lin</i> kettőtök háza	<i>āpan</i> kettőtök bölcsője
Loc.	<i>ko'lint</i>	<i>āpant</i>
Lat.	<i>ko'li₂nn</i>	<i>āpa₂nn</i>
Elat.-abl.	<i>ko'linn₂il</i>	<i>āpann₂il</i>
Instr.-com.	<i>ko'lintil</i>	<i>āpantil</i>

b) A birtok kettős számú

Nom.	<i>ko'layin</i> kettőtök két háza	<i>āpayin</i> kettőtök két bölcsője
Loc.	<i>ko'layint</i>	<i>āpayint</i>
Lat.	<i>ko'layi₂nn</i>	<i>āpayi₂nn</i>
Elat.-abl.	<i>ko'layinn₂il</i>	<i>āpayinn₂il</i>
Instr.-com.	<i>ko'layintil</i>	<i>āpayintil</i>

c) A birtok többes számú

Nom.	<i>ko'lan(in)</i> kettőtök házai	<i>āpan(in)</i> kettőtök bölcsői
Loc.	<i>ko'la(ni₂)nt</i>	<i>āpa(ni₂)nt</i>
Lat.	{ <i>ko'la₂nn</i> <i>ko'lani₂nn</i>	<i>āpani₂nn</i>
Elat.-abl.	<i>ko'lan(in)n₂il</i>	<i>āpaninn₂il</i>
Instr.-com.	<i>ko'lan(in)t₂il</i>	<i>āpanint₂il</i>

VI. A birtokos kettős számú, harmadik személyű

a) A birtok egyes számú

Nom.	<i>ko'len</i> kettőjük háza	<i>āpaten</i> kettőjük bölcsője
Loc.	<i>ko'lent</i>	<i>āpatent</i>
Lat.	{ <i>ko'le₂nn</i> <i>ko'len₂n</i>	{ <i>āpate₂nn</i> <i>āpaten₂n</i>
Elat.-abl.	<i>ko'lenn₂il</i>	<i>āpatenn₂il</i>
Instr.-com.	<i>ko'lentil</i>	<i>āpatentil</i>

b) A birtok kettős számú

Nom.	<i>ko'layen</i> kettőjük két háza	<i>āpayen</i> kettőjük két bölcsője
Loc.	<i>ko'layent</i>	<i>āpayent</i>
Lat.	{ <i>ko'laye₂nn</i> <i>ko'layen₂n</i>	{ <i>āpaye₂nn</i> <i>āpayen₂n</i>
Elat.-abl.	<i>ko'layenn₂l</i>	<i>āpayenn₂l</i>
Instr.-com.	<i>ko'layent₂l</i>	<i>āpayent₂l</i>

c) A birtok többes számú

Nom.	<i>ko'lanen</i> kettőjük házai	<i>āpanen</i> kettőjük bölcsői
Loc.	<i>ko'lanent</i>	<i>āpanent</i>
Lat.	{ <i>ko'lane₂nn</i> <i>ko'lanen₂n</i>	{ <i>āpane₂nn</i> <i>āpanen₂n</i>
Elat.-abl.	<i>ko'lanenn₂l</i>	<i>āpanenn₂l</i>
Instr.-com.	<i>ko'lanent₂l</i>	<i>āpanent₂l</i>

VII. A birtokos többes számú, első személyű

a) A birtok egyes számú

Nom.	<i>ko'luβ^c</i> házunk	<i>āpaβ^c</i> bölcsőnk
Loc.	<i>ko'luβ^ct</i>	<i>āpaβ^ct</i>
Lat.	<i>ko'luβn</i>	<i>āpaβn</i>
Elat.-abl.	<i>ko'luβn₂l</i>	<i>āpaβn₂l</i>
Instr.-com.	<i>ko'luβ^ct₂l</i>	<i>āpaβ^ct₂l</i>

b) A birtok kettős számú

Nom.	<i>ko'layuβ^c</i> két házunk	<i>āpayuβ^c</i> két bölcsőnk
Loc.	<i>ko'layuβ^ct</i>	<i>āpayuβ^ct</i>
Lat.	<i>ko'layuβn</i>	<i>āpayuβn</i>
Elat.-abl.	<i>ko'layuβn₂l</i>	<i>āpayuβn₂l</i>
Instr.-com.	<i>ko'layuβ^ct₂l</i>	<i>āpayuβ^ct₂l</i>

c) A birtok többes számú

Nom.	<i>ko'lanuβ^c</i> házaink	<i>āpanuβ^c</i> bölcsőink
Loc.	<i>ko'lanuβ^ct</i>	<i>āpanuβ^ct</i>
Lat.	<i>ko'lanuβn</i>	<i>āpanuβn</i>
Elat.-abl.	<i>ko'lanuβn₂l</i>	<i>āpanuβn₂l</i>
Instr.-com.	<i>ko'lanuβ^ct₂l</i>	<i>āpanuβ^ct₂l</i>

VIII. A birtokos többes számú, második személyű

a) A birtok egyes számú

Nom.	<i>ko'l₂n</i> házatok	<i>āpan</i> bölcsőtök
Loc.	<i>ko'l₂nt</i>	<i>āpant</i>
Lat.	<i>ko'l₂nn</i>	<i>āpa₂nn</i>
Elat.-abl.	<i>ko'l₂nn₂l</i>	<i>āpann₂l</i>
Instr.-com.	<i>ko'l₂nt₂l</i>	<i>āpant₂l</i>

b) A birtok kettős számú

Nom.	<i>ko'la(γa)γən¹</i> két házatok	<i>āpaγən¹</i> két bölcsőtök
Loc.	<i>ko'la(γa)γənt</i>	<i>āpaγənt</i>
Lat.	<i>ko'la(γa)γənn</i>	<i>āpaγənn</i>
Elat.-abl.	<i>ko'la(γa)γənnil</i>	<i>āpaγənnil</i>
Instr.-com.	<i>ko'la(γa)γəntil</i>	<i>āpaγəntil</i>

c) A birtok többes számú

Nom.	<i>ko'lan²</i> házaitok	<i>āpan²</i> bölcsőitek
Loc.	<i>ko'la(ni)nt</i>	<i>āpanint</i>
Lat.	<i>ko'lanin</i>	<i>āpanin</i>
Elat.-abl.	<i>ko'la(ni)nnil</i>	<i>āpaninnil</i>
Instr.-com.	<i>ko'la(ni)ntil</i>	<i>āpanintil</i>

IX. A birtokos többes számú, harmadik személyű

a) A birtok egyes számú

Nom.	<i>ko'lanəl</i> házuk	<i>āpanl</i> bölcsőjük
Loc.	<i>ko'lanilt</i>	<i>āpanilt</i>
Lat.	<i>ko'lanin</i>	<i>āpanin</i>
Elat.-abl.	{ <i>ko'laninil</i> <i>ko'lanil</i>	{ <i>āpaninil</i> <i>āpanil</i>
Instr.-com.	<i>ko'laniltil</i>	<i>āpaniltil</i>

b) A birtok kettős számú

Nom.	<i>ko'laya^{nl}</i> két házuk	<i>āpaya^{nl}</i> két bölcsőjük
Loc.	<i>ko'layanilt</i>	<i>āpayanilt</i>
Lat.	<i>ko'layanin</i>	<i>āpayanin</i>
Elat.-abl.	<i>ko'layaninil</i>	<i>āpayaninil</i>
Instr.-com.	<i>ko'layaniltil</i>	<i>āpayaniltil</i>

c) A birtok többes számú

Nom.	<i>ko'la^{nl}</i> házaik	<i>āpanl</i> bölcsőik
Loc.	<i>ko'lanilt</i>	<i>āpanilt</i>
Lat.	<i>ko'lanin</i>	<i>āpanin</i>
Elat.-abl.	<i>ko'laninil³</i>	<i>āpaninil</i>
Instr.-com.	<i>ko'laniltil</i>	<i>āpaniltil</i>

Összefoglaló észrevételek

1). A mai szigvai nyelvjárás birtokos személyragos alakjai némely tekintetben eltérnek a MUNKÁCSITÓL (VNYj. 10—1) közölt paradigma alakjaitól. A főbb különbségek — nem számítva a hangjelölés eltéréseiből adódó különbségeket — a következők:

¹ Nyelvmesterem szerint a szigvai nyelvjárásban a rövidebb és a hosszabb alakok egyaránt használatosak. AHLQVIST (168) csak a rövidebb alakot ismeri, vö. *xāpaqin*. Ugyanígy az irodalmi nyelv, vö. ROMB. 362.

² Az irodalmi nyelvben hosszabb, **ko'lanin* típusú alakok is használatosak, vö. *хапан, хапанын 'ваши лодки'* (ROMB. 362).

³ Vö. ir. *хапанылныл* és *хапананылныл* ROMB. 363.

a) a mássalhangzón végződő szavak paradigmájában az egysz. 1. személyű birtokos *-m* ragja előtt a redukált magánhangzónak (MUNK.: *é*)^u változata jelentkezik;

b) egyes személyragokban a MUNKÁCSITÓL hosszúnak jelölt magánhangzó helyén rövid vagy félhosszú magánhangzó van; úgy látszik, az utolsó szótagban levő magánhangzók megrövidültek;

c) a szigvai nyelvjárás alakrendszere szegényebbé vált, egyszerűsödött — annyiban, hogy az egysz., a ktsz. és a tbsz. 2. személyű birtokost jelölő alakok különbsége megszűnt; azonos számú birtok mellett az egysz., a ktsz. és a tbsz. birtokost azonos alak jelöli, ill. azonos alak is jelölheti. Ugyanez a helyzet az irodalmi nyelvben, vö. ROMB. 357—8.

2) Azon alakoknak, amelyek végződésükben redukált magánhangzót (ə) tartalmaznak, az én feljegyzéseimben több alakváltozatuk van — annak következtében, hogy a redukált magánhangzó többféle hangszínű (ə, i) lehet, ill. hangsúlytalan szótagban ki is eshetik, pl. *ko'lin* ~ *ko'len* ~ *ko'ln* 'kettőtök háza'. Természetesen nem minden, eredeti redukált magánhangzóval hangzó alakot hallottam, ill. jegyeztem fel ennyi változatban, de meggyőződésem szerint mindegyiknek a kiejtése variálható a redukált magánhangzó különféle realizációi szerint.

3) A birtokos személyragos alakok egyes esetei helyett szívesen használnak különféle postpositívus szerkezeteket, pl. *āpan kiβarn* 'bölcsődbe', *āpan nu'pal* 'bölcsődhöz' (*āpann* lativus helyett), *āpan kiβart* 'bölcsődben' (*āpant* locativus helyett).

II. Személyes névmások

A személyes névmások — éppúgy, mint a főnevek — egyes számban, kettős számban és többes számban ragozódnak. Amíg azonban a főnevek kettős és többes számú töve számjel segítségével az egyes számú tőből alakul, addig a személyes névmások kettős és többes számú alapalakjául az egyes számútól eltérő, külön tő szolgál (számjel nélkül).

A személyes névmások ragozása több tekintetben lényegesen eltér a főnevek ragozásától. Egyik szembevetendő különbség, hogy a személyes névmásoknak locativusuk nincs, viszont van külön — a nominativustól eltérő — tárgy-esetük (accusativus).

A mai szigvai nyelvjárásban a személyes névmások ragozása némileg különbözik a MUNKÁCSITÓL (VNyj. 13) feljegyzett és a KANNISTO hagyatékából LIIMOLÁTÓL (FUF. XXVIII, 20—56) közölt paradigmáktól, sőt kisebb eltérések vannak az irodalmi nyelvi ragozással szemben is. Minthogy mindezek egybevetése több szempontból tanulságosnak látszik, alább közlöm saját feljegyzéseimen kívül az irodalmi nyelvi alakokat, továbbá a MUNKÁCSI meg a KANNISTO feljegyezte paradigmákat is. Az irodalmi nyelvi alakok több esetben bizonyos tekintetben igazolják azon adataim helyességét, amelyek mind a MUNKÁCSI, mind pedig a KANNISTO feljegyezte alakoktól különböznek.

Egyes szám

1. személy

	Irod.	Szi.	É.	Szo.
Nom.	ам	am én	am	am
Acc.	анум	ānum	ānem	ānum
Lat.	анумн	ānumn	ānem(né)	ānumn
Elat.-abl.	анумныл	ānumnəl	ānemnél	ānuməl
Instr.-com.	анумтыл	ānumtəl

2. személy

	Irod.	Szi.	É.	Szo.
Nom.	нанг	naŋ te	nañ	naŋ
Acc.	нангын	na'ŋən	nañən	na'ŋn
Lat.	{нангын нангынн	na'ŋənn	nañən(né)	na'ŋn, na'ŋn (néha)
Elat.-abl.	нангынныл	na'ŋənnəl	nañənnəl	na'ŋənl
Instr.-com.	нангынтыл	na'ŋəntəl

3. személy

	Irod.	Szi.	É.	Szo.
Nom.	тав	taβ 6	taw	taβ
Acc.	таве	ta'βe	tawä	{ta'βe, ta'βe (Vd. 223)
Lat.	тавен	ta'βen	tawän	ta'βen
Elat.-abl.	тавеныл	ta'βe.nl	tawänəl	ta'βe.nl
Instr.-com.	таветыл	ta'βe.tl

Kettős szám

1. személy

	Irod.	Szi.	É.	Szo.
Nom.	мен	mèn mi ketten	mèn	mèèn
Acc.	мен(а)мен	mènmèn	mènemèn	mèèn(a)mèèn
Lat.	менамен(н)	mènmənn	mènemèn(né)	mèèn(a)mèèn
Elat.-abl.	мен(а)менныл	mènmènnil	mènemènnəl	mèènamèèñ.nl
Instr.-com.	мен(а)ментыл	mènmèntil

2. személy

	Irod.	Szi.	É.	Szo.
Nom.	нэн	nèn ti ketten	nèn	nèèn
Acc.	нэнан	nènan	nènen	nèènan
Lat.	нэнан(н)	nènannn	nènen(né)	nèènan
Elat.-abl.	нэнанныл	nènanñil	nènenñəl	nèènanñ.nl
Instr.-com.	нэнантыл	nènantil

3. személy

	Irod.	Szi.	É.	Szo.
Nom.	тэн	tèn 6k ketten	tèn	tèn
Acc.	тэн(а)тэн	tènten	tèntèn	tènatèèn
Lat.	тэнатэн(н)	tèntənn	tèntèn(né)	tènatèèn
Elat.-abl.	тэн(а)тэнныл	tèntènnil	tèntènnəl	tènatèèñ.nl
Instr.-com.	тэн(а)тэнтыл	tèntèntil

T ö b b e s s z á m

1. s z e m é l y

	Irod.	Szi.	É.	Szo.
Nom.	ман	mān mi	man	mān
Acc.	манав	mānaβ ^c	{ manauw manūw	mānaβ
Lat.	манавн	mānaβn	manaun	mānaβn
Elat.-abl.	манавныл	mānaβnīl	manaūnēl	mānaβl
Instr.-com.	манавтыл	mānaβ ^c tīl

2. s z e m é l y

Nom.	нан	nān 'ti' ●	nan	nān
Acc.	нанан	nānan	nanān	nānān
Lat.	нанан(н)	nāna nn	nanān(nē)	nānān
Elat.-abl.	нананныл	nānanīl	nanānnēl	nānān ₁ nl
Instr.-com.	нанантыл	nānan ^c tīl

3. s z e m é l y

Nom.	тан	tān* ōk	tan	tān
Acc.	тананыл	tāna ₁ nl	tanānl	tānā ₁ nl
Lat.	тананылн	tānanēln	tanānēlnē	tānā ₁ nl
Elat.-abl.	тананылыл	{ tānanīlnīl tānnīl	tanānēlnēl	tānā ₁ nl
Instr.-com.	тананылтыл	tānnīlt

M e g j e g y z é s e k

A közölt paradigmák egybevetése útján számos érdekes megfigyelést tehetünk.

1. Minthogy az általam feljegyzett alakok egyes esetekben MUNKÁCSI feljegyzéseivel, más esetekben viszont KANNISTO adataival mutatnak nagyobb hasonlóságot, a személyes névmások ragozásából is arra a következtetésre kell jutnunk, hogy az északi-manysi nyelvterület már MUNKÁCSI, ill. KANNISTO tanulmányútja idején sem volt teljesen egységes: kisebb helyi nyelvjárási eltérések, illetőleg egyéni sajátosságok tarkították. Például a Szo. elat.-ablativusi alakok: *ān^cmēl* és *mānaβl* csak a pusztá ablativus *-l* ragot tartalmazzák, tehát keletkezésük korát tekintve bizonyára régibb alakok, mint az É. *ānēmnēl* és *manaūnēl*, amelyekben már a testesebb *-nēl* rag jelentkezik. Ennek ellenére az előbbi, régiebb alakokat KANNISTO feljegyzésében, az utóbbi, újabb keletkezésű alakokat pedig MUNKÁCSI feljegyzésében találjuk. Noha az is feltehető lenne, hogy ugyanazon egyén vagy közösség nyelvében két, keletkezése korát tekintve különböző alak egy ideig párhuzamosan él, mégis — abból ítélve, hogy az egyik alak tudtommal csak az egyik kutatónál, a másik alak viszont csak a másik kutatónál fordul elő — a két különböző alak előfordulása legvalószínűbben helyi nyelvjárási különbségek feltevésével magyarázható. Bizonyára ugyanígy magyarázandó az É. (lat., ill., elat.-abl.) *tawān*, *tawānēl* alakok második szótagbeli magánhangzójának a rövidegsége, szemben a Szo. *tāβēn*, *tāβēnl* alakok magánhangzójának a hosszúságával. Noha az is elképzelhető, hogy az É. alakok helytelenek, s a Szi. *ta'βen*, *ta'βēnl* magánhangzójának

* Mondatban *tan* is előfordul.

a rövidsége újabb fejlődés eredménye, mégis a szigvai adatok alapján az a valószínűbb, hogy az É. adatok helyesek, s bennük a Szo. alakokkal szemben olyan helyi nyelvjárási, ill. egyéni sajátságokat kell látnunk, amelyek már MUNKÁCSI tanulmányútja idején megvoltak.

2. A személyes névmások egyes olyan esetalakjai, amelyek eredetileg a főnevek megfelelő eseteitől eltérő módon alakultak, újabban a főnévragozás hatására a főnévi esetalakokkal azonos módon képződnek. Ez a folyamat is bizonyára már MUNKÁCSI tanulmányútja előtt megindult. Erre mutatnak a már említett É. elat.-ablativusok: *anémnél*, *manaünél*. A főnévragozás hatását mutatja a com.-instrumentalisi alakok megjelenése is. Ezek MUNKÁCSINÁL és KANNISTÓNÁL tudtommal még nem fordulnak elő, ma viszont beletartoznak a személyes névmások paradigmájába.

3. Nyilvánvaló az a törekvés is, hogy a nyelv a különböző funkciókat betöltő esetalakokat alakilag is világosan megkülönböztesse egymástól, vö. Szo. acc. *ná'çn*, lat. *ná'çn*, (néha) *ná'çn*, de Szi. acc. *na'çn*, lat. *na'çn*; Szo. acc. és lat. *meēn(a)meēn*, de Szi. acc. *mēnmen*, lat. *mēnme*; Szo. acc.-lat. *meēnān*, de Szi. acc. *nēnan*, lat. *nēna*; Szo. acc.-lat. *tēnateēn*, de Szi. acc. *tēnten*, lat. *tēnte*; Szo. acc.-lat. *nānān*, de Szi. acc. *nānan*, lat. *nāna*; Szo. acc.-lat., elat.-abl. *tānān*, de Szi. acc. *tāna*, lat. *tānan*, elat.-abl. *tānanān*, ill. *tānnān*.

4. Mint egyebütt, úgy a személyes névmások mai szigvai esetalakjaiban is általános az utolsó szótag magánhangzójának a rövidsége, szemben egyes Szo. (és É.) alakok hosszú magánhangzójával, pl. Szi. *ta'βen* (lat.), *ta'βe* (elat.-abl.), *mēnmen* (acc.), *mēnme* (lat.), *nēnan* (acc.), *nēna* (lat.) stb.

PÉLDA M O N D A T O K. — *am nēpak lo'βintēym* 'én könyvet olvasok'. — *ānum jot boje ln!* 'vigy magaddal engem!' — *ānumnīl ma'nr βōβēyn?* 'mit kérsz tőlem?' — *ānumtəl ul mo'βinten!* 'ne neved rajtam!' — *ānumtəl ma'nr βāreyn?* 'mit csinálsz velem? (mit akarsz tőlem?)'.

N y o m a t é k o s s z e m é l y e s n é v m á s o k

E g y e s s z á m

1. s z e m é l y

	Irod.	Szi.	É.	Szo.
Nom.	<i>амки</i>	<i>amkem</i> én magam	<i>amki(m)</i>	<i>amci</i>
Acc.	<i>амкинам</i>	<i>amkinam</i>	<i>amkim</i>	<i>amci(na)m</i>
Lat.	<i>амкинамн</i>	<i>amkināmn</i>	<i>amkimnē</i>	<i>amcināmn</i>
Elat.-abl.	<i>амкинамныл</i>	<i>amkināmnəl</i>	<i>amkimnəl</i>	<i>amcināml</i>
Instr.-com.	<i>амкинамтыл</i>	<i>amkināmtəl</i>

2. s z e m é l y

Nom.	<i>нанки</i>	<i>nan̄ki</i> te magad	<i>nañki</i>	<i>nānci</i> ¹
------	--------------	------------------------	--------------	---------------------------

3. s z e m é l y

Nom.	<i>такви</i>	<i>ta'kβi</i> 'ő maga'	<i>takwi</i>	<i>tāçβi</i>
------	--------------	------------------------	--------------	--------------

¹ M. LIIMOLA szíves levélbeli közlése szerint sajtóhiba *nānci* helyett.

K e t t ő s s z á m

1. s z e m é l y

Nom.	менки	mènki mi magunk (ketten)	mēnki	mēn̄nci
------	-------	-----------------------------	-------	---------

2. s z e m é l y

Nom.	нэнки	nènki ti magatok (ketten)	nēnki	nēn̄nci
------	-------	------------------------------	-------	---------

3. s z e m é l y

Nom.	тэнки	tènki ők maguk (ketten)	tēnki	tēn̄nci
------	-------	----------------------------	-------	---------

T ö b b e s s z á m

1. s z e m é l y

Nom.	манки	mànki mi magunk	manki	mānci
------	-------	-----------------	-------	-------

2. s z e m é l y

Nom.	нанки	nànki ti magatok	nanki	nānci
------	-------	------------------	-------	-------

3. s z e m é l y

Nom.	танки	tànki ők maguk	tanki	tānci
------	-------	----------------	-------	-------

M e g j e g y z é s e k

1. A Szo. egysz. 1. sz. elat.-abl. *amcinā ml* ismét csak a puszta *-l* (régii) ablativusragot tartalmazza, eltérően az É., a Szi. és az irodalmi alaktól, amelyekben a főnévragozásból ismert esetrag jelentkezik.

2. Az egysz. 1. személyben a fenti *amkem* alak mellett egy további nyomatékosító *-k* elemmel bővült nom.-acc. *amkkem* 'én magam, én egyedül stb.' alak is előfordul; ehhez vö. Szo. (FUF. XXVIII, 47) *amkkēm*.

I g e r a g o z á s

Az igéknek cselekvő és szenvedő ragozásuk van. A s z e n v e d ő igető képzője: *-β*. A cselekvő ragozás ismét kétféle: a l a n y i és t á r g y a s. Az alanyi ragozás alakjai a cselekvő személyét és számát jelölik meg. A tárgyias ragozás alakjai a cselekvő személyén és számán kívül a cselekvés tárgyának meghatározottságát és számát is kifejezik.

Az egyes számú tárgy jele (az első és a második személyben) *-l*, a kettős számúé *-γ*, a többes számúé *-n*. Mind a cselekvő (alanyi és tárgyias ragozású), mind pedig a szenvedő igének egyes, kettős és többes számú alakjai vannak.

I g e m ó d o k. a) *Jelentő mód*. Külön módjele nincs. b) *Feltételes mód*. Jele: *-nuβ-*. c) *Felszólító mód*. Egyszerű és összetett alakjai vannak. Az egyszerű alak ma már csak a 2. személyben használatos; külön módjele nincs. Az összetett alakok a *βos* partikulából és a jelentő mód megfelelő alakjából állnak, pl. *βos ja'li!* 'járjon!', *βos ja'ley't!* v. *βos ja'leýt!* 'járjanak!', *βos oqli!* 'legyen!',

βos òley't! 'legyenek!'. Az összetett alakoknak a *βos* partikula a hangsúlyos tagja.¹

Időalakok. *a) Jelen idő.* Az alanyi ragozásban a jele *-γ*. Előtte az igető véghangzója *-e*, mely legtöbbször félhosszú (v. hosszú) kvantitásfokon jelentkezik. A jelen idő alakjainak jövő idejű jelentése is lehet. — *b) Múlt idő.* Jele: *-s*. Bizonyos múlt idejű cselekvés kifejezésére egyes igenévi alakok is használatosak (ld. az igenevek alatt). — *c) Jövő idő.* A jövő idejű cselekvés kifejezésére egyrészt a jelen idő alakjai, másrészt pedig összetett igealakok használatosak. Az utóbbiak egyik tagja a *pa'tun, kβe* segédige jelen idejű ragozott alakja, másik tagja a főige infinitívusa. Az előbbi az önállóan is használatos *pa'tun, kβe* 'kezdeni; vmivé válni, lenni' jelentésű igéből vált időbeli segédigévé. Példa: *taβ mo'βintan, kβe at pa'ti* 'ő nem fog nevetni'.

A) Cselekvő ragozás

ja'luŋ, kβe járni; *lo'βintan, kβe* olvasni,² *ò, luŋ, kβe* lenni; élni, lakni

I. Alanyi ragozás

Jelentő mód

Jelen idő

Egysz.	1. <i>jaləym</i> járok	<i>lo'βintəym</i> olvasok	<i>ò, ləym</i> élek
	2. <i>jaləyn</i>	<i>lo'βintəyn</i>	<i>ò, ləyn</i>
	3. <i>ja'ti</i>	<i>lo'βinti</i>	<i>ò, ti</i>
Ktsz.	1. <i>jalimen</i>	<i>lo'βintimen</i>	<i>ò, limen</i>
	2. <i>jaleyən</i>	<i>lo'βintəyn</i>	<i>ò, ləyən</i>
	3. <i>ja'ləy</i>	<i>lo'βintəy</i>	<i>ò, ləy</i>
Tbsz.	1. <i>ja'ləβ</i>	<i>lo'βintəβ</i>	<i>ò, ləβ</i>
	2. <i>jaleyən</i>	<i>lo'βintəyn</i>	<i>ò, ləyən</i>
	3. $\left\{ \begin{array}{l} ja'ləy't \text{ v.} \\ ja'ləyit \end{array} \right.$	<i>lo'βintəyət</i>	<i>ò, ləy't</i>

Megjegyzések

1. MUNKÁCSI feljegyzése (VNYj. 37) szerint a 2. személyű alakok különböztek egymástól, vö. *mine'in* 'mégy', *minei'* '(ti ketten) mentek', *minijin* 'ti mentek'. Ma ezen alakok végződése nemcsak az irodalmi nyelvben, hanem a szigvai nyelvjárásban is azonos (a *-yn* a *-yən* végződésnek szabályos változata).

2. Feltűnő a tővégi *-e* hangok időtartamában mutatkozó eltérés. Hogy ezek feljegyzésbeli hibák-e, avagy a kiejtés valóságos ingadozását tükrözik, azt csak alaposabb vizsgálatok útján lehetne eldönteni. Az én feljegyzéseimben a háromszótagos ige-*t*ők rag előtti véghangzója gyakran hosszú vagy félhosszú olyan alakokban, amelyekben a kétszótagos ige-*t*ők véghangzója rövid *-e*. Ez azzal magyarázható, hogy a szigvai nyelvjárásban a harmadik szótag magánhangzója mellékhangsúlyos. Úgy látszik, a mellékhangsúlyos

¹ Az ún. „kedveskedő, ill. precatív mód” (vö. VNYj. 40, CSERNYECOV 185) alakjaival nem találkoztam.

² A ragozásában mutatkozó *n ~ ñ* váltakozáshoz vö. 34. l.

magánhangzók jobban megőrizték eredeti hosszúságukat, mint a második szótagbeli hangsúlytalan magánhangzók.

Múlt idő

Egysz.	1.	<i>jalsum</i> jártam	<i>lo'βinta'sum</i> olvastam	<i>ālsu</i> m éltem
	2.	<i>jalsən</i>	<i>lo'βinta'sən</i>	<i>āl</i> sn
	3.	<i>jāls</i>	<i>lo'βintas</i>	<i>āls</i>
Ktsz.	1.	<i>jalsumen</i>	<i>lo'βintasmen</i>	<i>ālsu</i> men
	2.	<i>jalsən</i>	<i>lo'βintasən</i>	<i>ālsən</i>
	3.	<i>jalsiy̆</i>	<i>lo'βintasiy̆</i>	<i>ālsiy̆</i>
Tbsz.	1.	<i>jalsuβ̆</i>	<i>lo'βintasuβ̆</i>	<i>ālsuβ̆</i>
	2.	<i>jalsən</i>	<i>lo'βintasən</i>	<i>ālsən</i>
	3.	<i>jalsət</i>	<i>lo'βintast</i>	<i>ālsət</i>

Megjegyzés

Az egysz., ktsz. és tbsz. 2. személye az É. nyelvjárásban különböző, vö. (VNyj. 37) *minəsən* 'mentél', *minəsən* '(ti ketten) mentetek', *minəsən* 'ti mentetek'. A mai szigvai nyelvjárásban és az irodalmi nyelvben az egysz. 2. személyű alak tölti be mind a három funkcióját.

Feltételes mód

Egysz.	1.	<i>jálnūβm</i> járnék	<i>lo'βiñtanuβum</i> olvasnék	<i>ōālnuβum</i> élnék stb.
	2.	<i>jálnuβən</i>	<i>lo'βiñtanuβin</i>	<i>ōālnuβən</i>
	3.	<i>jálnuβ̆</i>	<i>lo'βiñtanuβ̆</i>	<i>ōālnuβ̆</i>
Ktsz.	1.	<i>jálnuβamen</i>	<i>lo'βiñtanuβamen</i>	<i>ōālnuβamen</i>
	2.	<i>jálnuβən</i>	<i>lo'βiñtanuβən</i>	<i>ōālnuβən</i>
	3.	<i>jálnuβiy̆</i>	<i>lo'βiñtanuβiy̆</i>	<i>ōālnuβiy̆</i>
Tbsz.	1.	<i>jálnuβuβ̆</i>	<i>lo'βiñtanuβuβ̆</i>	<i>ōālnuβuβ̆</i>
	2.	<i>jálnuβən</i>	<i>lo'βiñtanuβən</i>	<i>ōālnuβin</i>
	3.	<i>jálnuβ̆t</i>	<i>lo'βiñtanuβ̆t</i>	{ <i>ōālnuβ̆t</i> v. <i>ōālnuβ̆t</i>

Megjegyzések

1. Itt is az egysz. 2. személyű alak vette át a ktsz. és a tbsz. 2. személyű alak funkcióját, vö. É. (VNyj. 37) *minnuwèn* 'mennél', *minnuwèn* '(ti ketten) mennétek', *minnuwän* 'mennétek'.

2. A ktsz. 1. személy *-amen* végződése eltér az É. *-ēmən* végződéstől, vö. *minnuwēmən* '(ketten) mennénk'. Az irodalmi nyelvi használat a szigvaival egyezik meg, vö. (Romv. 372) *тотнубамән* 'ты (двое) снесли бы'.

Felszólító mód

Egysz.	2.	<i>jalen</i> v. <i>jälən</i> járj!	<i>ālen</i> v. <i>ōālen</i> légy!
Ktsz.	2.	<i>jalen</i>	<i>ōālen</i>
Tbsz.	2.	<i>jalen</i>	<i>ōālen</i>

M e g j e g y z é s e k

1. Az egysz., a ktsz. és a tbsz. alakjai mind MUNKÁCSI, mind pedig KANNISTO feljegyzései szerint különböznek egymástól, vö. É. (VNYj. 38) *minèn!* 'menj!', *minèn!* 'menjete (ketten)!', *minän!* 'menjete!', Szo. *mi'neen!* 'geh!' (Vd. 223), *ia'ieen!* 'komm!' (Vok. 151), *täyeen!* 'iss!' (Vok. 145); *mä'ieen!* 'gib!' (Vok. 26), *ßö'ieen!* 'nimm!' (Vok. 27) ~ *mineen!* 'geht!' (Vd. 213), *ia'ieen!* (Vd. 221), *ia'ieen!* 'kommt!' (Vd. 226). Ma e három alak helyett e g y alak használható.

2. Az egyes számban két alakot jegyeztem fel: *jalen* és *jälän* 'járj!'. Az irodalmi nyelvben az előbbi típus használatos, vö. (ROMB. 374) *варен* 'ты делай!'. De hogy a Szi. nyelvjárásban az utóbbi is élhet, arra mutatnak az É. *minèn!* 'menj!' és a Szo. (Vd. 213) *äln!* 'sei du!' alakok.

II. T á r g y a s r a g o z á s

a) A cselekvés tárgya egyes számú.

Jele (az első és a második személyben): -l.

J e l e n t ő m ó d

	<i>Jelen idő</i>	<i>Múlt idő</i>
Egysz. 1.	<i>lo'βintilum</i> olvasom	<i>lo'βintaslum</i> olvastam
2.	<i>lo'βintilän</i>	<i>lo'βintaslän</i>
3.	<i>lo'βintite</i>	<i>lo'βintaste</i>
Ktsz. 1.	<i>lo'βintilmen</i>	<i>lo'βintaslmen</i>
2.	<i>lo'βintilän</i>	<i>lo'βintaslän</i>
3.	<i>lo'βintiten</i>	<i>lo'βintasten</i>
Tbsz. 1.	<i>lo'βintiluß</i>	<i>lo'βintasluß</i>
2.	<i>lo'βintilän</i>	<i>lo'βintaslän</i>
3.	<i>lo'βintjänel</i> v. <i>-tije.nl</i>	<i>lo'βintasän</i>

M e g j e g y z é s e k

1. A tárgyas személyragok azonosak a birtokos személyragokkal, vö. FOKOS: NYK. XL. és KLEMM: NYK. XLVII.

2. Az egysz. 2. személyű alak mind a jelen időben, mind a múlt időben átvette a ktsz. és a tbsz. 2. személyű alak funkcióit is, vö. É. (VNYj. 38—9) *rätilän* 'vered', *rätilän* '(ketten) veritek', *rätilän* 'veritek', ill. *rätislän* 'verted', *rätislän* '(ketten) vertétek', *rätislän* 'vertétek' (vö. FOKOS: NYK. XL, 408).

3. A ktsz. 1. személyű alakok nem az irodalmi nyelvi, hanem az É. alakoknak felelnek meg, vö. *rätilemän* '(ketten) verjük', *rätilemän* '(ketten) vertük'. Az irodalmi nyelvi alakokban a személyrag előtt ugyanaz a kötőhangzó (a) mutatkozik, mint az alanyi ragozású feltételes mód megfelelő alakjában; vö. (ROMB. 369) *томиламен* 'мы (двое) несём это', *томысламен* 'мы (двое) несли это'.

4. A jelen idejű tbsz. 3. személyben a -j sarjadékhang, vö. É. *rätianl* 'verik' (-j nélkül).

	Feltételes mód	Felszólító mód
Egysz.	1. <i>lo'βiántanuβlum</i> olvasnám	
	2. <i>lo'βiántanuβlən</i>	<i>lo'βiñtè ln</i> olvasd!
	3. <i>lo'βiántanuβ'te</i>	
Ktsz.	1. <i>lo'βiántanuβlamen</i>	
	2. <i>lo'βiántanuβlən</i>	<i>lo'βiñtè ln</i>
	3. <i>lo'βiántanuβ'ten</i>	
Tbsz.	1. <i>lo'βiántanuβluβ'</i>	
	2. <i>lo'βiántanuβlən</i>	<i>lo'βiñtè ln</i>
	3. <i>lo'βiántanuβa nl</i>	

Megjegyzések

1. A feltételes mód jele teljesebb *-nuβ* alakban mutatkozik, szemben az É. alakokkal, ahol (VNyj. 38—9) általában *-nū* van, pl. *rätñulēm* 'verném'stb.

2. A feltételes mód ktsz. 1. személyében ismét *-a* kötőhangzó van mind a Szi.-ban, mind az irodalmi nyelvben, de vö. É. *rätñulēmēn* '(ketten) vernékné'.

3. A 2. személyű alakok mindkét módban azonos alakúak, de vö. É. *rätñulēn* 'vernéd', *rätñulēn* '(ketten) vernétek', *rätñulān* 'vernétek', ill. *rätūln* 'verd!', *rätēlən* 'verjétek (ketten)!', és *rätēlān* 'verjétek!'.

4. A felszólító mód 3. személyű alakjai a jelentő mód megfelelő jelen idejű alakjaival alakulnak: *βos lo'βiñtite* 'olvassa!', *βos lo'βiñtiten* 'olvassák (ketten)!', *βos lo'βiñtije nl* 'olvassák!'.

b) A cselekvés tárgya *kettős számú*. Jele: *-γ-*.

Jelentő mód

	Jelen idő	Múlt idő
Egysz.	1. <i>lo'βintijayum</i> olvasom (pl. a két könyvet)	<i>lo'βintasayum</i> olvastam (pl. a két könyvet)
	2. <i>lo'βintijayən</i>	<i>lo'βintasayn</i>
	3. <i>lo'βintijaye</i>	<i>lo'βintasaye</i>
Ktsz.	1. <i>lo'βintijayaymen (-tijaymen)</i>	<i>lo'βintasayaymen (-tasaymen)</i>
	2. <i>lo'βintijayən (-tijayn)</i>	<i>lo'βintasayən</i>
	3. <i>lo'βintijayen</i>	<i>lo'βintasayen</i>
Tbsz.	1. <i>lo'βintijayuyβ'</i>	<i>lo'βintasayuyβ'</i>
	2. <i>lo'βintijayən</i>	<i>lo'βintasayən</i>
	3. <i>lo'βintijaya nl (-jeyanl)</i>	<i>lo'βintasayaynl</i>

Megjegyzések

1. A 2. személyű alakok (nem számítva a redukált magánhangzó esetleges kiesését) mindkét időben azonosak, de vö. É. (VNyj. 39) *rätüayən* 'vered', *rätüayən* 'veritek (ketten)', *rätüayān* 'veritek', ill. (a múlt időben) *rätsayən* 'verted', *rätsayən* 'vertétek (ketten)', *rätsayān* 'vertétek'.

2. A jelen idő tövében jelentkező *-j-* sarjadékhang.

3. A jelen idejű ktsz. 1. személyben az irodalmi nyelv a rövidebb *-aymen* végződésű alakot használja, vö. (ROMB. 370) *тотиягмен* 'мы (двое) несём эти (два предмета)'.

4. Az utolsó szótag magánhangzói — eltérően az É. alakoktól — rövidek. Vö. É. *rätäyemēn* 'verjük (ketten)', *rätäyēn* 'verik (ketten)', *rätäyūw* 'verjük', *rätsäyemēn* 'vertük (ketten)', *rätsäyēn* 'verték (ketten)', *rätsäyūw* 'vertük'.

5. A múlt idejű ktsz. 1. személyű alak végződése különbözik mind az É., mind az irodalmi alak végződésétől, vö. É. *rätsäyemēn*, ill. (ROMB. 370) *момсагамен* 'мы (двое) несли эти (два предмета)'.

	Feltételes mód	Felszólító mód
Egysz. 1.	<i>lo'βiñtanuβayum</i> olvasnám (pl. a két könyvet)	
2.	<i>lo'βiñtanuβayn</i>	<i>lo'βiñtēyn</i> olvasd (pl. a két
3.	<i>lo'βiñtanuβaye</i>	könyvet)
Ktsz. 1.	<i>lo'βiñtanuβaymēn</i>	
2.	<i>lo'βiñtanuβayēn</i>	<i>lo'βiñtēyn</i>
3.	<i>lo'βiñtanuβayen</i>	
Tbsz. 1.	<i>lo'βiñtanuβayuß</i>	
2.	<i>lo'βiñtanuβayēn</i>	<i>lo'βiñtēyn</i>
3.	<i>lo'βiñtanuβayanəl</i>	

M e g j e g y z é s

A 2. személyű alakok az É.-ban még eltérnek egymástól, vö. (V Nyj. 39) *rätnuwäyēn* 'vernéd', *rätnuwäyēn* '(ketten) vernétek', *rätnuwäyän* 'vernétek', ill. (felsz. mód) *rätäyēn!* v. *rätē'in* 'verd!', *rätäyēn* 'verjétek (ketten)!', *rätäyän* 'verjétek!'.

c) A cselekvés tárgya többes számú. Jele: -n-

J e l e n t ő m ó d

	Jelen idő	Múlt idő
Egysz. 1.	<i>lo'βintijanum</i> olvasom (pl. a könyveket)	<i>lo'βintasanum</i> olvastam (pl. a könyveket)
2.	<i>lo'βintijan</i>	<i>lo'βintasan</i>
3.	<i>lo'βintijane, -tijene</i>	<i>lo'βintasane</i>
Ktsz. 1.	<i>lo'βintijanamen</i>	<i>lo'βintasanamen</i>
2.	<i>lo'βintijan</i>	<i>lo'βintasan</i>
3.	<i>lo'βintijanēn, -tijenēn</i>	<i>lo'βintasanēn</i>
Tbsz. 1.	<i>lo'βintijanuß</i>	<i>lo'βintasanuß</i>
2.	<i>lo'βintijan</i>	<i>lo'βintasan</i>
3.	<i>lo'βintija.nl</i>	<i>lo'βintasa.nl</i>

M e g j e g y z é s e k

1. A jelen idő egysz., ktsz. és tbsz. 2. személyének egyik, vagylagosnak jelzett rövidebb alakja már az É.-ban (V Nyj. 39—40) is azonos: *rätian*. Két, hosszabb alak az É.-ban még különbözik: *rätianēn* 'vered', *rätianēn* 'veritek (ketten)'. Az irodalmi nyelvben mind a három számban használatos a rövidebb alak mellett egy hosszabb alak is, vö. (ROMB. 371) *момиян(ын)* 1.) 'ты не-сёшь эти', 2.) вы (двое) не-сёте эти', 3.) вы не-сёте эти (многие предметы)'.

2. A jelen idő ktsz. 1. személyének *-namen* végződése nem felel meg pontosan az É. *rātiānemēn* 'vertük' végződésének. *-namen* végződésű alakot találunk azonban АНЦВИСТНАЛ (Gramm. 224): *miganamen* 'wir beide geben sie'. Az irodalmi alak az É. folytatójának, ill. változatának látszik, vö. (ROMB. 371) *мотиянмен* 'мы (двое) несём эти'.

3. Az egysz., ktsz. és a tbsz. 2. személye a múlt időben is azonos. Ez az alak (az egysz.-ban és a ktsz.-ban vagyilagosan) megvan az É.-ban is, vö. (VNYj. 39–40) *rātsān*. Emellett az egysz.-ban és a ktsz.-ban az É.-ban hosszabb alakok is vannak: *rātsānēn* 'verted', *rātsānēn* 'vertétek (ketten)'. Az ir. nyelvben mind a három számban használható a rövidebb és a hosszabb alak is: (ROMB. 371) *мотсан(ын)* 1.) 'ты нёс', 2.) *вы (двое) несли*, 3.) *вы несли (эти)*'.

	Feltételes mód	Felszólító mód
Egysz. 1.	<i>lo'βiñtanuβa_nm</i> olvasnám (pl. a könyveket)	
2.	<i>lo'βiñtanuβan</i>	<i>lo'βiñten</i> olvasd (pl. a könyveket)
3.	<i>lo'βiñtanuβane</i>	
Ktsz. 1.	<i>lo'βiñtanuβanmen</i>	
2.	<i>lo'βiñtanuβan</i>	<i>lo'βiñten</i>
3.	<i>lo'βiñtanuβanen</i>	
Tbsz. 1.	<i>lo'βiñtanuβanuβ'</i>	
2.	<i>lo'βiñtanuβan</i>	<i>lo'βiñten</i>
3.	<i>lo'βiñtanuβa_nl</i>	

Megjegyzés

A feltételes módban azonos egysz., ktsz. és tbsz. alakot már az É.-ban is látunk (az első két esetben vagyilagosa alakként): (VNYj. 40) *rātnuwān* 'vernéd; vernétek (ketten); vernétek'. De az egysz.-ban és a ktsz.-ban hosszabb alakok is vannak: *rātnuwānēn* 'vernéd', *rātnuwānēn* 'vernétek (ketten)'. Az ir. nyelvben a rövidebb és a hosszabb alak is használatos: (ROMB. 373) *мотнуван(ын)* 1.) 'ты нёс бы эти', 2.) 'вы (двое) снесли бы эти'. A tbsz. *мотнуванын* 'вы снесли бы эти' alakban bizonyára csak tévedés folytán nincs jelölve, hogy a rövidebb alak is használható.

B) Szenvédő ragozás

lāβuŋ_kβe mondani; hívni, nevezni *lo'βiñtaŋ_kβe* olvasni

Jelentő mód

	Jelen idő	Múlt idő
Egysz. 3.	<i>lāβaβe</i> 'называется; незвететик stb.' olvastatik'	<i>lāββes</i> neveztetett
	<i>lo'βiñtaβe</i> 'читается;	<i>lo'βiñta'βes</i> olvastatott

Megjegyzések

1. Az igék a szenvedő ragozásban is személyragozódnak: mind az egyes, mind a kettős és a többes számban megvannak az első, a második és a harmadik személyű alakok. A jelentő mód alakjain kívül a feltételes mód alakjai is használatosak.

A fenti táblázatból hiányzó alakokat időhiány miatt nem jegyeztem fel.

2. A Szi. jelen idejű alakok — legalábbis látszólag — eltérnek az É. alakoktól, pl. *totawé* 'engem hoznak, visznek'. MUNKÁCSI ui. a VNGy. II/2: 628. lapján az *é* betűt hangérték tekintetében a (redukált) *ə*-vel azonosítja (ugyanígy KÁLMÁN: VNGy. III/2: 11), viszont a Szi. alakok végén az *-e* nem redukált. Valószínűnek tartom azonban, hogy MUNKÁCSI az *é* jelet két hangértékben használta. A VNYj. 4. lapján ugyanis úgy nyilatkozik, hogy „az *é* igen zárt (*i* felé hajló) *e* hang”. Valószínűtlen, hogy MUNKÁCSI ezt a hangot egynek vette volna a redukált *ə*-vel. Véleményem szerint MUNKÁCSI a jelen idejű szenvedő alakok végén csak a zárt *e*-t jelölhette az *é* jellel. Erre utalnak mind a KANNISTO szövegeiben található, mind pedig az irodalmi nyelvi alakok, vö. (KANN., Vd.) *ἡἀρετῆς da'βε* (20), *ἡ ῥῆμα da'βε* (204), *ἡ ἔρα da'βε* (214), *ἡ ἔρα da'βε* (215), *τῆ λῆτα'βε* (219),¹ ill. (ROMB. 376). *momae*.

3. A Szi. múlt idejű alakoknak az É. *totwés* 'engem hoztak, vittek' alakhoz való viszonya kevésbé világos. Bár KANNISTO szövegeiben gyakoribbaknak látszanak az *-es* végű alakok, előfordulnak *-əs* végűek is, pl. *lāββes* (65), *ḡyaktā'bes* (68), *nātβes* (68), *sāyapa'bes* (70), *tāβaitabes* (70), *tēlβes* (72), *sa'cβatabes* (137), *χῆβes* (138), de: *pūšβes* (63), *tōtβes* (64), *rātβes* (65), *ḡnnttuβes* (65). Az uóbbi alakok szerint lehetséges tehát, hogy az É. *totwés* nem zárt *e*-vel, hanem *ə*-vel olvasandó. Az irodalmi alakok *-es* végűek, pl. *momec*.

Igenevek

I. (Főnévi igenév). Végződésai:

- a) kétszótagos alakokban: *-η.κβε*, pl. *βῆη.κβε* 'venni', *ἀνῆη.κβε* 'adni', *τῆη.κβε* 'enni',
 b) páratlan szótagszámú (három-, öt- stb. szótagos) alakokban: *-ων.κβε*, pl. *α'λῶη.κβε* 'fogni (pl. halat)', *βᾶρῶη.κβε* 'tenni, csinálni', *βᾶβῶη.κβε* 'kérni',
 c) páros szótagszámú (négy-, hat- stb. szótagos) alakokban: *-αν.κβε*, pl. *βᾶ'ρατᾶη.κβε* 'kéretözni', *ἔρᾶπτᾶη.κβε* 'szeretni', *ἰανμᾶτᾶη.κβε* 'nevelni'.

II. Végződése: *-n*, pl. *λο'βῖνταν νῆερακ* 'olvasnivaló könyv, olvasókönyv; книга для чтения, книга назначенное для чтения' (*λο'βῖνταν.κβε* 'olvasni'); *ατ σαῖκαλαν πο'ραμ ἰοχῆας* 'ébredésem ideje („ébredésidőm”) eljött; время для моего просыпания пришло' (*σαῖκαλαν.κβε* 'ébredni'); *τα'βεν χα'νῖστα χῆτν πο'ρα ἰοχῆας* 'az ő tanulási ideje érkezett' (*χα'νῖστα χῆτν.κβε* 'tanulni'); *ἡσλα χῆτν χῆῶταλ* 'pihenőnap, vasárnap' (*ἡσλα χῆτν.κβε* 'pihenni').

III. Végződése: *-ne*, pl. *ῶλνε* 'levő, élő' (*ῶλν.κβε* 'lenni, élni); *ῶσνε* 'síró' (*ῶσν.κβε* 'sírni'); *ἰάλνε* 'járó' (*ἰάλν.κβε* 'járnai'). Feljegyzéseimben legtöbbször jelen idejű melléknévi igenévi funkciója van; néhány példában passzív jelentésű. Példák: *ἰτ ῶλνε χῆμ* 'az itt élő ember'; *ῶλνε μᾶ* 'településre kijelölt hely' (tkp. „laknivaló hely”); *ἰάλνε χῆμ* 'járó ember'; *χῆῖτνε ᾰμπ* 'szaladó kutya'; *ῶσνε πῖγρῖς* 'síró gyermek'; *τῶτνε τῦπ* 'evező, melyet visznek'. — Felvéve a megfelelő birtokos személyragot, jelen idejű állítmányként is előfordul, pl. *ᾰμᾶταη πᾶβλ νᾶηκνετε [-nepe]* 'íme, a falu látható; окажется деревня на виду'; *μᾶν πῖλνεβ ᾰῖμ* (= *μᾶν ᾰτ πῖ'λεβ*) 'nem félünk; мы не боймся'.

¹ -e végű alakok mellett -ε végűek is előfordulnak, vö. 34, 64, 67, 210, 212.

IV. Végződése: *-m*, pl. *òolum* (*òolum kβe* 'lenni, élni'); *pu'bum* (*pu'bum kβe* 'tartani'); *jèmtum* (*jèmtum kβe* 'lenni, válni vmivé'); *təm* (*təm kβe* 'enni'). Feljegyzéseimben általában múlt idejű melléknévi igenévi jelentése van. Példák: *sāyrap pu'bum xum* 'az ember, aki a fejszét tartotta (топор державший человек)', *tì òolum xum* 'az az ember, aki itt lakott (élt)'. Állítmányi szerepben is használatos, mégpedig nyelvmesterem fordítása szerint a mások közléséből ismert, állítólagos cselekvés kifejezésére, pl. *só'liŋy' jèmtum* '(állítólag) meggazdagodott („gazdag lett”); окажется стал богатым’.

V. Végződése: *-im*, pl. *ēruptim* 'szeretve' (*ēruptim kβe* 'szeretni'), *lŋsım* 'sírva' (*lŋsım kβe* 'sírni'). Módhatározó igenévi jelentése van a következőkben: *taβ nábramē ē r u p t i m janmalti'te* 'a gyereket szeretettel („szeretve”) neveli'; *lŋsım ūnli* 'sírva ül'. — Múlt idejű melléknévi igenévként is előfordul: *òolim kol* 'ház, amelyben [a múltban] laktak’.

VI. Végződése: *-ima*. Szenvedő értelmű, múlt idejű melléknévi jelentése van a következő mondatban: *tēspan lu'βil xi'lima* (vagy: *sa'kβatima*) 'a kert, amelyet lóval felszántottak' (*xi'luŋ kβe* 'ásni; szántani'; *sa'kβatan kβe* 'szántani'). Az előbbi igenévhez hasonlóan állítmányi funkcióban is használatos, nyelvmesterem fordításából ítélve (vö. CSERNYESOV, Мансийский (вогульский) язык 185) akkor, amikor olyan cselekvésről van szó, amely nem a beszélő szeme előtt játszódott le, pl. *ŋikan kol būrima* '(mondják, hogy) az ember házat épített; окажется мужчиной дом сделан’.

VII. Képzője: *-ke*, melyhez személyrag s a locativus *-t* ragja járul. Időhatározó igenévi jelentése van a következőkben: *am bōrt jōmŋytakem* *jì'βat si'rəxtə'yt* 'az erdőben jártomban a fák recsegnek; когда я по лесу хожу, деревья скрипят' (*jōmŋytan kβe* 'jár, sétál’).

A változó tövű igék ragozásából

A *βiŋ kβe* 'venni' ige cselekvő ragozásából.

I. Alanyi ragozás

Jelentő mód

	Jelen idő	Múlt idő
Egysz.	1. <i>βi'γum</i> veszek	<i>βi'sum</i> vettem
	2. <i>βi'γən</i>	<i>βi'sn</i>
	3. <i>βi'γ (βi'γ)</i>	<i>βis, βis</i>
Ktsz.	1. <i>βi'γmən</i>	<i>βismən</i>
	2. <i>βi'γin</i>	<i>βi'sən</i>
	3. <i>βi'γiγ</i>	<i>βi'siγ</i>
Tbsz.	1. <i>βi'γuβ^c</i>	<i>βi'suβ^c</i>
	2. <i>βi'γin</i>	<i>βi'sən</i>
	3. <i>βi'γ't</i>	<i>βi'st</i>

Megjegyzés

MUNKÁCSI (VNyj. 48) szerint a jelen idejű ktsz. és tbsz. 2. személy *vŋin*. A szigvai nyelvjárásban tehát az egysz. 2. személyű alak (vö. É. *vŋen*) javára történt kiegyenlítés. Ugyanígy a múlt időben, vö. É. egysz. *visən*, ktsz. *visən*.

II. Tárgyas ragozás

a) A cselekvés tárgya egyes számú

Jelentő mód

		Jelen idő	Múlt idő
Egysz.	1.	<i>βiʝlum</i> veszem	<i>βislum</i> vettem
	2.	<i>βiʝlɪn</i>	<i>βislɪn</i>
	3.	<i>βiʝte</i>	<i>βiste</i>
Ktsz.	1.	<i>βiʝlumèn</i>	<i>βislumen</i>
	2.	<i>βiʝlən</i>	<i>βislɪn</i>
	3.	<i>βiʝten</i>	<i>βisten</i>
Tbsz.	1.	<i>βiʝluβ</i>	<i>βislub</i>
	2.	<i>βiʝlən</i>	<i>βislən</i>
	3.	<i>βiʝya.nl</i>	<i>βi'sa.nl</i>

Megjegyzés

Az É. alakokban (*vīlēm, vīlən, vītā* stb.) MUNKÁCSI nem jelöli a tőhöz tartozó *ɣ* hangot ott, ahol ez a hang prekonsonantikus helyzetben lenne. Viszont a *ɣ* előtti magánhangzó az ő feljegyzése szerint hosszú. Ennek az lehet a magyarázata, hogy a *ɣ* mássalhangzó előtt általában gyenge artikulációjú (összefüggő, gyors beszédben teljesen ki is eshetik), s ezért nehezen hallható. Különösen nehéz a *ɣ* artikulációjának a kezdetét észlelni: a feljegyző még a megelőző magánhangzót véli hallani, amikor valójában a *ɣ* artikulációja már megkezdődött. KANNISTO jelöli a *ɣ* hangot és rövid magánhangzót jegyzett, vö. Szo. *βiʝlum, βiʝlumɛən* (Vd. 332, 249).

Felszólító mód

Példák: *βoʝe.ln : ʝot βoʝe.ln!* 'vigy magaddal!' (egysz. tárgy; *βiŋ.kβe* 'venni'); *ma'je.ln!* 'add!' (egysz. tárgy; *miŋ.kβe* 'adni').

b) A cselekvés tárgya kettős számú

Jelentő mód

		Jelen idő	Múlt idő
Egysz.	1.	<i>βiʝʝayum</i> vettem (pl. a két könyvet)	<i>βiʝsajm</i> vettem (pl. a két könyvet)
	2.	<i>βiʝʝayn</i>	<i>βiʝsajn</i>
	3.	<i>βiʝʝaye</i>	<i>βiʝsaye</i>
Ktsz.	1.	<i>βiʝʝayaymen</i>	<i>βiʝsajamèn</i>
	2.	<i>βiʝʝayən</i>	<i>βiʝsajən</i>
	3.	<i>βiʝʝayen</i>	<i>βiʝsajen</i>
Tbsz.	1.	<i>βiʝʝayub</i>	<i>βiʝsajub</i>
	2.	<i>βiʝʝayən</i>	<i>βiʝsajən</i>
	3.	<i>βiʝʝaya.nl</i>	<i>βiʝsaya.nl</i>

c) A cselekvés tárgya többes számú

Jelentő mód

	<i>Jelen idő</i>	<i>Múlt idő</i>
Egysz. 1.	<i>βi'γanum</i> veszem (pl. a könyveket)	<i>βi'sanum</i> vettem (pl. a könyveket)
2.	<i>βi'γan</i>	<i>βi'san</i>
3.	<i>βi'γane</i>	<i>βi'sane</i>
Ktsz. 1.	<i>βi'γanamèn</i>	<i>βi'sanamèn</i>
2.	<i>βi'γan</i>	<i>βi'san</i>
3.	<i>βi'γanen</i>	<i>βi'sanen</i>
Tbsz. 1.	<i>βi'γanuβ'</i>	<i>βi'sanuβ'</i>
2.	<i>βi'γan</i>	<i>βi'san</i>
3.	<i>βi'γanl</i>	<i>βi'sanl</i>

A manyisi irodalmi nyelv hangjelölése

A manyisi irodalmi nyelv első változata a latinbetűs ábécét használta a hangok jelölésére (ismertette MUNKÁCSI BERNÁT: Nyf. LXIV, 27–32). A cirillbetűs ábécé használatára 1937-ben tértek át. Ez az új irodalmi nyelv a szószvai nyelvjáráson alapul, tekintettel arra, hogy a manysiknak majdnem kétharmada ezt az északi-manyisi nyelvjárást beszéli.

A manyisi ábécé a következő betűkből áll: *a, ɔ, ɛ, ɛ, ɔ, e, ë, ж, 3, u, ӱ, κ, л, м, н, o, n, p, c, m, γ, φ, x, ʏ, ɥ, ɯ, ʉ, ɷ, ɸ, ɓ, ɔ, ɣ, ɨ, ʃ*.

A cirillbetűk manyisi nyelvi jelölő funkciója természetesen nem mindig azonos az orosz nyelvvel. A manyisi nyelvben számos olyan hang, ill. hangkapcsolat van, amilyen az orosz nyelvben nincs. A manyisi helyesírás szerint ezeket is cirillbetűkkel, ill. betűkapcsolatokkal jelölik, azaz a cirillbetűknek több esetben más hangértéket tulajdonítanak, mint az oroszban. Nyilvánvaló, hogy mint a legkülönbébb irodalmi nyelvekben, úgy a manysiban sincs minden egyes hangnak külön betűjele, hanem — bizonyos megfontolások szerint — több különféle hang jelölésére egyazon betű szolgál, vagy más szóval: egyazon betűnek több hangértéke van. A különféle finnugor nyelvek irodalmi nyelvének megalkotói kétségtelenül szoros együttműködésben állottak egymással. Megállapítható ugyanis, hogy a manyisi nyelv hangjainak jelölésére a cirillbetűket nagyjából ugyanolyan alapelvek szerint vették használatba, mint amelyek pl. a mordvin nyelvek hangjainak a jelölésében is érvényesülnek.

Az alábbiakban a manyisi irodalmi hangjelölést csak fő pontjaiban ismertetem. Egyszerűség kedvéért a gyengénvágott magánhangzókat mint rövideket, a félhosszúakat pedig mint hosszúakat tartom számon. A pontosabb kiejtés elsajátításához ld. a „Fonetikai és hangtani észrevételek” című fejezetben írottakat.

I. A magánhangzójelek hangértéke

A magánhangzók kvantitásfokozatát — amint már említettem — a manysi irodalmi nyelv nem különbözteti meg. Az természetes is, hogy a manysi nyelvben meglévő valamennyi kvantitásfokozat megkülönböztetésére az irodalmi nyelv nem törekszik, de legalább a rövid és a hosszú kvantitásfokozat megkülönböztetése igen kívánatos lenne, mert szép számmal vannak olyan szók, amelyeket épp a kvantitásfok eltérésének jelölése esetén tudnánk legkönnyebben megkülönböztetni egymástól.¹ Példák:

a) $a \sim \bar{a}$: *caв* = 1) *saβ* 'lustaság', 2) *sāβ* 'sok'; *мань* = 1) (*мань-нэ*) *mañ* 'meny', 2) *māñ* 'kicsi'; *сам* = 1) *sam* 'szem', 2) *sām* 'szöglet, sarok, vidék';

b) $o \sim \bar{o}$: *посунгкве* = 1) *posun̄kβε* 'mosni (ruhát)', 2) *p̄sun̄kβε* 'úzni, hajtani'; *noc* = 1) *pos* 'fény', 2) *p̄os* 'jel'; *торас* = 1) *toras* 'akadály', 2) *t̄oras* 'arasz';

c) $u \sim \bar{u}$: *мур* = 1) *tur* 'torok', 2) *t̄ur* 'tó'; *мын* = 1) *tup* 'alig', 2) *Szo. t̄up* 'evező'; *cyū* = 1) *suī* 'hang', 2) *s̄ūī* 'fenyőerdő'.

Minthogy a kvantitásbeli különbség legalábbis az esetek többségében világos kvalitásbeli különbséggel is együttjár, ez azt jelenti, hogy a manysi ábécé egyes magánhangzójelei egymástól nemcsak kvantitás, hanem kvalitás szempontjából is többé-kevésbé eltérő hangokat jelölnek. Amint nyelvmesterem megállapította, ennek maguk a manysik is tudatában vannak. Világos előttük, hogy pl. az irodalmi nyelvi *холас* 'meghalt', ill. 'elfogyott' jelentésű írott alak *o*-jának az első esetben más a hangértéke, mint a másodikban. Az ilyen esetekben az irodalmi nyelvi szóalak helyes olvasása csak a szó aktuális jelentésének a mondatbeli összefüggésből való felismerése esetén lehetséges.

a. — Általában az *a*, ill. az \bar{a} hangot jelöli, pl. *такес* = *takps* 'ősz', *вораму* = $\beta\bar{o}$ '*radi* 'kíváncozik', *амп* = $\bar{a}mp$ 'kutya', *анцу* = $\bar{a}ps\bar{i}$ 'őcs';

o. — 1) Rövid *o* értékű: *мось* = *moš* 'egy kicsit'; *кол* = *kol* 'ház'; 2) hosszú \bar{o} értékű: *олунца* = $\bar{o}lupsa$ 'élet'; *воуунгкве* = $\beta\bar{o}\beta un̄kβε$ 'kérni'; 3) a szigvai nyelvjárásban sokszor $\bar{o}\bar{a}$ -nak hangzik: *хот* = $\chi\bar{o}\bar{a}t$ 'hat'; *хотал* = $\chi\bar{o}\bar{a}tal$ 'nap'; *моман* = $\bar{m}\bar{o}\bar{a}tan$ '(posta)láda'.

y. — 1) (Rövid) *u*: *ур* = *ur* 'hegy', *минунгкве* = $\bar{m}\bar{i}'n\bar{u}n̄kβε$ 'menni'; 2) (hosszú) \bar{u} , ill. \bar{u} : *cyū* = $\bar{s}\bar{u}\bar{i}$ 'fenyőerdő'; *мур* = $\bar{t}\bar{u}r$ 'tó'; *хул* = $\chi\bar{u}l$ 'hal'; *хурыз* = $\chi\bar{u}r\bar{i}\bar{y}$ 'tarisznya'; 3) hangsúlytalan szótagban *m* és *n* (*m* és *p*) előtt (a redukált \bar{a} -ból fejlődött) *u* jele: *хурум* = $\chi\bar{u}r\bar{u}m$ 'három', *нелум* = $\bar{n}\bar{e}\bar{l}\bar{u}m$ 'nyelv'.

ы. — Ugyancsak több értékű.

1) γ előtt az *i* hangot jelöli: *хурыз* = $\chi\bar{u}r\bar{i}\bar{y}$ 'tarisznya'; *выгыр* = $\beta\bar{i}\bar{y}\bar{r}$ 'vörös';

2) a szó zárt utolsó szótagában *l*, *p*, *c*, *x*, *нэ* (*l*, *l*, *r*, *s*, \acute{s} , χ , η) előtt redukált \bar{a} -nek, ill. \bar{i} -nek ejtik: *касынэ* = $k\bar{a}s\bar{a}\eta$ 'minden'; *лавыс* = $\bar{l}\bar{a}\beta\bar{o}s$ 'mondta', *де*: *мачнутыл* = $\bar{m}\bar{a}s\bar{n}\bar{u}\bar{t}\bar{i}l$ (i n s t r.; $\bar{m}\bar{a}s\bar{n}\bar{u}\bar{t}$ 'ruha').

A második szótagbeli redukált magánhangzót a manysi irodalmi nyelv nem mindig jelöli, vö. ROMBANGYUJEVA, Русско-Мансийский Словарь 383.

э. — Szó elején legtöbbször \bar{e} , néha \bar{e} értékű, pl. *эрунтангкве* = $\bar{e}r\bar{u}p\bar{t}\bar{a}n̄kβε$, *энпан* = Szo. (54) $\bar{e}n\bar{p}\bar{a}v$, *де*: *этипалаг* = $\bar{e}\bar{t}\bar{i}p\bar{a}l\bar{a}\gamma$, 'este'. Szó b e l s e j é b e n csupán olyan mássalhangzók (*l*, *n*, *s*, *t*) után használatos, amelyeknek jésített változatuk is van az északi-manysiban, és — ellen-

¹ Ugyanígy a chanti nyelvben, vö. Cs. FALUDI ÁGOTA: NyK. LIV, 304.

tétben az *e*-vel — annak a jelölésnek is szolgál, hogy az előtte álló mássalhangzó nem jésített. Hangértéke az *e* l s ó szótagban \bar{e} , \bar{e} , ill. a szigvai kiejtés szerint gyakran $\bar{e}\bar{e}$, pl. $\text{тѣнзкѣ} = \text{t}\bar{e}\eta\text{,k}\bar{e}\bar{e}$ 'enni', $\text{мѣлѣ} = \text{t}\bar{e}\bar{l}\bar{i}$, Szo. (145) тѣлѣ 'télén', $\text{нѣпак} = \text{n}\bar{e}\bar{p}\text{ak}$, нѣпак 'könyv', $\text{тѣпкан} = \text{t}\bar{e}\bar{e}\text{pkan}$ 'konyhakert'. Az első szótagnál h á t r á b b \bar{e} , illetőleg — különösen \bar{z} (= γ) előtt — *e* értékű, pl. $\text{минѣн!} = \text{m}\bar{i}'\text{n}\bar{e}\bar{n}!$ 'menj!'; $\text{олзгѣт} = \bar{o}\text{lez}\bar{y}\bar{t}$ 'vannak'.

e, ě, ю, я, u. — Külön problémát jelent azon cirillbetűk hangértéke, amelyeknek az orosz hangjelölési rendszerben több hangértékük van. Az oroszban az *e, u, ě, ю, я* hangértéke szó elején nagyjából *je, ji, jo, ju, ja*. Szó belsejében viszont ugyanezek a betűk *e, i, o, u, a* értékűek, s egyben a megelőző mássalhangzó jésítetttségét jelölik. Részben ugyanilyen funkciójuk van a manyisi irodalmi nyelvi hangjelölésben is.

a) Szó elején. A *e, ě, ю, я* és (a régibb hangjelölés szerint) *u* s z ó e l e j é n *je* ($j\bar{e}$), ill. *je* ($j\bar{e}$), *jo* ill. $j\bar{o}$, *ju*, ill. $j\bar{u}$ ($j\bar{u}$), *ja* ($j\bar{a}$), *ji* ($j\bar{i}$) értékű. Példák: $\text{ѣмтѣын} = \text{j}\bar{e}\text{mt}\bar{e}\bar{y}\bar{n}$ 'leszel', $\text{ѣмтыс} = \text{j}\bar{e}\text{mt}\bar{a}\text{s}$ (Szo. ѣм ds , Vd. 212) 'lett'; $\text{ѣт} = \text{j}\bar{e}\text{t}$ '-val, -vel együtt', $\text{ѣхтыс} = \text{j}\bar{o}\bar{x}\bar{t}\bar{a}\text{s}$ 'érkezett', $\text{ѣмас} = \text{j}\bar{o}\text{m}\bar{a}\text{s}$ 'jó', $\text{ѣмунгкѣ} = \text{j}\bar{o}\text{m}\bar{u}\eta\text{,k}\bar{e}\bar{e}$ 'járni'; $\text{юн} = \text{j}\bar{u}\text{n}$ 'otthon', $\text{юнту} = \text{j}\bar{u}\text{nti}$ 'varr'; $\text{яли} = \text{j}\bar{a}'\bar{l}\bar{i}$ 'jár', $\text{яныг} = \text{j}\bar{a}'\bar{n}\bar{y}\bar{g}$ 'nagy', $\text{я} = \text{j}\bar{a}$ 'folyó', $\text{янгк} = \text{j}\bar{a}\eta\text{k}$ 'jég'; $\text{ильпи} = \text{j}\bar{i}\bar{l}\text{pi}$ 'új', $\text{ив} = \text{Szo. (160) } \bar{i}\bar{i}\bar{b}$ 'fa'.

b) Szó belsejében.

e. — Szókezdő mássalhangzó után \bar{e} , \bar{e} (\sim Szi. $\bar{e}\bar{e}$), ill. (pl. jésített mássalhangzó után és γ előtt) *e*, \bar{e} értékű. Ha olyan mássalhangzó (*l, n, s, t*) után áll, amelynek jésített változata is előfordul, akkor egyben ezen mássalhangzó jésítetttségét is jelöli. Példák: $\text{кѣр} = \text{k}\bar{e}\bar{r}$ 'vas'; $\text{невыр} = \text{n}\bar{e}\bar{v}\bar{y}\bar{r}$ 'csikó', $\text{нелум} = \text{Szo. (57) } \text{n}\bar{e}\bar{l}\bar{u}\text{m}$, Szi. $\text{n}\bar{e}\bar{l}\bar{u}\text{m}$ 'nyelv', $\text{тетрадъ} = \text{t}\bar{e}\text{tr}\bar{a}\bar{d}$ 'füzet'. H á t r á b b a szóban rendszerint \bar{e} , \bar{e} értékű, pl. $\text{минунгкѣ} = \text{m}\bar{i}'\text{n}\bar{u}\eta\text{,k}\bar{e}\bar{e}$ 'menni'; $\text{лаваѣ} = \text{l}\bar{a}\bar{v}\bar{a}\bar{e}$ (p a s s.) 'nevezik', $\text{асѣн} = \bar{a}\text{s}\bar{e}\bar{n}$ 'apjának'.

ě. — A szó belsejében csak *l, n* és *c* (\bar{l}, \bar{n} és \bar{s}) után fordul elő. \bar{o} , ill. \bar{o} értékű, s egyben a megelőző mássalhangzó jésítetttségét is jelöli, pl. $\text{нѣлолов} = \text{n}\bar{o}'\bar{l}\bar{o}\bar{l}\bar{o}\bar{b}$ 'nyolc', $\text{сѣлынз} = \text{s}\bar{o}'\bar{l}\bar{i}\eta$ 'gazdag'; $\text{нѣр} = \text{n}\bar{o}\bar{r}$ 'hegy', $\text{нѣтунгкѣ} = \text{n}\bar{o}\bar{t}\bar{u}\eta\text{,k}\bar{e}\bar{e}$ 'segíteni'.

u. — Hangértéke általában *i*, ritkán \bar{i} , pl. $\text{институмт} = \text{i}\bar{n}\text{st}\bar{i}\text{tut}$ 'intézet', $\text{вингкѣ} = \text{v}\bar{i}\eta\text{,k}\bar{e}\bar{e}$ 'venni'; $\text{книга} = \text{k}\bar{n}\bar{i}\bar{g}\bar{a}$ 'könyv', $\text{кивырт} = \text{k}\bar{i}\bar{v}\bar{e}\bar{r}\bar{t}$ '-ban, -ben'.¹

Az *u* jelölheti a megelőző mássalhangzó jésítetttségét, de nincs szükségképpen ilyen funkciója. Minthogy *i* hangértékben mindig az *u* használatos (s az egyes szavakban előtte előforduló jésített mássalhangzó jésítetttségét külön jel nem jelöli), gyakran beleütközünk a manyisi irodalmi hangjelölésnek abba a hiányosságába, hogy az *u* előtti *l, n, c, m* hangértékét pontosan nem állapíthatjuk meg: *u* előtt egyes szavakban jésített mássalhangzót ($\bar{l}, \bar{n}, \bar{s}, \bar{t}$), más szavakban jésítetlen mássalhangzót kell ejtenünk. Pl. $\text{нила} = \text{n}\bar{i}'\bar{l}\bar{a}$ 'négy', $\text{увѣси} \sim \bar{u}\bar{v}'\bar{s}\bar{i}$ 'nővér', $\text{атим} = \bar{a}\bar{t}\bar{i}\text{m}$ 'nincs', de: $\text{яли} = \text{j}\bar{a}'\bar{l}\bar{i}$ 'jár', $\text{сир} = \text{s}\bar{i}\bar{r}$ 'fajta', $\text{ти} = \text{t}\bar{i}$ 'ez'.

ю. — *l, n* és *c* (\bar{l}, \bar{n} és \bar{s}) után fordul elő. Hangértéke *u*, ill. \bar{u} , \bar{y} , s egyben a megelőző mássalhangzó jésítetttségét jelöli. Pl. $\text{нюли} = \bar{y}\bar{u}\bar{l}\bar{i}$ 'jegenyefenyő', $\text{люньсюнзкѣ} = \text{l}\bar{y}\bar{u}\bar{n}\bar{s}\bar{y}\eta\text{,k}\bar{e}\bar{e}$ 'sírni', $\text{люлюнзкѣ} = \text{l}\bar{u}\bar{l}\bar{u}\eta\text{,k}\bar{e}\bar{e}$ 'állni'.

¹ ROMBANGYEJEVA szótárának megjelenése előtt szó elején $\bar{i}\bar{i}$ ($\bar{j}\bar{i}$) hangértékben is használták, pl. $\text{ив} = \text{Szo. (160) } \bar{i}\bar{i}\bar{b}$ 'fa'.

я. — Mássalhangzó után az *a*, ill. *ā* hangot s egyben a megelőző mássalhangzó jésítettségét jelöli, pl. *сялунгкве* = *šaltun̄kβε* 'belépni', *ѣмаськве* = *jomas̄akβε* 'jól'; *нянь* = *n̄n̄* 'kenyér', *сянь* = *šān̄* 'anya'.

II. A mássalhangzójelek hangértéke

A mássalhangzót jelölő cirillbetűk egy részének a manysi hangjelölési rendszerben ugyanaz a hangértéke van, mint az oroszban.

В. — Általában a *β* jele, pl. *варунгкве* = *βārun̄kβε* 'csinálni'. Zöngétlen mássalhangzó előtt és *k* után zöngétlen labiális spiransnak ejtendő, pl. *паквтэнинэ* = *pākβtēpine* 'megtörő holló'; *таквэси* = *tā'kβsi* 'összel'; *акв* = *ā'kβ* 'egy'; *акв* = *ākβ* 'az anya v. apa idősebb nőtestvére'; *пакв* = *pākβ* 'cirbolyatoboz'. Így ejthető többtagú szavak végén is.

Г. — Általában a *γ* spiranst jelöli, pl. *выгыр* = *βiγ̄ir* 'vörös'. Mássalhangzó előtti helyzetben a *γ* nem mindig hallatszik, pl. *пыгрысь* = *p̄ir̄is̄* (~ *p̄iγ̄r̄is̄*) 'fiúcska' (vö. É. *p̄ir̄is̄*).

Új orosz jövevénytiszavakban a *g* jele, pl. *книга* = *k̄n̄iga* 'könyv'; *гындыбин* (név) = *ḡind̄ibin*.

Й. — Magánhangzó után a *i*, *u* előtt pedig a *j* jele, pl. *хайтунгкве* = *χ̄aitun̄kβε* 'futni', *суй* = *sūj* 'hang'. A *ji*- szókezdetet egészen a legújabb időkig *u*-vel jelölték. ROMBANGYЕJEVA azonban szótárában azt az igen helyeselhető újítást honosította meg, hogy a *ji*- szókezdetet *ju*-vel írja. Tehát régi *ильни*, ma *йильни* = *j̄il̄pi* 'új'; *ис*, ma *йис* = *j̄iβ* 'fa'.

Л. — Általában az *l* jele, pl. *лов* = *loβ* 'tíz'. Jésülést jelző magánhangzók előtti értékéről ld. alább.

Н. — Általában az *n* jele, pl. *нан* = *nān* 'ti'. Az *нз* betűkapcsolat hangértékéről és az *н*-nek jésülést jelző magánhangzó előtti olvasatáról ld. alább.

НГ. — Az *η* (mediopalatális nazális) jele, pl. *нанг* = *nāŋ* 'te'; *минунгкве* = *m̄i'nun̄kβε* 'menni', *латынг* = *lātəŋ* 'nyelv'. Szó elején nem fordul elő.

С. — Az *s* hang jele, pl. *сака* = *saka* 'nagyon'. Jésülést jelző magánhangzók előtti hangértékéről ld. alább.

Т. — A *t* jele, pl. *томунгкве* = *tō'tun̄kβε* 'vinni, hozni'. Jésülést jelző magánhangzó előtti hangértékéről ld. alább.

Л, Н, С, Т a jésülést jelző magánhangzójelek (*e*, *ē*, *ю*, *я* és néha az *u*) előtt a megfelelő jésített mássalhangzó: *l*, *n̄*, *s̄*, *t* jele. Példák: *лоньсюнгкве* = *l̄on̄šun̄kβε* 'sírni'; *няврам* = *n̄āβr̄ot* 'gyermek'; *сянь* = *šān̄* 'anya', *атя* = *ātā* 'papa', *атим* = *āt̄im* 'nincs'.

Ь. — Szóvégen és szó belsejében mássalhangzó előtt a megelőző mássalhangzó jésítettségét jelöli, pl. *букварь* = *b̄ukβar̄* 'abécéskönyv'; *ханись-тахтунгкве* = *χ̄ā'n̄is̄tā χ̄tun̄kβε* 'tanulni', *йильни* = *j̄il̄pi* 'új', *ловиньтангкве* = *lo'βīntan̄kβε* 'olvasni'.

Összetett szó részei között: jésítve ejtendő mássalhangzó után és rákövetkező *j* kezdetű szó előtt választójelül is használatos, pl. *манья* (folyó neve) = *mān̄-ja* (vö. *mān̄* 'kicsi' + *jā* 'folyó').

Ъ. — Összetett szavak részei között kemény (jésítetlen) mássalhangzó után és rákövetkező *j*-kezdetű szó előtt választójelül szolgál: jelzi azt, hogy az összetétel utótagjának *j* kezdő mássalhangzója előtt az előtag szóvégi mássalhangzója jésítetlenül ejtendő, pl. *хоталъям* = É. *χ̄āt̄el-jāt* 'dél (Mittag)'; *вильтъям* 'homlok' = É. *v̄ēlt* 'arc' + *jāt* 'közép'.

A többi mássalhangzó értékű betű: *б, д, ж, з, к, м, н, р, ф, ц, ш, щ, ч* használata nem szorul megvilágításra. Hangértékük ugyanaz, mint az oroszban. Közülük a *б, д, ж, з, ф, ц, ш, щ* olyan mássalhangzókat jelölnek, amelyek orosz jövevényszavak révén honosodtak meg a manyisi nyelvben, s ma is csak orosz jövevényszókban fordulnak elő, vö: ROMBANGYEJEVA, Русско-мансийский словарь 381.

Szövegek

Az alábbiakban közlöm BALANGYIN említett manyisi olvasókönyvéből azon olvasmányok szövegét, amelyeket manyisi nyelvmesteremmel áttanulmányoztam. A szövegek után adom fonetikus átírásukat, majd magyar fordításukat. A BALANGYIN-féle olvasókönyv néhány szóalakját, ill. ezek írásmódját ROMBANGYEJEVA helytelenítette. Ezeket a szövegben a nyelvmesterem szerint helyesnek ítélt alakban közlöm, de jegyzetben feltüntettem az olvasókönyvben található alakot is.

I.

a) Школа

(А. Н. Баландин. Букварь 51. l.)

Миша школан яли. Тав увситэ Шура юн оли. Шура машинал маснут юнти. Мань апситэ Гриша касынг хотал ос школан минунгкве ворати.

Миша апситэ Гриша нупыл лавыс :

— Мось урхатэн, апсикве. Ам янитумыг¹ емтэгын, та порат школат ханисьтахтэгын.

b) škòla

m i š a škòlan ja'li. taβ ūβ'site š ū r a jun òli. š ū r a maš'inal masnut jūnti. mən āpsite kr i š a [k-!] kāsəŋ χòtal os škòlan mi'nun.kβe βo'raŋi.

m i š a āpsite gr i š a [g-!] ny'pīl lāβas: — moš ūrχaven, āpsī.kβe. am ja'nitumij jəmtəŋən, tā po'rat škòlat χa'nistəχtəŋən.

c) Iskola

Mísa iskolába jár. Lánytestvére, SÚRA, otthon van. SÚRA ruhát varr géppel. Kis öccse, GRÍSA, minden nap szintén az iskolába kéredzkedik (menni).

Mísa öccsének, GRÍSÁNAK, [azt] mondta: „Várj egy kicsit, öcsike! [Ha majd] akkora leszel, mint én, akkor [te is] az iskolában fogsz tanulni.”

II.

a) Библиотека

(53. l.)

Библиотекаг сав сир книгат олэгыг. Боря библиотеканыл акв помась книга ювтотыс.² Ти книга асен ловинтастэ.

¹ Az olvasókönyvben: янитум

² Az olvasókönyvben kötőjellel: юв-тотыс, ill. юв-тотэн.

Асе¹ лавыс: — Ёмас, пыкве. Нанг ос библиотекан минэн, мот ёмас книга ювотэн, аумн ловинтэлн.

b) *bibliotēka*

bibliotēkat sàβ'sir knīgat ōleŷat (ōleŷ't). bòrja bibliotēkanīl a'kp pūmōs knīga jū'γ'to't(ə)s. tī knīga āsēn lo'βintāste (~ lo'βintaste).

āse lāβas: jōmōs (jōmōs), pīŷ'kβe. nan ōs (ōs) bibliotēkan mi'nen, mōt jōmōs knīga jū(β')to'den, ānumn lo'βinte'ln.

c) *Könyvtár*

A könyvtárban sokféle könyv van. BÓRJA egy érdekes könyvet hozott haza a könyvtárból. Ezt a könyvet elolvasta apjának.

Apja azt mondta: „Jó, fiúcska. Menj el megint a könyvtárba, hozz haza egy másik jó könyvet, (s) olvasd fel nekem”.

III.

a) Письмо

(57. l.)

Ваня кангке Ленинградт ханисътахти. Ваня кангкен письмо хансыс. Почтан тотыстэ. Почта тотан таратастэ.

Молях почтальон Ваня кангке палт письмо тотыс. Кангке ловинтас: „Ам, ёмас кангкум! Хумус нанг² ханисътахтэгын?

Ти тал ман колхозув сав хул алас, план товылтас.³ Ёмас ханисътахтэн.”

Нанг апсин Ваня.

b) *pí'sma*

β ā n a kanke leningradt xa'nis'tax'ti. β ā n a kanken pí'sma xānsās. pōtštan to'taste. pōtšta tōta'pn tār(a)taste.

mo'laχ potštal'on β ā n a kanke palt pí'sma to'tās. kanke lo'βintas: „am jōmōs kan'kum! xūmos nan xa'nis'ta'xtēyn? tī tāl mán kol'xozuβ'sāβ xūl a'los, plān tōβaltas. [nan'ki ōlupsan ōβaltit xānsen]. jōmōs xa'nis'ta'x'ten.”

nan āpsin β ā n a.

c) *Levél*

VÁNYA bátyja Leningrádban tanul. VÁNYA levelet írt bátyjának. Elvitte a postára. Bedobta a postaládába. A levélhordó hamarosan kivitte a levelet VÁNYA bátyjának. Bátyja elolvasta: „Kedves bátyám! Hogy megy a tanulás („hogy tanulsz”)? Az idén a mi kolhozunk sok halat fogott, teljesítette a tervet. [Írj életedről!] Jól tanulj!”

Öcséd, VÁNYA

¹ A könyvben: Ася.

² A könyvben összeírva: Хумуснанг.

³ A könyvben a szöveg a következő mondattal folytatódik: Нангки олнэн магыс хансэн. Minthogy nyelvmesterem ezt az egész mondatot rossznak minősítette, fent kihagytam. A helyette javasolt mondatot l. a fonetikus átírásban.

IV.

a) Площадь

(59. 1.)

Такси порат Улякси Гындыбин Москван ёхтыс. Тав институтт ханисъ-тахтунгкве патыс.

Усьлахтын хотал Улякси такви юр்தхумитэ Федя ёт Москва ус сун-сунгкве минас.

— Ти маныр сир кан? — Улякси китыглас.

— Ти кан Выгыр площадиг лававе.

b) plòš a d

ta'kpsi po'rat ù l a k s i g i n d i b i n mòskβan joxt(ə)s. tàβ institut
χa'ništaχtun.kβe pa'təs.

űsłaχtn χòntal ù l a k s i ta'kβi jur்தxumite fē d'a jot mòskβa ūs sun-
sun.kβe mi'nas.

— *tī ma'nr sir kan? — ù l a k s i kitiγlas.*

— *tī kan βiγγir plòšadiγ lāβaβe.*

c) A t é r

Ulaksi Gindibin ősz idején Moszkvába érkezett. Egy intézetben kezdett tanulni.

Egy „pihenőnapon” *Ulaksi* az ő (elv)társával, *Fedával*, elment Moszkva városát megnézni.

— „Miféle tér ez?” — kérdezte *Ulaksi*.

— „Ezt a teret Vörös-térnek nevezik”.

V.

a) Школан

(61. 1.)

Таня сат талыг емтыс. Тавен ханисътахтын пора ёхтыс.

Сянен тав ильпи маснутыл, сахил мастувес.

Таня ильпи нэпак хурыг вис. Ильпи нэпак хурыгн карандаш, тетрадь, букварь тув-пиныс.

Сяне¹ лави:

— Нанг, агикем,² ёмасыкве ханисътахтэн. Школат торас ул варен.

b) škòlan.³

t ā n a sāt tāliγ jēmтəs. ta'βen χa'ništa'χtn po'ra joxtəs. šānen tàβ iilpi
màsnutil, sa'χil màstüβes.

1—2 Nyelvmesterem javításai сяня, ill. агикем helyett.

³ Ez az olvasmány — ugyancsak az én átírásomban, mégis bizonyos eltérésekkel — KÁLMÁN BÉLA Manysi Nyelvkönyvében (Budapest. 1955. 44. 1.) is megjelent. Az eltérések magyarázata az, hogy KÁLMÁN Nyelvkönyve első szovjetuniói utamon készült feljegyzésemet tartalmazza, itt viszont a második utamon ellenőrzött és kijavított változatot közlöm.

t ā n a jilpi nēspak xūriŷ bis. jilpi nēspak xūriŷn kārandaš, tētrad, bū kβar' tūβ-pi'nəs.

sāne lāβi: „nān, āyikem, jo'masa kβe xā'nistā' xten. škòlat to'ras ūl βāren.

c) A z i s k o l á b a n .

TÁNYA hét éves lett. Elérkezett számára a tanulás ideje. Anyja új ruhába, bundába öltöztette.

TÁNYA új könyvestáskát vitt. Az új könyvestáskába ceruzát, füzetet, könyvet tett.

Anyja azt mondja: „Te, kislányom, jól tanulj! Az iskolában ne rendetlenkedj!”

Szójegyzék

A szójegyzékbe csak olyan szavakat vettem fel, amelyeket magam jegyeztem fel. Minthogy rövid manysi nyelvi tanulmányaim során nem a szókészlet tanulmányozását tűztem ki céloomul, az alábbi szójegyzék nem tervszerű szógyűjtés eredménye. Elsősorban azokat a szavakat tartalmazza, amelyek a fonetikus átírásban közölt olvasmányokban fordulnak elő. Ehhez járulnak azok a szavak, amelyek nyelvtani kérdések kapcsán és beszélgetések alkalmával kerültek elő. Egy-egy szót több változatban jegyeztem fel. Ha ezek több-kevesebb valószínűséggel valóban élő változatoknak tarthatók, variánsokként itt is feltüntettem őket.

A címszó után mások feljegyzését, illetőleg az irodalmi nyelvi alakot csak akkor közlöm, ha a hangalak vagy a jelentés, illetőleg a szó képzésmódja szempontjából több változat közlése tanulságosnak vagy — a hitelesség szempontjából — kívánatosnak látszik. Minthogy KANNISTO közleményeinek szóanyaga eddig semmiféle szójegyzékben sincs összegyűjtve, KANNISTO adatai közül csak azokat közlöm, amelyekre hosszas keresgélés nélkül rábukkantam. A közvetlenül a „Szo.” rövidítés után álló szám KANNISTO „Zur Geschichte des Vokalismus der ersten Silbe im Wogulischen” című tanulmányának a lapszámát, a manysi nyelvi adat után álló szám pedig szövegei eddig megjelent első kötetének („Wogulische Volksdichtung” I) a lapszámát jelenti. Az idézés módjára vonatkozólag l. még a bevezetésben írottakat.

A szigvai igéket infinitivusban közlöm. A másoktól idézett igealakokat abban az alakban közlöm, amely alakban őket forrásaimban találtam. Az É. alakok tehát egyes számú 3. személyű alakok. A más forrásokból közölt szavak jelentését csak akkor adom meg, ha az különbözik a szigvai szó jelentésétől, illetőleg igazolja a szigvai szó jelentését.

A betűrend a következő: *a* (*ā, v*), *b*, *β* (*φ*), *ε* (*e, ē*), *γ*, *χ*, *i* (*ī*), *ī*, *j*, *k*, *l*, *m*, *n*, *ń*, *η*, *o*, *o* (*ō*), *p*, *r*, *s*, *ś*, *š*, *t*, *t*, *u* (*ū, ū, ú*). A sorfeletti betűket a betűrend szempontjából nem veszem tekintetbe. A diftongusok elő- és utótagja külön hangnak számít.

āyi leány

āyi kβe leányka

āyiris leányka. Szo. *ā-yirš* (221)

ā xpsala xtun kβe levetközni. Vö.

É. *ānχwi* levet

ājun kβe inni

a' kφ (jelzőként), *a' kβa* (önállóan) egy.

Szo. *āku*, *ākβ* (216) ~ (61) *ā' cβā*

ā' kφ nagynéni (az anyja vagy az apai nővére). É. *ākw* nagyanya; néne

a'kpa l. *àkɔ*
a'la felső rész, tető, fedél. É. *alā*
aləm, *vləm* hiszen. É. *alām*
āl pl reggel; *ā. tēŋkβe* reggelizni
a'luŋkβe fogni (halat). É. *ali* öl;
ališlāli fogdos, öldös; *alēšli* 'vadász-
 gat, halász(ik)'. Szo. (26) *a'li* er-
 tötet

am én
amki én magam
amkkem én magam
āmp kutya
ānum engem. L. *am*
ānumn nekem. L. *am*
āmaləŋ ime. É. *ān-maliñ*. Szo. *ān-
 ma'ləŋ* (214), *ānma'ləŋ* (216)

āpa függő bölcső. É. *āpā*
āpši öcs. Vö. É. *āpi'*
āpši kβe öcsike
ās Ob. *ās-mā xum* Ob-vidéki ember;
 chanti. Ir. *Ac maxum* 'ханты'

ās apa
at nem (t a g a d ó s z ó)
āt öt. É. *at*. Szo. (31) *ad*
āt haj
āta, *āte* papa, atya, atyuska (b e-
 c é z ő m e g s z ó l í t á s). Ir.
атя папа
ātim nincs

bibliotēka könyvtár
bū.kβar ábécéskönyv

βāytal erőtlen, fáradt; *β. pa'tuŋkβe*
 elfáradni. Szo. (16) *βaytāl* kraftlos;
mirmēn βāytal patmēd unsere Leute
 sind ermüdet (71)
βā.ŋŋ váll. É. *vāyən*. Szo. (193)

βā.ŋŋ. Ir. *вангын*
βāruŋkβe tenni, csinálni
βilt-susne kēr tükör. Ir. *вилътсуснэ*
кер зеркало. (Vö. É. *vēlt* arc,
sunsuŋkβe nézni és *kēr* vas)

βiŋkβe venni. *βoje.ln!* vedd!
βiγir vörös. É. *viγir*. Szo. *βiγr*,
βγγa (338—9)
βāβuŋkβe kérni. É. *vōwi*. Szo. *βāβa βe*
 wird verlangt (347)

βōr l. *βoɔr*
βoŋ vajás; *β. naŋ* vajaskenyér
βoje.ln l. *βiŋkβe*

βoɔr, *βōr* erdő. É. *vōr*. Szo. *βōrn*
 in den Wald (211)

βōt szél (ветер). É. *vōt*. Szo. (90)
βōd

βōti fúj a szél. É. *vōti*. Szo. *βōti* (329)
βō'ratəŋkβe kéretődni, kíváncozni
 (проситься, стремиться). É. *vo-
 rāti* vágyakozik, törekszik stb. Szo.
βōra'di [er] versucht (219)

βos segédszó a felszólító
 mód összetett alakjai-
 nak a képzéséhez; *taβ ul*
β. mo'βiñti! ne nevéssen! É. *voss*
 hadd

ēlipalt, *-pālt* előtt. É. *ēli-pālt*. Szo.
ēlipālō 'früher' (232)

ēruptəŋkβe szeretni. É. *ērepti*
ēlipālay este (h a t.)

xāitəŋkβe futni

xal köz. *le'pas x.* 1) szabad (el nem
 foglalt) hely, 2) szabad idő. *xalt*
 között; -nál, -nél.

xānsuŋkβe írni. É. *xānsi* jegyez
xā'n(i)štā'xtuŋkβe tanulni. Vö. É.
xānsi ismer, fölismer; tud. Szo.
 (FUF. XIV, 77) *xānštāxts* er lernte
 sich

xānštəβləŋkβe megtanulni. Ir. *хан-
 суюлангкве*. Vö. *xān(i)štā'xtuŋkβe*
xāp csónak. É. *xāp* hajó.

xariγtəŋkβe eloltani. É. *xariti*
xasnējib ceruza (vö. *xānsuŋkβe* írni
 és *jib* fa)

xāsuŋkβe tudni; *mānsi neɛlmal xāsi*
 tud manyisi nyelven

xī'luŋkβe 1) ásni 2) szántani. É.
xili ás. Szo. (103) *xil-* graben

xōluŋkβe meghalni; *taβ xōlōs* ó meg-
 halt. Szo. (St. 261) *xōli* er stirbt
xōslōγ helynév (or. Хашлог). É.

(VNGy. IV, 439) *Xasiləγ-paul*
xo'luŋkβe elfogyni; *nānuβ xo'lōs* ke-
 nyerünk elfogyott. Szo. (St. 261)
xo'li es endet

xō'ntəŋ-jā Konda (folyó)

xō'ot hat (6). É. *xat*. Szo. *xōt* (267)

xō'otal nap [1] день 2) солнце].
 É. *xātēl*. Szo. (89) *xōtal*

χορτα : *kā.sη χ*, mindegyik, bármelyik. É. *χατπά* valaki
χου'jun.kβε feküdni, aludni. *jol-χ*. lefeküdni.
χul hal. É. *χul*. Szo. (115) *χyl*
χulsām halpikkely. Szo. *χylsām* (215)
χultum múlt; *χ. ūslax.tn χo'otol* a múlt vasárnap. Vö. É. *χulti* hátramarad, Szo. (120) *χult-* bleiben, zurückbleiben.
χum, *χum* ember, férfi. É. *χum*. Szo. (185) *χum*
χūmos hogy(an)? Vö. É. *χum-mūs*. Szo. *χum mu'z* (231). Ir. *χумуц*
χūntluη.kβε hallgatni (vmit). É. *χōn-tēli* hallgatózik
χūriγ táska, tarisznya. É. *χuri'* zacskó. Szo. (169) *χūriγ'* Sack, Beutel
χūrum három. É. *χūrem*. Szo. (115) *χūrum*

institut intézet

jā folyó

ja'luη.kβε jární, menni. É. *jāli*. Szo. *iā'ti* (149), *iā'leηuc'p'* (357)

janγās : *sār j*. különösen, főleg. Ir. *яанγас* особенно. Vö. köv.

ja'niγ nagy. É. *jāni'*. Szo. (35) *iā'niγ*

ja'nit 1) nagyság, 2) nagyságú. É. *jānit*. Szo. (152) *iā'nit*

janmaltan.kβε nevelni. É. *jānmēlti*. Szo. *iānmaltasum* ich habe dich grossgezogen (262)

jāηk jég

jēmtuη.kβε lenni, válni vmivé. É. *jēmti*. Szo. *iēmvi* (212)

jūβ fa

jūlpi új

jōmiγtan.kβε sétálni

jōmuη.kβε jární, menni

jō'rn nyenyec. É. *jārēn* szamojéd

jōβ'tuη.kβε venni, vásárolni. É. *jouti*

joxtuη.kβε elérkezik, megjön; jut, megy, kerül (vhová)

jol- (igekötő) le; *j-χu'jun.kβε* lefeküdni

jō'mvs, *jōmvs*, *jōmvs* jó. É. (VNyj. 49) *jāmēs*. Szo. (79) *io'mas*

jō'masa.kβε, *jōmsakp*, *jōmsakp* jól. É. *jāmēsāk*. Szo. *io'masacu* (262)

jōnyuη.kβε játszani

jōmvs l. *jō'mvs*

jōslan.kβε l. *jōsluη.kβε*

jōsluη.kβε áztatni, megázztatni, beáztatni

jōsuη.kβε (meg)ázni

jot -val, -vel, együtt; magammal, magaddal stb. É. *jot* együtt, -vel. Szo. *io'd* (232)

jūβ-, *jūβ-* (i g e k ö t ő) ide-, haza-; *jūβ-joxtuη.kβε* hazatérni; *jūβ'-to'-tuη.kβε* idehozni. É. *jūw* 1) be a házba, 2) hátra, vissza. Szo. *iūβ*

hinein (263). L. *jūγ*

jūγ vissza; haza; be. L. *jūβ-*

jūi-palt, *j-palt* után. *ti j*. ezután.

É. *jūi-palt*. Szo. *iūipālo* (218)

jun otthon

jūntuη.kβε varrni. Szo. (122) *iūnd-jurtχum* elvtárs. É. *jurt* társ + *χum* ember, férfi

kan hely, tér

*kan*k bátya. É. *kank* nagybátya. Szo. *kāncēe* sein [älterer] Bruder (231)

*kapa*i óriási, szörnyű; szörnyeteg. traktor *kapa*it hatalmas traktorok.

É. *kapa*j rettenetes, irtózatós. Szo. *kā'pāi* (222)

kārandas ceruza

kās-η 1) minden, valamennyi, bármely („tetszőleges”); 2) vidám.

É. *kāsiñ* vígságos. Vö. É. *kās* kedv. Szo. (FUF. XVIII, 82) *kās* 'Freude, Verlangen, Wille'

kβāluη.kβε: *kon-k*. kimenni. É. *kwāli*

fölkél

-*kie* ha; *le'pas χal-kie* ósnuβum ha lenne szabad időm. É. -*ke* (e n c l i t.) ha, midőn

kēr vas. É. *kēr*. Szo. (Str. 263) *kēēr*.

kīβar-: 1) *kīβart* (l o c.) -ban, -ben; *āpan k*. bölcsődben 2) *kīβarn* (l a t.)

-ba, -be; *āpan k*. bölcsődbe. Vö. É. *kiwēr*, *kiwēr* 1) belső 2) üreg. Szo. *kīβarv* in [l o c.] (271); *kīβarn* in [l a t.] (222)

ki'tij (j e l z ő k é n t) kettő

- kì'tijlan kβe* kérdezni. É. *kitili*. Szo. *kitijlanə* (231)
kūga könyv
kol ház. É. *kwol*. Szo. (29) *kōl*.
kolχoz kolhoz
kon 1) (i g e k ö t ő) *ki-*; *k. kβālun kβe* kimenni 2) (h a t.) *kint*. É. *kwon* Szo. *kōn* (253)
koni-palñ ki, kívül. Vö. É. (VNyj. 16) *kwoni-pāl* külrészt
kōnsun kβe megfésülködni. É. *kwonsi* karmol
kos bár, noha. É. *kwoss* a mint, habár. Szo. *kō'z* obgleich (215)
- lāβun kβe* 1) mondani, 2) hívni, nevezni
lātəŋ 1) szó, 2) nyelv; *mānsi lātəŋəl χāsi* tud manyisi nyelven
le'pas, lipas szabad; *l. χal* 1) szabad (nem elfoglalt) hely, 2) szabad idő. É. *lipés*. Ir. *лунась олън'свободный'*
lōβ, loχ tíz. Szo. (112) *lōβ*
lō'βintan kβe, lō'βintan kβe olvasni. É. *lowinti*. Szo. *lōββintanə.əβe* zählen (263)
loutχatun kβe mosakodni. É. *loutχati*. Szo. (112) *lōβt-* waschen, spülen
lūβ ló. É. *lūw*. Szo. (121) *lūβ*
- lūtun kβe* : *noχ-l.* felállni. É. *lūti* áll. Szo. (FUF. XX, 68) *lūt-*
lūnsun kβe sírni. É. *lūnsi*. Szo. (61) *lūns-*
- mā* 1) föld, 2) hely
māyəs számára, részére; *am māyəsəlun χasnējib' jōβ'təs* vett az én számomra ceruzát. É. *ma'əs* -ért, miatt. Szo. (7) *māys* über, nach; für, wegen
ma'jen l. *miŋ kβe*
mān mi; *мы*
mānki mi magunk. É. (VNyj. 13) *mānki* csak mi. Szo. (FUF. XXVIII, 44) *mānci* wir selbst
ma'nr mi? mit?; *m. sir?* milyen? miféle? É. *manér*. Szo. (35) *mañnr*. Ir. *маныр*
- māñ* kicsi; *m.-ja* a Szigva egyik mel-lékfolyója. Vö. É. (VNGy. IV, 439) *Māñ-jā*
mānsi manyisi. É. *mānsi*. Szo. (SUSAik. XLIII, 7) *mānsi*
masχatun kβe felöltözködni
māsnut ruha. É. (VNGy. IV, 325) *masn'-ut* öltözet, öltetni való. Ir. *masnym*
mastun kβe felöltöztetni, ráadni (vkire ruhát)
ma'sun kβe felöltetni, felvenni, magára venni (ruhát)
mašina gép
mēn mi (ketten). É. *mēn*. Szo. (45) *mēn*
mēnki mi magunk (ketten). É. *mēnki*. Szo. (FUF. XXVIII, 43) *mēnci*
mānun kβe menni
miŋ kβe adni; *ma'jen!* adj!
mōt l. *mōct*
mōct, mōt, mōt más, másikk. É. *mōt*. Szo. (90) *mōct, mōt*
mō'βintan kβe nevetni. É. *mūyinti*. Szo. (32) *mōββin-*
mō'laχ gyorsan, hamar
mōs egy kicsit, (egy) kevésbé, kevés ideig
mōt l. *mōct*
mūβηkes helynév. É. (VNGy. IV, 439) *Mūñ-kēs*
mūstun kβe tetszeni
- nān* ti
nānki ti (magatok). É. *nānki*. Szo. (FUF. XXVIII, 45) *nānci*
naŋ te
naŋki te (magad). É. (VNyj. 13) *nañki*. Szo. (FUF. XXVIII, 42) *nānci*. Ir. *нанку*
nānkun kβe látszani
nēpak l. *nēpak*
nēn ti (ketten). É. (VNyj. 13) *nēn*. Szo. (FUF. XXVIII, 22) *nēn*.
nēnki ti (magatok) [k t s z.]. É. *nēnki*. Szo. (FUF. XXVIII, 43) *nēnci*
nēpak, nēpak könyv. É. *nēpək* írás. Szo. (44) *nēpəg* Papier, Schrift
nōχ- (i g e k ö t ő) fel-; *n.-kβālun-*

kβe felkelni. É. (VNyj. 16) *nāñχ*.
Szo. *nāχ*- (215—6). Ir. *nox-*
no'pīl, *ny'pāl* -nak, -nek; -hoz, -hez,
-höz; *āpan n.* bölesódhöz. (A).
nōpīl, *nōpel*. É. *nūpel*. Szo. *ny'pāl*
(347)

nāβrom gyermek
nāñ kenyér. É. *nāñ*. Szo. (12) *nāñ*
nēβr csikó. É. *nawēr* csikó, *nēwēr*
borjú. Szo. (5) *nēβr* Füllen, (St.
267) *nēwr*. Ir. *небры*
nēslum nyelv (Zunge; Sprache); *māñsí*
nēslmāl χāsī tud manysi nyelven.
É. *nēlm*. Szo. *nēlum*
nī'la négy. É. *nīlā*. Szo. (48) *nī'lā*
nīr hegy, hegység; Urál hegység
nōstun kβe segíteni
nō'lol(o)β° nyole. É. (ÁKE. 606)
nollaw, (M.—Sz.) *nállaw*, (NyK.
XXV, 277) *nqla-lu*. Ir. *нелолов*

āβ(ə)līt -ról, -ról. Ir. *овылатим о, об,*
обо Vö. *āβīl* vég (конец)
āika férfi. É. *ājkā*. Szo. (94) *āicā*
ālun kβe l. *ōlun kβe*
ālp̄sa élet
āñtīl (r i t k.) oldalborda
ās l. *ōs*

ōma anya, mama (g y e r m e k -
n y e l v i). Ir. *oma* мама
ōntoloβ° kilenc. É. *ontollou*, (ÁKE.
562) *gn̄tēllgu*. Ir. *онтолов*
ōñsun kβe van (vkinek) (иметь.). É.
āñsí. Szo. (82) *āñs'*- haben
ōlun kβe, *ālun kβe* lenni; élni, lakni
ōos (oos, os), *ās* is, szintén. É. *ās*.
Szo. *ās* wieder (62)

pāβl falu. É. *paul*. Szo. (72) *pāβl*
pākq cirbolyatoboz. É. *pākw*. Ir. *пакв*
pākq̄terpine magtörő holló (понжа).
É. (VNGy. III, 205) *pākw-tēpi-nē*
„tobozevő nő” (magtörő holló).
Ir. *паквтэпинэ*
pāl -nak, nek; -hoz, -hez, -höz. É.
pāl. Szo. *pāl*, *pāl* (212)
paša : p. *āñn!* légy üdvözölve! É.
pašā üdvözlét; búcsúszó. Ir. *паша*
олен здравствуй,-те

pa'salaχtun kβe köszönni (vkinek),
üdvözölni. É. *pa'salaχti*
pa'tun kβe 1) válni, lenni vmivé
2) kezdeni; *βāytal pa'tīl* elfáradva
(„erőtlenülé válva”)

pī'lun kβe félni, megijedni
pī'nun kβe tenni, helyezni; feltenni
pī'sma levél
pī'y fiú. É. *pī'*, (ÁKE. 274) *pī'*. Szo.
pī'y (343)
pī'y kβe fiúcska. É. *pī'kwē*. Szo. *pī'y-*
kβe (62, 252)
pī'yriś, *pī'yriś* fiúcska. É. *pī'riś*. Szo.
pī'yriś stb. (253, 216, 221)

pīun terv
pīōst', *pīōsād* tér
po'ra idő; *tā po'rat* akkor. É. *porā*,
por idő. Szo. *pó'ra* (136). Ir. *pora*
potšta, *pōtšta* posta
potštālōn postás, levélhordó
pūβlun kβe fürödni. É. *pūli*. Ir.
пувлункве

pūβun kβe, *pū'βun kβe* fogni, tartani.
É. *pūχi*, *pūyi*, *pūwi*. Szo. (170)
pūββ-
pūmās érdekes; vidám. É. *pōmēs*
kedves; *pūmās* mulatság. Ir. *пумасъ*
интересный

(I) *pūnk* fej
(II) *pūnk* fog; зуб
pustay : *pusta yl'ōlun kβe* egészséges
lenni. Vö. É. *pus* ép
pus'sn mind(nyájan). É. *pusēn* egé-
szen; mind. Szo. *pūs'sn* (210) alle

rakq eső; *ra'kun josβesub°* megáztunk
az esőben; *ra'kut kon ul kβālen!*
esőben ne menj ki! É. *rakw*. Szo.
rāku (330), *rāgu* (358)
ra'kβi esik az eső. É. *rakwi*. Szo.
rā'cβi (329)
rotli'y csendesen, nyugodtan, békében.
Vö. ir. *rom* смирный
rūpitan kβe dolgozni. Szo. (118)
yūpīd-

saβ lustaság, tunyaság, restség (лень).
Ir. *сав* лень.
sāβ, *sāβ* sok. É. *sav*. Szo. *sāβ* (362),
sāu (357), *sāβ* (255); St. (249) *sāw*

sāβit tömeg, sokaság
sāyrap fejsze. É. *sāirēp*. Szo. *саураб*
 (217), *sāyrap* (251)

sa'xi suba, bunda. É. *sāxi*. Szo. (86)
sa'ri Frauenpelzrock aus Renn-
 tierfell; *sa'xi* Pelz (251)

sāikalan *kβε* (fel)ébred. É. *sajkeli*
saka nagyon. É. *saka*. Szo. *sā'gā* (210)
sakφ Szigva (folyó). É. (VNyj. 1)
Saku-jā.

sa'kβatan *kβε* szántani. Vö. Szo. *sa'-*
kβata'βas wurde zerbrochen (263).

Ir. *сакватангкве* : *ма с. пахать*
sam szem

(I) *sām* sarok, szöglet

(II) *sām* pikkely. *χūl-sām* halpikkely
sāηkφ ék. É. (VNGy. II, 693) *sāηkw*
sāηkφ derék (testrés z) (пояс-
 нища). É. *sāñk*, *sāñkw* ágyék. Szo.

(5) *sāηu* *φ* die Weichen

sa'ran komi (zürjén). É. *sarān*

sāt hét (7)

sir faj, fajta. É. *sir*, *sir*. Szo. *sir* (216)

suī hang. É. *suī*. Szo. (St. 249) *suī*
 Lärm

suītal 1) csendes, hangtalan 2) esen-
 desen, hangtalanul; szótlanul

suī fenyőerdő. É. *suī*. Szo. (FUF.
 XVIII, 86) *suī*

suīkr-ja a Szigva egyik mel-
 lékfolyójának a neve (or.
 Щекурья). É. (VNGy. IV, 439)
Sukér-jā (de : *Sukér-jā-paul*)

sumka táska

sunsun *kβε* nézni

sāi tea. Szo. (29) *sāi*

sāltun *kβε* : *juβ'-s*. bemenni, belépni.
 É. (*ju-*)*sālti*. Szo. *sālvās* : *juβ' s*.
 sie trat ein (210)

sān anya. Szo. *sān* (212)

sār : *s. jānyās* különösen, főleg

sā'raχtan *kβε* ropogni, recsegní. É.
siréχti. Ir. *сирыхтангкве* скрипеть

sō'lin gazdag. Ir. *сэлынг*

sortan-ja folyó neve. É. (VNGy.
 IV, 439) *Sortāñ-jā* (a *Sukér-jā*
 mellékfolyója). Szo. *sōr'tη'jā* (203)

škōla iskola

ta (*tā*) az

taβ ő

tāyt Szoszva (folyó). É. (VNyj. 1)
Ta'it : *Jāni' T.* északi Szoszva.
 Szo. *tāyt* (361)

ta'kβi ő maga

ta'kφs ősz; *ta'kφsi* ősszel. É. *takwēs*
 ősz. Szo. (61) *tā'gφs* Herbst; *tākuš*
 im Herbst (67). Ir. *макβс*, *макβси*.

tal öl (hosszmérték; *сажень*)
tāl 1) tél, 2) év; *tēli* télen

tān (tan) ók. É. *tan*. Szo. (23) *tān*
tānki ók (maguk). É. (VNyj. 13)

tānki csak ók. Szo. (FUF. XXVIII,
 45) *tānki*

tanχun *kβε* akarni. É. *tānyi*. Ir.
танхунгкве

tār (a) *tan* *kβε* 1) be(le)dobni, ereszteni,
 2) megengedni. É. *tārāti* ereszt;
 bocsát. Szo. (6) *tāyad-* entlassen.
 Ir. *тартангкве* разрешить

tēpkan veteményeskert, konyhakert.
 (A.) *tēp-kān* Getreidefeld, Acker.
 P. (M.—Sz.) *tēp-kān* szántóföld.

Ir. *тэпкан* огород

tēn ók (ketten). É. *tēn*. Szo. (FUF.
 XXVIII, 22) *tēn*

tēnki ók (maguk) ketten. É. (VNyj.
 13) *tēnki*. Szo. (FUF. XXVIII, 44)
tēnci, *tēnci* (222)

tēη *kβε* enni; *tēm* (partic.) meg-
 evett. É. (VNyj. 48) *tēñkwē*. Szo.
tēηuαβ (65), *tēηuku* (250); *tēηu* *φβε*
 (264)

ti ez; *tīt* itt. Szo. (48, 56) *ti* dieser;
tī'p hier.

tīji ez; *вот это*; *t. ko'liy* *lāβaβe* ezt (itt)
 háznak nevezik; *вот это* наэыва-
 ется дом. Szo. *tī'j*, *tīj* (212, 223)

tōβellan *kβε* teljesíteni. Vö. Szo. (73)
tōβl- genug sein. Ir. *товылаттангкве*
 выполнить

tō'tap láda; postaláda. É. *tātēp* *lādika*

tō'ras 1) zavar, rendetlenség; *t. βāruη-*
kβε rendetlenkedik; 2) akadály. Vö.

Szo. (St. 261) *tōras* Hindernis
tō'tun *kβε* hozni, vinni. É. *tātī*, *tōtī*.
 Szo. *tō'tēηu* tragen (21)

tūβ^c-piⁿnuη_κβε bele-, odatenni
tūīt hó (cher)
tūji esik a hó, havazik
tūp evező (вечло)
tur torok
tūr tó

tétrad^d, *tétrà^d* füzet

ūβ^si nővér, vkinek a nénje. É. (NyK.
 L, 300) *ūsi*. Ir. *yacu*

ul ne (tiltós szó); *ul mo^binten!*
 ne ne vess!

ūnlun_κβε ülni
ūnttuη_κβε ültetni; *nān-sam ū*. vetni
 (gabonamagvat)

ur hegy, magaslat; *ur-āla* Urál hegység

ūr_χatuη_κβε várni

ūrok (tan)óra

ūs város

ūsla_χtuη_κβε pihenni; *ūsla_χtn χò_χtal*
 pihenőnap, vasárnap

1955. augusztus 31.*

LAKÓ GYÖRGY

* Korrektúrajegyzet. 1956 februárjában kaptam meg WOLFGANG STEINITZ „Geschichte des wogulischen Vokalismus” (Berlin, 1955) című művét. Mint-hogy dolgozatom szedése ekkor már folyamatban volt, STEINITZ könyvét nem tudtam figyelembe venni.